

303

Jaunā Gaita

303
ZIEMA 2020

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 303
WINTER 2020

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
<juris.zagarins@gmail.com>

Art Editor

Linda Treija <lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor

Vladis Spāre <vladis.spare@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Voldemārs Avens,
Vita Gaiķe, Lāsma Gaitniece,
Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Lienīte Medne-Spāre,
Lilita Zajkalne

Business Manager

Tija Kārkle
2804 NE 172nd St.
Ridgefield, WA 98642, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive
<jaunagaita.net>

Subscription rates:

1 year: USD 39 = CAD 51 = EUR 33
2 years: USD 76 = CAD 99 = EUR 64

Single issue: USD 10 = CAD 13 = EUR 8

All other currencies at the prevailing exchange rate

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

**Contributions are tax-deductible
in the USA.**

Printed by
SIA Drukātava, Rīga, Latvia and
TigerPress, East Longmeadow MA, USA

ISSN 0448-9179

67. GADAGĀJUMS 303. NUMURS – ZIEMA S A T U R S

D Z E J A

- 2 Bārbala Simsons. Ārkārtas situācija
6 Andris Ogrīņš. Kā būtu, ja tevis nebūtu, Epikūr?
12 Sandra Ratniece. Pandēmijas laika piezīmes
15 Kristaps Vecgrāvis. * * *
18 Inga Gaile. Melnā saule

P R O Z A

- 24 Dagnija Dreika. Proves un savērpumi
28 Ingunā Bauere. Ģimenes svinības
32 Kristiāna Kuzmina. Melnais putns
36 Inga Pizāne. Plaksti

M Ā K S L A

- 40 Lelde Kalmīte. Pavasaris Austrālijā
42 Linda Treija. Par spīti visam

M Ū Z I K A

- 44 Dace Aperāne. Latviešu kantātes

V Ē S T U R E

- 46 Pēteris Korsaks. Trakais latvietis Jānis Doreds
51 Ojārs Spārītis. Skolnieces dienasgrāmata

G R Ā M A T A S

- 54 Viesturs Vecgrāvis: *Māris Čaklais. Raksti*, 2. sējums
56 Līva Alksne: Inga Ābele. *Balta kleita*
58 Kristiāna Kuzmina: Ilze Lāce. *Baloži uz Žozetes jumta*
60 Lāsma Gaitniece: Jūlija Jakovļeva. *Sarkanā zirga savaldīšana*

- 62 Lāsma Gaitniece: Vilis Seleckis. *Disidents*

- 64 Silvija Ģibiete: Ričards Pļavnieks. *Apsūdzības pret Viktoru Arāju*

- 66 Līva Alksne. Vai viegli?

- 68 D A Ž O S V Ā R D O S

- 74 I N M E M O R I A M

- 76 L A B V Ē Ļ I

JG pateicas par PBLA KF un Labvēļu atbalstu!

**Uz vāka: Guntis Lauzums. *Nāves ēnā / Stranded*
2020. Digitālā fotogrāfija, 56×71 cm**

Gints Grinbergs. *Lapu kārvele (Suņuburķķis) / Queen Anne's Lace.* 2018.
Tērauds, dziļums - 106,7 cm, augstums - 249 cm

Šis ir bijis savāds laiks, kad dzīvot, savāds laiks, kad rakstīt. Kopš pagājušās vasaras, kad tika publicēta otra dzejas izlase, joprojām saņemu mulsinošus atzinības vārdus un esmu par tiem pateicīga. Taču jaunā dzejkopā ir citāda. Tā sākas ar 2020. gada martā izsludināto ārkārtas situāciju un noslēdzas ar tveicīgu augusta vakaru, kad šķīta – viss vēl būs labi. Pa vidu – atkal laika pārmijas divdesmit gadu ilgā posmā. Un tomēr ap visu ir apvilktš šīgada loks. Ieslēgti sevī, bijām spiesti vērīgāk paskatīties iekšup un atklāt brīnumaino tur, kur tas, izrādās, bijis vienmēr.

Bārbala Simsone

ārkārtas situācija

un tad pienāk tas brīdis kad tev patiešām vairs nav jāiet nekur
aiz loga putenis plosās un brāzmas kauc skursteņa galā un pasaule prātā jūk
bet tev ir šis brīdis kad vairs nav jāiet patiešām nekur
un tu sēdi logā kamēr brāzmas jauc vakardienu un nav vēl skaidrs vai rītdiena būs
sēdi logā un asinīs lēni plūsmo kas stiprāks par nepārvaramo varu
sēdi logā un asaru vieglu kā sniegpārsla negribi notraukt
jo viss ir ir un paliek arī tad kad vairs nav jāiet nekur
silti tevi apņem zilgana zieda smarža un no puteņa sargā kas vairāk par sienām
lai viņa rit tā asara laikā kad pasaule prātā jūk
tu esi šeit un tagad pasaule ārpus loga tu mirklīgā siltumā
izsmaržos aizies un pazudīs drīz bet tu vēl elpo zilganā zieda smaržu
puteņa vidū kad tev patiešām vairs nav jāiet nekur

* * *

kaijas kā notis uz vadu līnijām sēž
vadus kā stīgas strinkšķina vēju pilsētas vējš
jūras viļņi dod toni baritoniem un basiem
tu manas domas kā dziesmas melnrakstu lasi

kaijas pār pilsētu melnbaltus toņus kaisa
es gaisa slāpstu pati pa pusei no gaisa
nezinu kas tu būsi nezinu kas es biju
tu manas domas lasi kā simfoniju

kaijas debesīs savij atbalsu stīgas
viņas ir ātras kā domas un tikpat bezgalīgas
bezgalība tas ir pārāk ilgi ko tu no manis prasi
tu mani visu kā neuzrakstītu meldiju lasi

* * *

par strauju tu elpo par strauju
skaties mākoņi slīd
klusums pirkstgalu pulsā
atceries ieraudzīt

elpo lēnāk tik klusu
apvārsnī norimis viss
lēnāk vēl lēnāk domas
ieriešas debesīs

tevi deg kalnu kores
te līdzens aprimis lauks
elpo vēl klusāk tur tālāk
saulrieta mākoņi plaukst

ieelpas izelpas taktī
roku pret apvārsni sniedz
elpo klusē un ļaujies
klausies kā dzērves klieudz

* * *

nakts lej istabā zilganu zeltu tevi un mani ieglezno sienās
kaut kur tālumā nopūšas jūra smaga un pilna vakardienas
lēni nogulst roka uz rokas klusums vārdus auklēdams aijā
kaut kur tālumā nopūšas jūra zelta naktī sasaucas kaijas

atveru acis tu nomodā

bērza tāss maigumā rīta gaisma sienai pārvelk zilganu otu
kaut kur tālumā izelpo jūra kaut ko līdz galam nepiedotu
sudraba rītā sasaucas kaijas gaisā līst putnu simfonija
kaut kur tālumā izelpo jūra smagums pagaist viss ir kā bija

atveru acis tu nomodā

* * *

atceries nakti, kad sasala asaras
sasala asaras tramvaja stiklā
rēgaini dzinkstot skanīgi nobira
tās jau nebija manas asaras
tās bija atmiņu šķembas uz stikla

atceries nakti, kad sasala atspulgi
akmens sarmā sadrupa zvaigznes
tie jau nebija mani atspulgi
spogulī naksnīga Esplanāde
granīta acīm apsnidzis Rainis

atceries dienu, kad sasala vārdi
tumsas grieži un gaismas grieži
gaidot krēslas atkalnākšanu
tie jau nebija mani vārdi
tās bija asinīs stingušas gaidas

bezvārda tumsā neziņas akā
vienīgais sauciens
pēc tevis

* * *

es nezinu valodu tavu un citas es esmu aizmirsusi
es gaidīju lietus vārdus bet lietus atnāca klusējot
es gaidīju uguns vārdus bet ugunij palīga nevajadzēja
es esmu aizmirsusi skaņas un zilbes un nogurusi tās mācīties

es nezinu valodu tavu un neprotu vēl dzirdamāk klusēt
es klusēju tā kā pielijis ceļš un vēl silti pelni
tāpat kā visi citi arī šis padebesis izlīs un aizies
arī šis dzirksteles apdzisis tāpat kā visas citas

es neprotu klusumu tulkot un nav kas to iemācītu
vairs nezinu kā skan mazliet vēl nezinu kā skan pavisam
kad pelni ir atdzisuši un lietus vēl nav (vai otrādi)
es nezinu kā tavā valodā sastingt un nenomirt

* * *

Robežlaiks, robežlaiks, ledus iet upēs un kokteiļos,
Raganas dejo uz akmeņiem zilganos vakaros,
Desmit pēdu virs zemes atceros: reiz jau te biju,
Sirds basto stundas un jož uz priekšu ar aritmiju.

Robežstabs, robežstabs, nepieņem vecās vietas,
Klusējot sabožas mežs, spurdz ķīve aizspurdzot;
Uz ceļa nelatviskā, vienīgā padoma devēja
Izlecat, izminat pēdas, lai nerauda staigājot.

Padebeši iet pāri, nolīst un atkal klusē,
Apvārsnis liecas uz leju: te paredzēts nožogojums.
Palieku ārā un iekšā, vienmēr neistā pusē,
Pats savā meldijā dungo visaugstākais debesu jums.

* * *

manas pēdas kā pieturzīmes
ūdens raksti un smilšu raksti
viļņi pāršķir lapu pēc lapas
es mācos tevi un jūru lasīt

tāda tā jūras gramatika
kaijas to zina un kārkli vējā
saulrieta krāsā ievākota
ikrītu cita kā vakarējā

es vēl tikai burtoju zīmes
kad izlasīšu es zināšu ceļu
ja tu kādreiz saņem šo ziņu
gaidi mani aiz trešā sēkļa

* * *

parfimēra grēksūdze

turpmāk man visas vasaras smaržos kā šī

jau maijā aizsākot ceriņu dullos ūdenskritumus
un jūnijā jasmīniem ārdoties tā, ka to derētu aizliegt
un rozēm atverot ziedlapu rokas kā man tevi gaidot

turpmāk man visas vasaras smaržos pēc tevis

karsta jūlija siena pļava atmiņas staros
un augusta jūra kā nepārejoša reibuma dvaša

turpmāk man visas vasaras smaržos kā laime

zinu septembris būs un rudens un vēja maigums kļūs ass
un oktobris novembris sauli un mani dzeldīgu darīs
bet šobrīd vēl ļaujies glāstam kas mīksts ir kā zīda drāna

lūdzu atļauj vēl brīdi palikt šīs vasaras smaržā
tas būs mans mazais atmiņu flakoniņš

Andris Ogrīņš dzimis 1975. gadā. Vairākkārt publicējies Latvijas literārajos izdevumos. 2008. g. iznācis pirmais dzejoļu krājums *es zvēru pie kraukļiem*. Ieguvis Starptautiskās Rakstnieku un tulkotāju mājas un Ventspils pilsētas domes Izcilības stipendiju par labāko debiju. 2009. g. saņēmis Latvijas literatūras gada balvu kā spilgtākais debitants. Grāmata *zem pulksteņa pulkstenis* (2011. g.) nominēta Latvijas literatūras gada balvai dzejā. 2012. g. izdots dzejprozas krājums *Pēdējā santīma grāmata*, 2015. g. klajā nācis dzejas krājums *plaukstu šķērsielas* – arī nominēts Latvijas literatūras gada balvai. 2017. g. gaismu ieraudzījis dzejoļu krājums *debesu punkti*. 2019. gadā iznāca vēl viens dzejoļu krājums - *tā putna diena*. Arī nominēts Latvijas literatūras gada balvai.

Andris Ogrīņš

Kā būtu, ja tevis nebūtu, Epikūr

*Nāve ar mums nekādi nav saistīta,
jo tas, kas ir iziris, ir nejutīgs,
bet nejutība ar mums nekādi nav saistīta.*

Epikūrs

visa pasaule sadodas rokās un nolec no klints
es skatos
iesnaudušā projektorā apkalpotāja
netīši uz priekšu patīto cilvēces kinofilmu
baudīdams nakts mieru un drošību ko
viņš pasniedz uz tumši zilās debesu paplātes
neatvēris ne labās
ne kreisās acs noslēpumu lādi
man
un tiem
kuri iedomājušies ka nebaidās nomirt

(epikūram tomēr nebija taisnība
kad ierodas nāve
iedzimtā pieklājība mūs piespiež sasveicināties)

* * *

viens cilvēks liek akmeni un uzraksta uz tā vārdu
ar lielo burtu
akmens kļūst par stūrakmeni zinātnei kultūrai un
relīģijai
uz kura dvēseļu dzirksteles sakrauj milzīgu sārtu
katra
īsu brīdi pirms izdzišanas
cerībā pēc viņas kāda sasparosies un ignorēdama
lielos lietus mežus
aizdedzinās

* * *

alerģija pret {vai drīzāk par}
ar abām rokām
steberējot nolaistām gar sāniem
nebrīvām kā mehāniskā sienas pulksteņa svārsts
atsperes diktētām kustībām
līdz amplitūdas abiem galapunktiem
laika cietokšņa velvei
vairākkārt ignorētā dzīves fizioterapeita norādei
ka ejot gaitai jāraisās brīvi
ne miņas no līdzdalības visuma koncentriskajā kārtībā
ja neskaita acu loku bezgalības zīmi
un pieskaitot
viss sīkais pārtop neaptverami lielā zaudēdams nozīmi
tad neskaities
dod padomu vienmēr kaut kur esošā saprāta balss tikai
aizverot plakstus priekšmeti un parādības neizzūd
tu uzskrien tiem virsū
un ievainodams miesu jūti aizplūstam dzīvību {asinis}
atrauj vaļā padodies
alerģijai

* * *

kā būtu iet pa tiltu ignorējot ka tas brūk no tālākā gala
neņemt par pilnu savu dzīvi
ar beigu galā piešķiltu degauklu
un to
ka pats sevi apzināti esi veidojis no sprāgstošas vielas
kā būtu
iekrist ūdenī
uzsprāgt
bet nesadegt

* * *

nāks vai nenāks kāds atvainojas cita vietā ka
mazliet kavēsies
man vienalga
diena kā papīra loksne uz kuras pil sarkano pamežu tinte
klekši kā bumbu bedres
manas domas
jūrnieku mezglā sasieta tranšejas
zelnīcās bērni
spēlē aklās visticas
kamēr pieaugušie visu savu iedzīvi pārcēluši uz virszemi
gaida
ko no vispasaules iepirkšanās centra
atnesīs pirmie ziemas vēji
migla patīkami notušē apkārtni
pielaiza asos stūrus
izceldama palsajā gaismā sievišķos izliekumus
bet koku vārpas nobriedušas pļaujai
arī gaida
mana vienaldzība paceļ un nolaiž roku
var sākties

* * *

○
pērkamu cilvēku mirstīgās atliekas
pēc saules vēja un lietus
tukšas
bez garantijas taloniem kabatu caurumos
○
sen neesmu mēģinājis uzsākt sarunu ar dievu
viņš nesaka
ka ir aizņemts
bet norāda lai piekāpju citreiz
○
vienkārši
pa tramvaja sliedēm kā elektrība
plūst svelme
cienījamie pasažieri noņemot maskas
pasargā sevi un apkārtējos
no maucības
○
čīkst eņģēs ievērtais vārds es
iespļauju saujā un ieeļļoju
tagad atveras klusi
bet aizdarās pavisam nemanāmi
○
līdztekus pasaules problēmu antoloģijai
bezpajumtnieks lasa

nenozīmīgā ieliņā izsviesto naudu
in god we trust
tur rakstīts

O
atkal un atkal
no jauna izgudrotais ritenis zaudē formu no
visuma centra novelku vairākus
vienāda garuma starus
un atkal

O
saule iesit pa kreiso vaigu
iekrītu ēnā
un pagriežu labo

O
.
.
.
mans dievs mans dievs kāpēc tu mani esi aizstājis

* * *

kāds atver durvis un iekliez galvā jautājošas domas
es negribu
vēl neesmu cēlies sagērbies ēdis dzēris un priecājies
bet nejaudāju izvairīties
tāpēc atbildu cik tik klusu nakts paspējusi iemācīt –
mēs mirstam jauni
jo nav īstas skaidrības līdz kuram tad sliekšim jāiet
lai pāri tam sasauktos ar vecumu

dzirdam kā katru rudeni pret zemi ar smagu būkšķi atsitās
nogatavojušies ēdenes āboli
kā riekstu zemeslodes
saskardamās ar kosmiskajiem āmuriem pārplīst un
iesūcas mūsu kodolos

mēs klājam galdus
servēdami ziemas pavasaros kūstošās sniega veltes
ar krāsoto plakstu bantēm un gaismas baloniem
saplīsušu mājdzīvnieku driskām
no avižu burtiem salīmētiem vēstuļu tekstiem ar draudiem
pirmkārt jau sev

mūsu roku salmi sadodas stīrpās
vienošanās riti pagēr ar likumu apiet kopējo labumu
nesot uz savām mājām
ko prātu zidaiņi ievīstīti emociju vilnas lakatos
spējīgi panest

vienīgais kas mūs attaisno
ir vietā un nevietā
plīstošie mīlestības burbuļi (jau nīki čukstot es piemetinu)

* * *

jūlija tveices aptaustītas
kūst un iztvaiko ēterā nerona laikmeta idejas
es pavelku galdautu uz savu pusi
līksmodams par plīstošo trauku melnajām pīpenēm
uz asiņainā klona
kā priekšgars krīt arī galdauts
mainot nosaukumu
tagad tas ir kājauts
ar noteiktu kustību pasperu malā ar basām pa dzirksteļojošo
virsmu
uzšķilt lai sadeg šī pilsēta reizē ar iedvesmu pie velna ugunskurā
pagatavot
dzīvo mirstošo (sen un tikko mirušo) līdzpilsoņu gaļu
lai atkal sarec
mūžīgo odu iedīktā naktī

* * *

kamene pārpeld tumši zila zieda nektāra upi
dievs vanšu tilta smailē
meklē savai gaumei atbilstošu mērķi
viņš laikam ir heteroseksuāls
jo tēmē tikai uz sievietēm
sažuvušu vietām izbirušu vitrīnu kleitās nē
stobrs pievēršas manam atsegtajam prātam
pacietīgi uzklausa
tad pirksts lēnītēm nospiež mēli lai aplustu

* * *

kā būtu redzēt cilvēkus
bez nomaskētiem laika griezumiem
vai iedzimtajām plaisām miesas krāsas svārku krokās
uzzinot ka vēro
kāds ieskrietu mežā
kāds kāda pavērstos pret tevi un izslietos pilnā augumā
bet cik ilgi tu skatītos
un cik ilgi spogulī
kā būtu bez ādas
aplūkot katru sākotnēji nevainojami veidoto detaļu (jo
tikai neuzskaitītajās kopijās ieviesušās nepilnības)
ar nulles smilšpapīru nopolētos kaulus
muskulu šķiedru pavedienu dzīparus un nervu sistēmas
kopotus rakstus
iekšējo orgānu rūpnīcas
asinsvadu loģistiku
neizstaigātos smadzeņu labirintus
otreiz neatrasto izejas punktu
cik ilgi tu spētu
raudzīties mikroskopa gaismā tuneļa galā
tālāk
dziļāk
līdz pilnīga tukšuma galapunktam □

Mārtiņš Gauja (1915). *Bez nosaukuma*. 1995. Tintes zīmējums. 20×25 cm

PLMC kolekcija

Skat. Leldes Kalmītes rakstu 40. lpp

Esmu dzimusi Rīgā 1969. gadā. Varu būt gandarīta, ka dzīvē ir izdevies ciešā mezglā sasiet kopā profesiju, darbdienā darāmos darbus ar sirdslietu – literatūru un kultūru kopumā. Mana debijas dzejas lapa publicēta 1989. gada maija numurā žurnālā *Skola un Ģimene*. Aktīvi publicējos līdz dēla piedzimšanai, tad pieklusu, bet turpināju pierakstīt dzejoļus un ielikt atvilktnē, jo vienkārši nevarēju un arī šobrīd nevaru nerakstīt.

Sandra Ratniece ir literatūrzinātniece, kritiķe un laikraksta *konTEKSTS* galvenā redaktore, kuras debijas dzejas krājumu *Šķietami klusu* Jāņa Rozes apgāds izdeva šī gada pavasarī. (red.)

Sandra Ratniece

Pandēmijas laika piezīmes

Dzejoļu cikls. 2020. gada pavasaris - rudens

1.

gribi dzīvot?
paliec mājās!

palieku mājās
četrās sienās
ilgojos skaļas ielas
kas citkārt tik ļoti derdzas
tagad tās vientulīgi baisi tukšas
var dzirdēt klusuma karpju papēžus klauzdam

kur vien tik veros
pretī kumbraini tapešu raksti
kaktiem salst bez ierastās putekļu mēteļa kārtas

četrās sienās
esmu ar sevi un akūtām ziņām
kas vēsta par pasaules sērgu
un nāvi
un nāvi
un nāvi...

2.

man pretī attēli raugās
plašajā pasaulē filmētas ainas
ar steigā naglotām zārku rindām
vēl baisāk ja redzu zārkam blakus
dzīvu cilvēku guļam

nav ko elpot nevar pakliegt
vārs sirgstošā gārdziens
kā augonis tulznē gaisu

masu kapi krematoriju krāsnis
līķi gaida savu kārtu garā rindā
sadedgt izplēnēt pelēksnos pelnos un izgaist

aizsargtērpos mediķi aizsargmaskās ļaudis
smagnējā baltā skafandrā
ik ritu tērtā ir zeme
ik dienu ar ģindušu vaigu
ar smīnu bālajā sejā
pretī raugās nāve

3.

piestāj galastacijā vilciens Dubulti-Rīga
izkāpju pustukšā peronā
nokāpju stacijas tunelī

vēl elpoju brīvi

ar priežu aroma pildītām krūtīm
manu smaidu neredz
to slēpj auduma maska

vēl elpoju brīvi

jūras sāļā garša joprojām augumu veldzē
zilganzaļās gaismas atblāzma lūpās
piekrastes smilšu fokstrots kņudina pēdas

vēl elpoju brīvi

gaiss piepūties kā krupis
vasaras svelmē asfalts čurkst
akmens smago namu labirintos

vēl elpoju brīvi

šķērsoju ielu
nemanu no kabatas priežu čiekuru krītam
čiekurā kā sekretera slepenā lādē
ieslēgta smilšu pils celta pie jūras
(apkārt tai aizsargvaļņi)
rūpīgi rokām raktajiem grāvjiem
smilšu grauda lielumā

vēl elpoju brīvi

līdz nonāku mitekļi
dzīvoju dienu līdz galam
nakts miegā sapņi sāk smacēt

no rīta pagalmā sētnieks ietvi mēž skaņi
saslauka saslaukas vienkopus glišā kaudzē
atvērē slotu it kā golfa nūja tā būtu
ar trenētu skatu un veiklu roku renstelē ietniec
smilšu pils drupas

4.

pilsētas dzīvoklī bezgaiss
vairs nav mugurā drēbju
ko novilk
jāvelk nost āda pār acīm
(pašai sev
nav jau cita kam novilk
un labi kā tā)
jāizvelk no jutīgā ķermeņa jutīgās domas

tomēr labāk mirkt sviedros...

nav spēka spert divus
vai mazliet vairāk soļus līdz dušai
(cik ļauj mitekļa plašums)
lai alkaini tvertu
tikpat alkaini dzertu
valgano gaisu no ūdens vēsās strūklas
kā jūras dvašu pirms negaisa brīzes

vēl arvien slāpst
pār griestiem nolaižas
miglas biezs bālums

5.

tuk-tuk-tukšums
tik pēkšņs
tik karsts
trisina ķermeni kā karsoņa murgos

tuk-tuk-tukšumā
sūt diena vasaras saunā
drīz rībinās lietavu tamtams
baltu gāzīs
(parunā vēstīts)
kā no spaiņiem
krunkains lietus
pakšķēs pa palodzi
krekšķēs un klaudzinās
pa logailu nobrāztiem sāniem

tuk-tuk-tukšumam
termometra stabiņš uzkarst līdz maksimumam

6.

jāmūk no pilsētas sprosta
lauku viensētā
patverties

kur
cikādes vakaros skaļas
klusumu slāpē lankainā pļavā

kur
klumpīgs mākonis noveļas zemē
ieripo zālē
ietinas rudzu spurainos matos

kur
dzērves skaņo klaigu
augstās frekvences
modina rītu no miega

bet
upe rāmi turpina ritēt
ritmi burbuļus metot
burbuļi kā atlanti uz kamiešiem balsta asu stiebru
kā pasauli plašo

uz asā stiebra
kā tintes traips
uzpilējusi spāre zila

rimtums tomēr
par rītu
par rāmu šķiet

pietrūkst pilsētas kņadas...

7.

lasīt ķiršus nozīmē kāpt kokā
kāpt kokā nozīmē garas kāpnes
garas kāpnes nozīmē tās stutēt pret stumbru
pret stumbru stutēt nozīmē kāpt kokā pēc ķiršiem
kāpt stikla kalnā - kāpt garajā pupā - kāpt ķiršu kokā

8.

~ krikt ~

kā cepums nolūzt gabals no gaismas
kritot sabirst tas drupačās
noslīkst ietumsas atvarā
kur spīšanas dej kā maldugunis
no augumu kustībām izšķīst gaisā

uzspriegota nakts vijoļu etīde sol mažorā
naktsvijoļu parfīma ielokā skauta
jaucot gaismas drupačām pēdas
krīt spoži malduguns kamoli augustā
no tumsas tukluma pieblīstās debess
kritot atris dzīpars daudzām cilvēku dzīvēm
lai pirms skars dzīpara aprises zemi
tas iepītos debess niedrājā
tad izpītos iegrimtu mākoņu dzelmājā
iznirtu metot treji deviņus lokus
satītos kamolā jaunā

9.

vasaras atelpas brīdis
bēg neatskatīdamies kūleņus mezdams
dienas mirkst draņķīgā slapjdraņķī
lietavu rēnuma drēgnumā
laika rats iešūpo rudeni
lapkritis šūpolēs aizsargmaskā
sparīgi vēzē kailzaru kājas
bet
smagnējā baltā skafandrā
vēl arvien tērpta ir zeme

pirms gada ziema bij` balta
pēc gada ziema balta būs
bet
pa vidu gadam
joprojām ik dienu
ar ģindušu vaigu
joprojām ar smīnu bālajā sejā
gozējas zaļi dīkstošā zālē
nāve salta
laika rats iešūpo rudeni
lapkritis šūpolēs aizsargmaskā
sparīgi vēzē kailzaru kājas
bet
smagnējā baltā skafandrā
vēl arvien tērpta ir zeme

pirms gada ziema bij` balta
pēc gada ziema balta būs
bet
pa vidu gadam
joprojām ik dienu
ar ģindušu vaigu
joprojām ar smīnu bālajā sejā
gozējas zaļi dīkstošā zālē
nāve salta

(dz. 1980. g.) Krājuma *kaist ķekarā vīnogas* (2005. g.) autors. Raksta ekletiski, fokusā – refleksijas, formā – tradīcija un modernais vienlaikus. Mēdz atdzejojot.

Kristaps Vecgrāvis

* * *

Es biju gājis visu dzīvi te krustušķērsu, te atpakaļ,
Bet debesis plūst nemainīgas, un man drīz četrdesmit,
Un negribas likt ne trešajā, ne otrajā, ne pirmajā pat,
Gribu, lai putns vēl dzied, ne pulkstens smagais sit.

Septiņlapīte karstā, kaķpēdiņa, un maigums, kas plūst,
Es atkal mūsos ieraugu sevi, un sevī es ieredzu mūs,
Tā dalīta uz visiem pa visiem pasaule mīlama kļūst,
Un priekšgars spoguļotais krīt, un diena augsta būs.

Nu mans mētelis glāsmaini apliek roku tavam mētelim,
Mēs divi sēžam Andrejostā, pēc tam divtik Cēsu parkā,
Kā divi mūžam zinoši kur atgriezties balti svēteļi,
Kas uzzīmēti vairs nedabūjamā kolekcijas markā.

Un kad balsi pagalam grābj ciet -
No vakara, no nakts, no nākotnes,
Tad cauri nakts tumšajai zālei
Kā zalktis tev dziedu es:

Kā karogs, ko vējš raisa no masta,
Tā klusi gaudot es skanu -
Kur zāle zaļāka otrā krastā,
Kaut tu tur rastu mani,
Kaut tu tur rastu mani.

* * *

kā tveices nomocītas klusi čalo vīna glāzes
lūpu krāsa zviln pret stiklu bronzas gaismā
un liekas telpu pilda silta sniega pārslas
un kā medus slīd plaukstas un elpa aizsmok

un noenkurojas citas elpas paisumā pār krūtīm
pirkstu krācītēs un pieskārienu rakstā
visās valodās mēs šobrīd zinām baudas lūgšanu
un ietulkojam to zila samta naktī

aiz- un no- un sa- un aiz- un pie- un ie-
aiz- un no- un sa- un aiz- un pie- un ie-
aiz- un no- un sa- un aiz- un pie- un ie-
tavs augums zem manis lakstīgalas šķiež

* * *

Pēc kā tev smaržo apakšdelmi
Sapnī ko klusi pārstaigā miega stirnas,
Graciozi liekot kājas, neuztraucot tavus matiņus,
Un siltu mēli uzlasot sapņainās rāsas lāses?

Pēc kā tev garšo siltie pleci,
Aiz kuriem slēpjas noguruši diezgan
Rūpēm vieglumu devušie, bēdas tik ļoti pelušie
Baltie tavas skaistās ikdienības spārni?

Pēc kā tev ilgojas kakla bedrīte,
Kas tagad tik mierīga laikā un telpā peld
Kā jāņtārpiņa gaisma pret šķietami nenovēršamu tumsu,
Kas rītā pārpaisīs glāsmainā gaismas līšanā?

Pēc kā ilgojas tavi klusējošie redzokļi,
Aiz uzacu un skropstu sienas kā slēptas pērles? --

Es neuzdrošinos traucēt tavu rāmo šalkšanu,
Elpas uzplūdu un atplūdu mutes sārtajā rozē,
Neuzdrošinos traucēt sapni tavā baltajā gliemežnīcā.

Es tevi nemodināšu, kad uz krūtīm rīts
Tik pasargāts
Tev rāmi spīd.

* * *

vakarā tavu melno matu nebeidzamās lietavas
staigā pa atmatām kā uzvilktas tītavas
dzīparojot tērcītes siltu dubļu mērcītēm
aizpalojot zemes muguras veco kārtu
atverot jaunai elpai zemes krūšu vārtus
pierietinot ar pienu pašus pupu galus
peldinot uzlādētā gaisā zemi kā ūdeņos salu

vakarā tavu melno matu nebeidzamās lietavas
ir apstādinātā putnu atceļā triepieni
ir dūrītes mudžošanas kas didās uzvilktos asnos

ir spirālēs zumošs mūžilgs troksnis asinīs
ir applūstošs sapnis
valgas plaukstas lapās
telpā peldošs ūdens ko skatiens kāds apars

vakarā tavu melno matu nebeidzamās lietavas
ir debesjuma nokāpšana caurtumsušās ganībās
ir visu tikšķienu smagums vienvienā brīdī
ir apturēta eksplozija
ir izsalis līdums
ir pacelta skatienu putnu pēkšņais kāsis
kas atgriežas kad zeme trīsreiz stājusi pārsnigt

* * *

es ieelektreizēju tevi starp drūvīgiem vijīgiem ūdens stāviem
es ieelektreizēju trīsot un drebot un glīveklis virmo prātīgs
ir tikai tavu plecu pāris no pakauša plūst matu cirtas
un man neredzami žņaudz un atlaiž ziedus mīloši un mīlami pirksti
atspriegojas spraigais rumpīts atsilst dzīslās kaismais vilnis
doma stīdz bezgalup un aizstīdz atmiņā vārmums miesas cilnī
ai ai velk ūdens stabuli ai ai grunduļi pūķzīvis un stintes
es ieelektreizēju tevi būdams zutis viena ofēlija no simtiem

* * *

Un smags viss -
virs ziemas kaltētām
vēršu smilgām
Beigtā palienā lūpas
ar pilošam,
iebiezinātām ilgām
Šauj
apaļu bezspēcību
lodēm uz mēnesi
baltu un pilnu
(Tukšs vakars
mani tur rokās
un gausi cērpj vilnu)
Balsojas viļņi
kā oļus
slēptā mežezerā metot
(Netrokšņo
Lauskis kāpj pār vagām
sēklas retot)
Sērsnā skumjas
kā vilciņš
līksmīgi nerimus zum
Es sāku dancot līdzī
(no valgmēs acis ļum)

Inga Gaile ir rakstniece un dzejniece. Raksta arī lugas. Romāns *Skaistās* šajā gadā ieguva Latvijas literatūras gada balvu. Nesen iznāca romāns *Dienas grāmatas* sērijā „Es esmu” par Ivandi Kaiju - *Rakstītāja*. Inga turpina darbu pie dzejoļu krājuma *Nakts* un lugas *Dzērāji*.

Inga Gaile

MELNĀ SAULE

*kāds tevi šodien vārdā sauca,
un vārds kā dūja nolaidās uz mana pleca,
simtiem vējos un simtiem vārdiem, nobrāztā*

summa

neko vairs nezinu
es tumsai tuvojos ar lielu godbijību
un jautājumu uzdodu ikvienam, kas ir manā pusē
palicis vai bijis:
kas ir tas vējš?
ko tu par viņu zini?
vai biji mazā namiņā pie stacijas ar gaiši ziliem slēģiem?
vai atļāva tev palikt mazliet ilgāk?
tikai vienu vakaru?
un, kā tu tagad domā dzīvot tālāk? kā?
man notris balss.
nav vienkāršības manos plauktos.
ir pārāk ilgi gaidīta un pārāk dzīvi negriboša mīlestība.

No lauka nāk viņš apkrāviēs ar miglu,
ēd ilgi maizīti un domā,
kur tā šoreiz slēpjas,
tā sajūta,
ka visam jāsalūst,
ka ugunij no debesīm ir jānāk
un jāpārvērš ir pīšļos salmu namiņu
pie stacijas
ar gaiši ziliem slēģiem.

Bet kaut kā rīts ar zirneklīša spēku
notver rasu tīklos
un migla čunčīnās
tur sūnu samts,
un, redzi, katram saules plāčenis ir brokastīs
un daži zina pat,
kā tas ir:
šeit klusēt.

Melleņu ievārījums

Dievs iedod atlaides
melleņu ievārījumam
piecpadsmit minūtes pirms mamma,
kam divi bērni, maz naudas bankas kontā
ienāk veikalā.

Velns novelk depozītmaksājumu par kartes apkalpošanu
minūti pirms mamma, kam divi bērni un
nedroša sociālā pozīcija,
izlaidīgs dzīvesveids, nav viņai vīra,
nevar vispār saprast, kas ar viņu ir,
paņem velns naudu no viņas bankas konta,
ne jau daudz kādu eiro vai divus
mirkli pirms mamma,
kurai divi bērni un nedroša sociālā pozīcija,
maksā par ievārījumu,
kuram Dievs tieši šodien piešķīris atlaidi.

Rindā stāvošie ir eņģeļi laipni un iecietīgi.
Mamma jūtas tik neērti,
bet arī drosmīgi stipra.
Man ir bērni,
man ir bankas karte,
man šobrīd nav melleņu ievārījuma,
bet es esmu.

Bērns

mans ķermenis
mana zeltītā saules liesma
nekad nebeidzamā sāpe
bērns kas manī radies
no desmitiem simtiem
atstumšanas gadiem
bērns kas manī radies
nevajadzīgi negribēti
tikai aizmiršanās vēlmes auklēts
pretrunā jebkāдай racionalitātei
es
tava locekļa zīdainā āda

viss ko mēs vēlamies ir būt mirkli
kaunā ēnā kurā nav kauna
caur pāršanu
ēd savus sūdus
viņa atkal ir aptaisījusies
caur es teicu klusu
es teicu muti ciet
es teicu tev nokaltis rokas
es teicu vai nu tu aizvērsies
vai nu es teicu
es teicu
tu mani kapā dzīvu iedzīsi
es teicu
vai tu nevari beidzot būt tā kā viņa
beidzot būt normāla
kā eņģeļa spārna pieskāriens
maniem nocietinātajiem dzimumorgāniem
tādus vārdus te nelieto
tā ar mammu nerunā
kā tu runā ar tēvu
es tevi
siksnu sen neesi redzējusi
sen neesi pērta
es esmu mikla
sēžot 33 999 pēdas virs zemes
nekas nav manā varā
tas nebija manā varā
nekas nav bijis jūsu varā
bet vajag vajag saņemties
varu
dabūt pa pautiem
bērns kas ir manī
izlīs no manis kā asins
tik augstu debesīs
viss ir tikai tā kā tas ir
mīlošs gars man apkārt
manas alkas pēc tava ķermeņa
pēc ādas un pieskāriena
pēriena
pēc nolikšanas pār celi
svārku pacelšanas
rokas man starp kājām
diviem pirkstiem manī
krūšgalu saspiešanas
manas alkas pēc visa tā
kas slēpjas kauna stumbrā
kas slēpjas glāstos no rīta
lec saule
mans bērns nevar piedzimt
jo viņam ir jākrāso melna saule
atkal un atkal no jauna

Izredzētais

“Dzer no upes, bet kraukļiem es pavēlēju tevi tur uzturēt.” (1 Kĕn 17,4)
“Visi brūnie cilvēki zem mūsu logiem vēsta par laikiem, kad bērzi
izauga rīkstēs” (IG 2020.13.VI)

Kraukļiem tu mani pavēlēji uzturēt pie upes.
Bet tie neklausīja.
Kraukļi paziņoja dažādām zīmēm,
izgatavotām no viņu spalvām,
ka viņi nepiekrīt pavēlei,
jo es neesmu pelnījusi tapt izcelta
no pelēkās ļaužu gūzmas un tapt tikt
tikt tikt tikt tikt
tapt tikt tikt tikt
tapt pabarotāka nekā
sieviete ar uzrauto deguntiņu, kas ved cilvēkiem ūdeni,
vīrietis apaļo galvu, kurš līdzsvaro laipu,
garais vīrs ar suni, kurš aizpeld par tālu un nerunā,
zemene, zemene, zemene,
tīra zobus un zina,
suns, kura skatiens piekalts ikvienam,
jo viņš reiz ir pievilts,
pūķītis, kurš tur savās ķetnās sapņu pavedienus
un uzplīkšķina pa vienam,
kā pātagu: heisā,
meitene, nodurto skatienu,
otra – ļauj akmeņiem runāt,
viņu klātbūtnē aizsedzu acis rokām,
lai tās nenodod mani,
meitene, kura nokavē,
sieviete, kura lādas,
vīrietis, kurš smēķē,
jo viņam tas piestāv,
jūsu dēļ mani tik strauji pamet kraukļi
tāpēc tik tā tik tik tik tik
kraukļi rasas lāsītēm
melni lakotos knābjos
dodas pie jums,

dzenas jums pakal, jums
kas bēgat pār pļavai saceltiem brunčiem,
jo zināt jau, kaut esat jauni,
ka greizsirdīgi ir dievi
un tie, kuri paliks pie upes,
no tiem tad prasīs visvairāk,

paliek vien lempīgais, sārtais,
cilvēkveidīgais dzērājs,
atlūzis tirgus laukumā,
pamostas kaut kādā huiņā,
paver viņš acis,
apžilbst no spožās gaismas,
domā jau sevi mirušu:

saule, tu, mauka,
skatās apkārt tam kraukļi:

celies, tu, nožēlojamais,
celies, tu cilvēkveidīgais,
padzeries, milulīt, padzeries,
mēs tev atnesām maizi,
gaļu, ūdeni tīro,
veļas mašīnu,
ledusskapīti mazo,
ledustrauku un gludekli,
apple macbook datoru,
ziedus, ko salikt vāzēs,
celies, milulīt, celies,

tavs Golgātas ceļš ir sācies.

apelsīnkrāsas mēness

silts gaiss ieskauj manu sajāto augumu
smadzenes kas izlīst līdz gaismas šaltīm
šai pilsētā kur viss ir glīti
mēs runājam
viss ir jutklisks bet maigs
neviens nevienu nepiespiež trepju margām
nerauj aiz matiem tikai iedomājas kā tas būtu šo
tieši šo
cilvēku paņemt aiz zoda un pieskarties viņa lūpām
aizverot acis pavērt tā lūpas ar mēli un
mēs ejam pāri tiltam
atvadāties neko tādu neatļaujoties
mēs esam mazliet noguruši
man septiņas nedēļas naktis
jādomā par to kā tu gribi nomirt
un nejūti neko tādu īpašu
kamēr es jūtu simtiem tūkstošu kilometru attālumā
caur dažādām valodām
neskaidrus signālus
vai tam tā būtu jābūt
es gribētu just mazliet mazāk
bet dievs
dievs neņems šos dārgumus atpakaļ
ikvienam tiek iedalīts tieši tas
ko dievs vēlas
zeltaina gaisma
sienāžu sisināšana
troksnis
un maigums
troksnis un maigums
troksnis un maigums
apelsīnkrāsas mēness

Mildas lietus

un lietus līst un līst, un līst, un nomazgā,
un peļķēs plīst un atkal līst no jauna
iet tieši debesīs
pār manām rokām, kas izstieptas, lai noturētu zvaigznes,
es stāvu augstu, lai mani neaizskar,
lai tikai lietus pieskaras man krūtīm,
lai lietus līst, lai mani maigi skar kā siltas,
jaunu mīlētāju sargājošas domas,
kas ilgojas pēc vakara
pēc viņas gurna izliekuma, krūšu gala,
pēc mēles pieskāriena, kaira piesitiena,
lai lietus līst un mitrā pārpilnībā aug
zaļi stublāji pret mellenkrāsas debesīm,
tad manas pēdas uztvers tie un aiznesīs pie mīlotā,
lai lietus līst, lai ūdeņi plūst pāri un laivas,
maigi šūpojoties, sasītas ar sāniem:
mēs esam gatavas, mēs vedīsim,

dzims jaunas zvaigznes tumšos ūdeņos,
lai lietus līst un mani nomierina,
un manas rokas glāsta, mūžam paceltās,
lai maigas lāses,

lai zvaigznes pašas stāv tais tumšās debesīs --
es gribu rokas apkārt tavam kaklam vīt,
un noskumt rītausmā, jo kaisles brīdis beidzies
un atlaisties kā tilts šais ūdeņos,
kas salijuši manā pilsētā
pār kuru zvaigznēm rokās stāvu nomodā,

bet lietus līst un reiz tā diena nāks,
kad pieraudāta būs šī māla bļoda
kā zaļa līdaciņa dzelmē laidīšos
un zvaigznes atstāšu es viņu pašu vaļā.

Kam man tās zvaigznes?!
Man pieder tumsība un ūdeņi,
caur kuriem šūpojoties gurnu laivas slīd
pār lietus pieraudātām zaļo roku plāvām.

Dagnija Dreika

PROVES UN SAVĒRPUMI

ESEJAS

Atzišanās un lūgšanas

*Es nezinu neko. Es neesmu nekas. Es negaidu nenieka,
tik vien kā reizēm redzēt šūpojamos
ligzdu kādu
tur, rožainajā papelē, vai lūkoties, kā prom
pa balto ceļu iet
vecs klaidonis ar kājām savainotām, spožām
brūcēm klātām.*

*Ak Dievs, man atņem lepnumu, kas
mani saindē!*

(Fransiss Žams¹. „Lūgšana, lai atzītu savu nezināšanu“. Šeit un turpmāk atdzejējusi no franču valodas autore.)

Papeļu aprises un perēkļus es redzu sapņos, kad zemapziņa mēģina sakārtot pa plauktiņiem nevērīgi sazlaņķētās

¹ Francis Jamme (1868-1938)

Dagnija Dreika (1951) kopš studiju beigšanas profesionāli strādā literatūrā. Ir Rakstnieku savienības, Autoru apvienības un Žurnālistu savienības biedre. Raksta gan pieaugušajiem, gan bērniem, tulko no angļu, franču un slāvu grupas valodām. Ir daudzu grāmatu autore un daudzu pazīstamu dziesmu tekstu autore. Viņas dzeja tulkota daudzās mēlēs, plašākā dzejas grāmata izdota trijās valodās Vācijā, bulgāru tulkojumā Bulgārijā, proza – Armēnijā. 2004. gadā Dagnija Dreika saņēmusi gada balvu literatūrā par H. Melvila romāna *Mobij Diks* tulkojumu. 2008. gadā – Itālijas Mario dell'Agatas prēmiju un 2009. gadā – Beļģijas Morisa Karēma prēmiju. 2019. gadā saņēma Francijas Literatūras un mākslas ordeni par franču klasikas tulkojumiem.

lietas, kuras neesmu vīžojusi ievadīt kādā sistēmā. Smadzeņu dators strādā visu nakti, es pamostos un saprotu, ka atkal nekā, secības nav. Dzīves loģika neatbilst prāta spriedumiem. Tam, kas jau ir noticis, nav vietas nekādos sarakstos un sainīšos, sistēma „uzkārusies“. Kas bijis, tam būs palikt, kā ir.

Rudens izdzenā vasarojušos iemītniekus no ligzdām, šie drīz lidos prom, vēl atlicis tikai īss laiciņš, kad pavingrināt spārnus tiem, kas ilgi un tālu laisties nav raduši. Es gan esmu. Mīlu lidmašīnas, mākoņus dažādos toņos, pat tālu zibeņu un ugunsgrēku atspīdumus naktī. Ir gadījies būt gaisā, kad aiz kalniem krīt bumbas – ak, pasaulīt – Balkānu kara laikā.

Ceļš tik balts, ka žilbst acis. Jā, esmu pratusi nākt un iet tad, kad pienākas, nemaz negrasos ļaut, lai tie citi izlemj manā vietā. Un tā, atkratījusies no vēlinām un raižpīlnām domām, atkal tēloju apkārtnīdēju un dodos prom neatskatoties. Mēs lolojam ilūzijas, ka paši visu nosakām, no mums atkarīgs, kas būs – bet nekā! Īstenība aizslīd, tā aizmirsīsies – agrāk vai vēlāk. Vai arī ne. Liela daļa no atmiņu krājumiem ir nerasniedzama, norakta. Gan jau kaut ko izvilkšu, kad vajadzēs.

Viens patmīlis teica – šim esot žēl, ka ne jau viņš izšķīries, kad ejams. It kā tam būtu kāda nozīme. Viņš nezināja, ka melus esmu atmaskojusi tūlīt, neraugoties ne uz

kādu Venēcijas karnevālu. Gondolas un maskas – tas ir jauki, bet... kas paslēpts zem greznajiem tērpiem? Pēc kā ož melnais ūdens zem ķīļa?

Mums raksturīga alošanās. Šķietami redzam, taču ne patiesību. Bet kaut kur zemgrīdē straume strādā. Valdniece Zemapziņa vada savas lellītes, kā tai tik. Tās impērijā ir savi likumi, tie var nozīmēt jebko. Ir cenzūra un cietumsargi, sārņu glabātavas, kur ieeja liegta, pagrabi ar dēmoni, rūpju noliktavas un bēdu iztika kārbīnās ar etiķetēm, kuras var nomainīt, kad tā šķītis ērtāk.

Šajos mūros ir daudz dobru atbalsu, pazīstami soļi, laika šalkoņa.

Mēs dziedam, bet melodija nogulst tur kaut kur. Mūsu lūgšanas ir paviršas un virspusējas, tādēļ maz palīdz.

Imperatore izlemj, kas mēs esam un kādi. Viņa ir mūsu patiesais „es”, lai ko paši par to teiktu.

Atziņa ir viena – nezināšana. Tā gondola nogrima, to sen pārklājis smakojošs ūdens. Tam cilvēkam noticēja citi, bet ne es.

Un, rau – putni aizlidojuši, viesulis drebina tukšās ligzdas, kurās kāds dievs dūnu vēl atlicis, lai sasildītu salstošu dvēseli. Papeļu stāvi joprojām turpat, kur bijuši. Kur un kad esmu redzējusi šo vietu, ko tur darījusi?

„Vēja slota, beidz skriet pa gaisu!” kārtējais pamācītājs piekrodina. „Tev jānāk pie prāta!”

Bet – katrs turas pie savas lepnības, ja tā ir viss, kas šim pieder.

Index librorum prohibitorum

Jā, savs aizliegto grāmatu saraksts ir arī man. Tās, kuras ir muļķīgas, sarakstītas bez sirds klātbūtnes, dzimušas no tukšuma un garlaicības – no nekā, ir pilnas ar meliem un patiesības sagrozījumiem, tādēļ nespēj nenieka iemācīt, tikai iedvest netīksmi, pretīgumu un vīpsnu.

„Tādas pērki!” nav arguments, kuru vajadzētu uzklaut. Es to nedaru. Man neiet pie sirds biznesa projekti iespaidīgos vākos, kas izskatās salkani, bet iekšpusē ir šķērmi. Mājās tos nepaturēs arī tie niekkalbji, kas ziņkāres dēļ iegādājušies.

Ir grāmatas, kurām vispār nebūtu jābūt, tomēr šīs ir. Pārpratumi rodas vienmēr.

Vēl ir tādas, kuras izperējusi bezseguma godkāre, lai plātītos un mēģinātu iestāstīt sev, ka ir tas, kā nav. Bet – tajā arhīvā, kas sirds dziļumos, atrodams spriedums – skaidri uzrakstīts, ar zieģeļiem, neatceļams un nepārprotams, bez noilguma.

Neciešu krāsainos tirgotāju prospektus, katalogus un reklāmu saišķus, ko par varītēm kāds pūlas iestūķēt manā pastkastītē – tik daudz izniekota papīra, jauču un velti nocirstu koku. Tikai tāpēc, lai ieskaidrotu vientiešiem, ka šiem jāskrien pēc tā, kas nemaz nav vajadzīgs.

Nolīgtu slavinātāju ordas veic savus darbiņus, palaikam pat ticot tam, ko vēstī. Viszinīgu jaunuļu sagudrojumi, kas pašiem vēlāk šķītis muļķīgi un pretenciozi, nav jāņem vērā – teica lietpratīgs, padzīvojis aktieris, sak, laiks visu noliks pa vietām, ak jā, tas būs drīz, jo dienas aizvirpuļo kā pērnās lapas, pagaist kā aizslaucītas, aizraujot līdzī jebko, arī itin kā negrozāmo.

Nelasu tukšvārdīgo grāmatu mūmijas, no tām var inficēties ar bacilēm, kas glabājas starp lappusēm, pret tiem zāles būs grūti atrast, jo tās vēl nav izgudrotas. Es šeit nerunāju par īstām hronikām, apskapstējušiem radurakstiem, dokumentiem un to klasiku, kas nekad nepārstās būt, bet par sacerējumiem šā vārda sliktākajā nozīmē. Izmetu atkritumu konteinerā milzīgu kopoto rakstu komplektu cietos, tumšsarkanos vākos – tas garšos žurkām, šīs vēl ilgi studēs, šaubu nav.

Ielēpoju papīra smaržu – ja ož pēc liekulības, šīs vēstījums nav man. Labāk lai ir pēc alus, speķa vai siļķēm, nevis pēc pieglaimības.

Putekļi uzvirpuļo un nogulst, grāmattārps nošķaudās, viņa izgauzto eju labirintā var apmaldīties, daži tā arī dara.

Katram sava Vesterplate ²

Tā reiz teica pāvests Jānis Pāvils II, bez kura mūsu pasaule, pilnīgi iespējams, nebūtu tāda, kāda tā ir. Esmu domājis par šiem vārdiem gadu desmitiem. Kādu laiku tie bija norakti kaut kur atmiņas kambaros, varbūt pat dziļumā zem tumša ūdens, bet allaž uznira un atkal parādījās. Droši vien atgādinot, ka ikviens pats izdara savu izvēli, pieredz sakāvi vai uzvar, iet bojā vai pieceļas no nebūtības, uz labu vai ļaunu, pret straumi vai pa vējam.

Izšķirošās kaujas varbūt nemaz nav tās, kuras mums tādas šķiet, jo viss jau nolemts kur citur. Mūsu talanti, prasmes, saprašana var nepanākt neko, uzpeldēs tas, kam nevajadzētu, nogrims gaidītais un piepildīsies neticamais – izlūdzoties to no likteņa. Taču – nedrīkst palaist savu dzīvi pašplūsmē, velti cerot uz palīdzību no turienes, no kurienes tās nebūs.

Ak jā, tā jau daudzkārt bijis – soļojam brašā ritmā turp, kurp nav jēgas iet, jo visi tā dara.

Kurš beigās būs vinnētājs, kurš zaudētājs? Par to zinātnieki varēs strīdēties vēl ilgi.

Uzvāra neattaisno visu. Sakāve ne tik.

Neba tas, kam vairāk spēka, vienmēr teiks pēdējo vārdu, nedz arī tam, kurš skaļāk bļaus, būs vieglāk kaut ko sev izprasīt tur, kur top svērts un mērīts pēc atšķirīgiem principiem nekā vienkāršā loģika saka priekšā.

Man uz galda vāzē stāv rožu mūmijas, tās apstrādātas kā faraoni, lai nekad nebojātos. Ļaužu apziņa reizēm tāpat – iekapsulējas un paliek, kāda bijusi, neko iesākt.

Šorīt pamodos aukstos sviedros, zobus klabinādama.

„Kur tu biji?” man vaicāja.

„Cīnījies pie Vaterlo,” es atbildēju. „Tikai vairs neatceros, kurā pusē.”

Nepieciešamās sāpes

Man tikai manas sāpes pieder, izvēlos vien tās.

Tās bijušas man uzticīgas vienmēr, ļāvu tām brīvu vaļu stundās, kad mans prāts bij sirdij padevis. Kādēļ? Pie manis kļāvās tās, sēdēja man līdzās nedienās.

Ak, sāpes, beidzot sāku cienīt jūs.

Jo zinu – allaž jūs pie manis būsit.

(Fransiss Žams. „Lūgšana, lai iemīlētu savas sāpes“.)

Esot nepieciešamās un nevajadzīgās sāpes – pašsaprotamās un vēl citas, kuras sev sagādājam paši, tāpat vien.

Man pieder tās, ko esmu sev sapelnījis, lai būtu, no kā pārtikt. Tādas, kuras visos laikos bijušas dzejnieku maize.

Es saprotu – bez tām iztikt nevarēja. Tām ir sava sūtība, tāpat kā man – manējā. Nebaidos no sāpēm, tās no manis arī ne – ir pieradinātas. Tāpat es par tām atbildu. Lai būtu.

Uzņemu tās kopā ar gaisu, ko elpoju. Ar vēju, kas atnes sviluma dvaku, asins smārdu, mīlestības un grūtsirdības smaržu.

Sāpes ir aizvien klātesošas. Pie manis tās nakšņo un ziemo, iekārtojušās uz palikšanu. Mūžam pratušas iekļūt arī pa aizslēgtām durvīm, ierīkoties kaktiņā, kur šķietami nav nekā, tāpat ir brīva vieta.

Es tās loloju kā uzticīgus mājdzīvniekus, kas vienmēr raugās man acīs un nojauš, ko domāju. Iespējams, tām ir spārni, jo tās ierodas pie manis vienā acumirkli, sauktas vai ne.

Kādēļ tās mani uzmana? Droši vien grib ēst. Un tikai. Jo ir rijīgas kā grifoni – mazi, uzplījīgi sunīši ar sīkiem zobējiem. Kur gan vēl šim tik labi klātos?

„Tev ir zems sāpju sliekšnis,” man saka. „Tu tās nejūti.”

² Westerplatte, pussala pie Gdaņskas, kur 1939.01.IX. Vācija uzbruka Polijai, un sākās 2. Pasaules karš.

Paņemt zvaigzni

*Ak, mans Dievs, ļauj man paņemt zvaigzni,
varbūt mana slimā sirds atradīs
mierinājumu tajā!*

*Bet jūs to nevēlaties – tā darīt ir aizliegts,
un negribat laist laimi pie manis dzīvē šajā.*

*Kā asiņains putns, kas starp diviem
akmeņiem kļāvies,
...Ak, sakiet man, vai tā zvaigzne būtu nāve?*

Fransiss Žams. „Lūgšana, lai atļauj paņemt zvaigzni“.)

Tā ir, es to dabūju. Ak vai, un dārgi par to samaksāju. Ir taču dzirdēts, ka šādas izpriecas prasa vairāk, nekā sniedz.

Manai sirdij vajadzējis daudz ko izturēt, prātam arī. Abi ir tikuši galā. Par upuriem neesmu runājusi, mani spēles noteikumi to neļauj.

Es jau iepriekš kādā dzejolī rakstīju par apdeguma rētu, ko spīdekļis atstājis man uz pleca. Itin kā nojautu. Un nekļūdījies.

Bija skaisti, bet sāpīgi. Zvaigzne caursita manu apvalku un saplēsa visu, kam pieskārs.

Zināju, ka uz dvēseles mieru nav vērts cerēt, būs bažas, rūpes un raizes – kā jau pienākas. Jo tā degs un nemitēsies, gādājot nepatīkšanas. Ik pa laikam iznirs no miglāja, sūtīs kādu dzēlīgu staru, drusciņu spīvas indes.

Tā kļāvās man klāt un svilināja, ak, bēdu lietas, tās glāsti bija griezīgi un aste sacēla vētru, līdz nočūkstēja ūdenī kā nule nokalta nagla,

Ak jā, esmu strādājusi ar metāliem, zinu to proves, sastāvus un īpašības, ir gadījies – tie pasargājuši mani, kad citu aizstāvju nebija. „Tev cieta sirds,” man teica, „dzelzs veselība, tu esi necaursitama – kā no bleķa.” Lai viņi tā domā vien, tad neuzmāksies kārdinājums vēl ko nodarīt, lai sāpinātu.

Komētas veidojot ledus, gāzes un putekļi, bet... tās ir neprātīgi skaistas.

Un atkal es gravēju sudrabā, nešauboties un nenodrebot, paliek burti kā iegrobes, iemiesojot slepenas nervu trīsas. Dzēlīgā instrumenta koka rokturis iegūlis plaukstā, gluži kā saaudzis ar to, varbūt tā arī ir.

Astes aprises iezīmējas visskaidrāk – tā ir eleganti izliekta, kupla un asa. Paies gadu tūkstoši, līdz tā atkal parādīsies šoviet, taču šis apmeklējums mani vairs neskaurs, un labi vien ir.

Septembris allaž

*Mans Dievs, es atspirgšu. Es gribu saklausīt,
kā jēru sniegs pār zāļu kļajiem kritīs.
Un sasmaržot, ka šajās septembrīgās
grambās mīt
tā mīlestība, kas šeit citos gadalaikos mīta.*

(Fransiss Žams. „Lūgšana, lai atkoptos“.)

Te tas ir – vienmēr tikpat maigs. Pār vēsiem ūdeņiem saules taka, skats tik skadrs un apskaidrots, ka metas bail. Šķiet, es atkal nāku no Fransisa Žama mājas Ortēzā, saelpojiesies basku un gaskoņu zemes aromātus, rozmarīnu un timiānu, izdzenājusi melnus skorpionus no māla podu apakšas kā d'Artanjans gvardistus. Jēru sniega nav – ne šoviet, ne manā dzimtenē, šī baltā greznība kļuvusi reta.

Ož pēc lavandas – skaisti un bīstami, jo tā spējot apstādinot elpošanu.

Kaut kur aiz kokiem debess krāsojas zaļgani sārtos toņos, drīz riets tur iegleznos savus motīvus, es pasteidzinu soļus.

Pagalmi ir klusi un uzposti, nami pieticīgi, laiki nav bijuši viegli arīdzan šoviet. Bet – te nepazīst melnu maizi, kādu ēdu es, šeit tā ir nabadzības apliecinājums.

Mājas šķiet atturīgas. Tās elpo mierīgi un līdzsvaroti, balsinājumi šur tur nolupuši, ritms nesteidzīgs. To izskats ir daudznozīmīgs – it kā brīdinoši uzlūkojot. Sak, neskrien pa kaklu pa galvu, apskaties! Rau, grezni slēgi, aiz kuriem mitinās sazin kas. Un tur ir durvis, kuras nekur neved, jo aiz tām nekā nav!

Gribētos atvērt un aplūkoties, bet zinu, ka tās ir noslēgtas, ceļš uz svešu bēdu ir ciet, neba visādiem gaisa grābšļiem bāzt tur degunu.

Patlaban nemana vēju, ja šis pūtīs, tad no tukšuma puses.

Es klīstu pa iemīļotā autora pēdām, tverot noskaņas un ainas, pētot pelēkas kāpnes, pēdējās pusnobirušās magones, kas gail laukos, apdzeltējušus sīkziedu jasmīnus aizaugušos dārzos.

Man uzsmaida večas, kurām aizvainojumi un sarūgtinājumi palikuši pagātnē, ir tikai dienišķās rūpes, artrītiskas sāpes, tumši atraitņu ģērbi un lūgšanas. Viņas katru dienu lasa bērnu sludinājumus, sastopot tajos daudz paziņu, un nopriecājas, ka viņu kārta vēl nav pienākusi. Dažām ir klavieres, reizēm dzirdu to skaņas dzidri caurspīdīgajā gaisā.

Eju pa apli, atgriežoties turpat, no kurienes sāku.

Skorpioni salīduši atpakaļ zem podiem, kas stāv uz baltajām akmens plāksnēm, es tos neredzu, taču zinu, ka tie tur ir – kur gan citur lai būtu. □

Inguna Bauere

ĢIMENES SVINĪBAS

Kas būtu brīnums? – Tas, ja aita trenktu vilku.

/Kaudzītes Reinis /

Modri iekrita saulainā atvasaras svētdienā, nākošajā dienā pēc kartupeļu talkas, un Māmule Olga uzstāja, ka znota vārda diena jānosvin pa godam. Tepat Pirktiņos, viņa teica, pašu ģimenes lokā. Pa dienu lai katrs atpūšas, kā grib, bet vakarā jāsanāk kopā. Kā kārtīgai ģimenei pieklājas.

Mežu galotnes novakara saulē jau krāsojās sārti zeltainas, kad beidzot viss bija gatavs, un Jansonu māte kopā ar vecāko meitu Gunitu, gaviļnieka sievu, izgāja pagalmā atvēsināties pēc karstajiem virtuves darbiem. Liegs atvasaras vējiņš pār ezeru no kaimiņmājas atšūpoja žēli vilktu dziesmu: „Lido, mazā kaija, lido tālu prom ...”

„Nez, ko ta' šie svin? Neviena jubilāra tak Aizezeriešos nav,” Māmule pabrīnījās, nosēja priekšautu un, piegājusi pie ūdens baļļas, uzšļakstīja pa druskai veldzes uz kakla un vaigiem.

„Gan jau, ka skaudības pēc traci ceļ. Vienkārši mēģina ieriebt, ka šovakar neaicinājām ciemos,” Gunita atmeta.

„Ko tu šovakar tāda nervoza?”

„Liecies mierā, mamm. Viss ir kārtībā,” Gunita, loga stiklotajā rūtī lūkodamās, piekārtēja matus.

Grumbas nevarēja redzēt un maisiņus zem acīm arī nē.

„Ir nu gan jocīgi cilvēki. Laikam iedomājas, ka bez viņiem nekas nevar notikt. Atnāca vakar talkā, labi. Paldies un sveiki, tā sacīt. Vai tālab mums tie plebeji tūliņ uz katru godu jāaicina kā nezin kādi radinieki?” iznākot pa durvīm, abām sievietēm pievienojās Gunitas māsa, rīdziniece Zeltīte.

„Ko mēs vēl gaidām?”

Inguna Bauere (1960) ir liepājniece, kas ieprecējusies Vecpiebalgā un, neskatoties uz Lauksaimniecības akadēmijā iegūto celtniecības inženieres profesiju, nodarbojas ar kultūrvēsturisku romānu rakstīšanu. Nozīmīgākie darbi, kurus izdevis apgāds Zvaigzne ABC:

Skolas Līze (2011)

Lizete, dzejniekam lemtā (2013) (atkārtots izdevums, pirmais iznāca 2009. gadā *Lauku Avīzes* izdevniecībā)

Ede, Pumpura sieva (2013)

Piedod, Karolīne! (2014)

Mācītājs un viņa dēls (2015)

Hernhūtiešu meitas (2016)

Dieva riekšavā (2017)

Palieku tev uzticams. Juris Neikens (2018)

Jānis Lūsēns Trešais (2019)

Mazā klusā sirds. Dārta un Krišjānis pirms tautasdziesmas (2019)

Zeltītes balsī skanēja aizkaitinātas notis. Zeltītei nepatika laukos, godīgi sakot, pat riebās, un viņa bieži brīnījās, kā māsa šo dzīvi spēja izturēt. Ar tādu ņuņņu, kāds bija Modris? Piedevām zem viena jumta ar mammu.

„Intu un Ritvaru. Varbūt Sarmīte arī būs,” Gunita rātņi atskaitījās.

„Nu, sievietes? Par ko spriežam?” nezin no kurienes pagalmā uzradās arī vecais Jansons, Māmules vīrs Gunārs.

Nupat viņi ar šodienas gaviļnieku, znotu Modri, sieviešiem nemanot, aiz mājas stūra slepus bija iemetuši pa glāzītei. Nu labi, pa divām, bet varbūt saskrēja i visas trīs, vai ta' kāds skaitīja? Un Jansonu tēvam iegribējās pateikt savu vārdu:

„Man tā rādās, ka kāds te tikko kaimiņus ap-runāja. Tas gan nav smuki. Ja jau vārda diena, tad var nākt arī nelūgti. Ēdamā un dzeramā mums taču netrūkst.

„Kam rādās, tas nav vesels, papiņ,” Zeltīte visgudri nošķobījās.

„Pipars tev uz mēles, vecais! Tā tikai vēl trūka, lai visi, kam nav slinkums, saskrietu pie Modriša,” Māmule izšāva kā no plintes.

Noklabēja dārza vārtiņi, un pensionētā direktore saraustīja kuplo krūtežu, piekārtojot mākslīgo ziedu pie žaketes atloka. Viņai vēl daudz būtu ko teikt savam stulbajam vecim –

par vīriešu īso prātiņu un muļķīgo domu gājieni, par to, ka nauda neaug kokos un tā tālāk, bet sakāmo nācās apraut pusvārdā. Kā uz burvju mājienu Pirktiņu vecās saimnieces sejā iegūla starojošs smaids:

„Vai, re, kur Intiņa un Ritvariņš atbraukuši! Nu, sveiki, sveikiņi, laipni lūgti mūsmājās. Un Sarmīte, bērns, arī līdzi, kāds prieks! Vai, kāda tu liela meita izaugusi! Kurā klasē tad esi?”

„Septītajā,” meitēns negribīgi noburkšķēja.

Ja viņu neinteresētu Jansonu Osis, ar kuru vasarā sadraudzējās un tagad paslepus apmainījās mobilā zvaniem, nemaz nebrauktu vecākiem līdzi uz laukiem.

„Ejiet vien tālāk, ejiet, mēs jau visi gaidām, ir pēdējais laiks sēsties pie galda, tupenīši dziest,” mājas māte nelikās skuķa īgnumu manījusi.

Inta un Ritvars, Gunitas un Modra ģimenes draugi, paņēmuši meitu pie rokas, paklausīgi devās uz goda istabu, kur pārējie jau nogaidoši mīņājās, ziktēdami pavēli ieņemt vietas pie mielasta galda. Balts galdauts, kristāla trauki, sveces caurspīdīga stikla svečturos – viss godiem krātais un gādātais nebija žēlots, un pat Sarmīte noelsās vien. Nervozī burzīdama rokās košā pušķī sasieta asteru kātus, Inta saprata, ka viņu Modrim gādātā dāvana ir par daudz pieticīga. Vai varbūt te tika svinēts kaut kas īpašs, par ko viņai

netika paziņots?

„Nē, nē, nevajag satraukties, viss ir pareizi. Modrim vārda diena, nekas vairāk,” kā draudzēnes domas nolasījusi, viņas plecu noglauda Gunita.

Inta tomēr jutās jocīgi. Godīgi sakot, šajā brīdī, šajā vakara stundā viņi ar Ritvaru nepavisam negribēja atrasties šeit, bet gan savā dzīvoklī pie televizora – divi tūkstoši trešā gada divdesmitais septembris, Latvijai tik izšķirīgs mirklis, lielā tautas nobalsošana par „jā” vai „nē” Eiropai! Intai gribējās, lai ir „jā”. Bet Gunita jau vienmēr panāca savu. Piezvanīja un uzstādīja ultimātu – vai nu jūs esat draugi, vai...

Viņas ar Gunitu bija kopā no bērna kājas, pašķīrās tikai, kad Inta apprecējās un pārcēlās pie Ritvara uz Cēsīm. Eiropa nekur neliksies, viens cilvēks svarīgajā procesā tāpat neko neizšķirs. Un Inta atlika darbus, atlika arī nodomāto televizora skatīšanos, saplūca dārzā puķes un devās uz Pirktiņiem. Ritvars, pukstēdams par dārgo benzīnu, paklausīgi brauca līdzī, un arī Sarmīte, kuru laikam interesēja Oskars.

Vienīgā šampanieša pudele, Gunitas mamas sīvo acu pavadīta, tika novietota uz sniegbaltā galdauta. Šajā godīgo atturībnieku ģimenē neviens „to burbuļūdeni, no kura tikai galva sāp,” nelietoja, bet Inta Ritvaram tomēr palūdza nopirkt tieši šampanieti – tā teikt, katram gadījumam. Referenduma priekšvakars, un ja nu balsošana vedīsies kā cerēts, kas zina, varbūt pat Jansonī nesmādēs dzirkstošo prieka lāsi?

Viesi tika sasēdināti noteiktā kārtībā. „Vai, man jau laikam nevajadzēja speciāli censties, bet nu, kad jau, tad jau,” Gunita vidžināja, kamēr visi sameklēja savas vietas. Modris pats kā gaviļnieks galda galā. Ritvars blakus Intai pie viņas kreisās rokas, Sarmīte „bērnu galā” kopā ar Oskaru. Vectēvs Gunārs tika iespiests blakus Māmulei – ja gribēs dzert, mūris viņu sargās. Jansonu ģimenē vīrieši nemēdza pacelt balsis.

Salātu bļodās ātri uzradās robi, kotlešu un karbonāžu kaudzes sakritās, un Māmule vērtēja, ka svētki būs izdevušies. Sienas pulksteņa durtiņās iečiepstējās dzeguze.

„Eu, mammu, slēdz iekšā!” Oskars pēkšņi no-

meta dakšiņu un pamāja uz televizora kasti. „Tūliņ dos vaļā par referendumu. Tas jāredz.”

„Kurš teica, ka jaunatnei nerūp politika, tikai datori un datori?” mazdēlu slavēdama, iemurrājās Māmule.

„Te jau tāpat nav ko darīt, tad labāk televizoru paskatīties,” piebildā Sarmīte.

Inta, pūlēdamās notušēt meitas nepieklājību, strauji pacēla vīna glāzi. Sarkanais šķidrums bīstami sašūpojās, kaut arī bija ieliets „tikai simboliski”. Pirktiņos sievietes ar alkoholu, saprotams, bija uz jūs.

„Par mūsu gaviļnieku Modri un viņa burvīgo ģimenīti! Urā!”

Modris saviebās un paskatījās uz Gunitu, kura demonstrēja savu vismiļāko smaidu. Šajā brīdī visiem jāredz – viņi tiešām ir stipra, skaista un laimīga ģimene! Savādāk NEDRĪKST būt!

Visi iedzēra. Pareizāk sakot, vīrieši iedzēra, bet sievietes apslāpināja lūpas vīnā. Inta zem galda zīmīgi piebakstīja vīram.

„Kas ir?” viņš pieliecies nočukstēja.

„Ielej man vienu glāzi šņabja, citādi es te neizturēšu ilgāk par desmit minūtēm.”

Ritvars paklausīja un piecēlies grasījās papildināt arī citu glāzes. Pēkšņi visi tā kā sarosījās un atdzīvojās. Oficiālā daļa beigusies! Zeltīte ar garu, sarkani lakotu nagu zīmīgi norādīja uz konjaka pudeli, ko Māmule tālredzīgi paslēpusi aiz sekcijas stikliem, un Ritvars ielēja arī viņai.

„Vai, negāz tik daudz, es piedzeršos,” Gunita čivināja, turēdama rokā nu jau pilnu vīna glāzi un turpinādama hipnotizēt Modri ar savu mīlestības pilno skatienu.

Par ko viņš domāja, ka vispār nereaģēja uz notiekošo? Vai atkal par VIŅU? Nu nē, vienreiz tam jāpieliek punkts!

„Modrīt, pasaki, par ko tu domā? Izstāsti mums visiem,” nolikusi tukšo glāzi, Gunita mīļi pieglaudās vīra sānam. „Tu taču esi jubilārs. Mēs gribam zināt,” viņa nevainīgi piemetināja.

„Neko nedomāju, liec mani mierā!”

Pie galda iestājās nogaidošs klusums, skanē-

ja tikai diktoru balsis televizorā, kura ekrānam pielipuši abi bērni.

„Kāpēc tu tā pret mani izturies? Es taču tā centos, gādāju, gatavoju, te taču viss notiek tevis dēļ...” Gunitas sakāmais noslāpa aizturētās asarās.

„Vai es tev to lūdzu? Man tas teātris nav vajadzīgs,” atgāzīs galvu, Modris ielēja rīklē šņabi.

„Bet, Modrīt!” arī Māmule attapās, ka vilciens izlecis no sliedēm.

Modris piesvempās kājās. Nē, viņš skaļi neblāus, lai nesauc viņu par Modrīti, tāpat jau visi blenza kā auni uz jauniem vārtiem. Un mīļā sieva tā arī paliks nezinošs, cik ļoti viņam te viss riebās. Viņš klusēs kā parasti, kā vienmēr. Modris Jansons, ko domājies! Pat veco, labo uzvārdu viņam bija atņēmuši! Gaida teica – par muļķi pataisījuši, zem tupeles pagrūduši, kur esot viņa pašcieņa, kur pašlepnums?

Televizorā nomainījās bildes, un apjukušie svinētāji stīvi pievērsās jaunākajām ziņām. Māmule aizsoļoja uz virtuvi pēc ēdienu papildinājumiem. Izmantodams gadījumu, Gunārs pārsēdās tuvāk Ritvaram, un abi ieņēma pa mēriņam, ko Inta izlikās neredzam. Zeltītes vīrs Juris acīm redzami garlaikojās, jo viņš, nabags, bija „slims ar nierēm” un alkoholu nelietoja nemaz. Drīz jau brauksim, Zeltīte viņam miedza ar aci, kas zem koši tonētā plakstiņa jau mazliet saduļķojusies no izdzertā konjaka.

Modris lēni apsēdās atpakaļ jubilāra krēslā. Gunita klusi slaucīja asaras.

Krietna stunda bija godam atsēdēta, „Panorāmas” Arnis televizora ekrānā aizgūtnēm ziņoja par jaunumiem Latvijas valstī. Visi pieklājīgi klausījās, vienīgi gaviļnieka sievastēvs ar savu blakussēdētāju Ritvaru apsprieda copes lietas. Zeltīte pūlējās saregulēt skaļumu, tomēr nespēja pārtrumpot abus makšķerēšanas entuziastus. Beidzot viņa piegāja runātājiem no mugurpuses un iebakstīja tēvam sānos:

„Vai jūs abi, lūdzu, nevarētu klusāk debatēt? Mēs citi gribam paklausīties ziņas.”

„Eu, ielej man, meit, labāk vienu čarku! Citādi šitā svinēšana mani piebeigs.”

„Tēti, tu tiešām nevari klusāk? Tev kauns nemaz nav? Tu te taisies piedzerties, vai? Mamma dusmosies.”

Gunārs nokremšļojās. Tukša runa. Kā jau sieviešiem.

„Ielej, vecais, granapičku, naudu neželē,” viņš iedziedājās, bet tūlīņ aplkusa, vairāku sievišķīgu acu pāru durto šķēpu krustu šķērsu sacaurumots. Modris, pievilcis tuvāk pudeli, dzēra bez tostiem. Gunita skaitīja glāzītes. Viņa jau nu vislabāk zināja, kurā mirklī drīkstēs vīru aizregulēt uz gultu.

„Mammu, laikam jau mēs te nevarēsim televizoru cilvēcīgi paskatīties, labāk brauksim mājās,” Zeltīte pieliecās pie Māmuļes auss. „Tētīm arī nevar vairāk dot dzert, prātu jau izkūkojis, jāvēc uz prom, kamēr vēl pats var paiet.”

Māmule piekritoši pamāja. Kurā brīdī kontrole bija izslīdējusi no rokām? Kad Modrītis tik neglīti izrunājās? Nabaga Gunitiņa, nez kāda muša znotam iekodusi, ko?

„Bet kā lai tik ātri ceļas no galda? Gunitiņa vēl ņems ļaunā, tā gatavojusies, centusies,” viņa paskaļi čukstēja jaunākajai meitai ausī.

Zeltīte savvērnieciski pielika pirkstu pie lūpām un tad platu muti skaļi nožāvājās:

„Šausmas, kā man nāk miegs! Un galva arī sāka sāpēt. Nevajadzēja viņu ar konjaku jaukt.”

Māmule uzreiz uzķēra sakāmo:

„Tad jau mums pamazām jāprotas, meitiņ. Eu, tēvs, met mieru dzeršanai, celies un ejam pavadīt rīdziniekus, Zeltītei miegs nāk.”

Gunārs izbrīnījies pabokēja uz sievu, bet tad sarāvās kā bites dzelts, jo saņēma dunku sānos no meitas.

„Kā teiksi, Olgiņ,” viņš novilka un bēdīgi paskatījās uz pusizdzerto pudeli.

Gunita gan mēģināja iebilst, taču nesekmīgi, un tūlīņ kājās cēlās arī visi pārējie. Esot jau tā kā laiks prasīties. Kamēr vēl saimnieces visus galdus noridāšot, kamēr pie miera tiks...

„Nē, nu āprāts. Ēdamais paliek neapēsts, dzeramais neizdzerts! Vismaz šampanieti ieliesim uz ceļakāju! Modri, še, rauj vaļā, es sameklēšu glāzes!” Gunita apņēmīgi sarosījās.

„Es tak teicu, ka jāauzicina kaimiņi. Tagad atdos suņiem,” vecais Jansons purpināja, bakstīdams ar dakšīņu kotleti, kuru tomēr beigās atstāja uz šķīvja.

„Ko nu, ko nu, nevajag to šampanieti, man no viņa vēl vairāk galva sāpēs, liec nost,” Zeltīte atgaiņājās.

„Pareizi, neviens tāpat nedzers, pietauptiet jaunādam, Gunitiņ,” Māmule atbalstīja jaunāko meitu.

„Kas gan tā par tādu māju, kurā nedod ceļakāju,” iedziedājās Modra sievastēvs, un Zeltīte sagrāba papu zem elkoņa.

Viņas vīrs Juris bezpalīdzīgi noskatījās. Šeit visu kārtoja sievietes, labāk nejaukties. Kaut ātrāk tiktu Rīgā, gultā iekšā un miers.

Inta un Ritvars zīmīgi saskatījās. Modris stāvēja, vienā rokā turēdams neatkorķēto šampanieša pudeli, otrā Gunitas padotās kristāla glāzes. Juris vilkās uz mašīnu, vicinādams sieviešu rokassomiņu un muļķīgi smaidīdams, kamēr Jansons – seniors tika nogādāts uz atpūtas telpām bābiešu konvoja pavadībā.

„Matriarhāts,” Ritvars izmeta. „Cerams, tas nelip kā slimība.”

Intai sanāca smieklī. Pustumsā viņa redzēja, kā Sarmīte, saķērusi Oskaru aiz abām ausīm kā spēļu lāci, pievilka sev klāt un, pārākuma apziņā starodama, skaļi nobučoja. □

Kristiāna Kuzmina

MELNAIS PUTNS

Vecā pārnāca pirms diviem. Aizvēra aiz sevis durvis un uzreiz neieslēdza gaismu, ļaudama tumsai cieši apņemt augumu. Cenzdamās nomierināties, viņa krietnu brīdi stāvēja, satīngusi un gandrīz neelpodama, pēc mirkļa atgīdās, nolaida no pleca smago somu un pati nolaidās tai līdzī. Joprojām tumsā, it kā gaidot, ka miers pats viņu atradīs. Tad noņēma savalkāto bereti un ļāva izrist sirmajiem, pie saknēm savsvidušajiem matiem.

Tā tad Vīls aizbrauc. Pēkšņi aizbrauc un atstāj visu viņas ziņā, tieši tagad, kad ir visnepiemērotākais brīdis.

Viņa pastiepās, nostenējās, jo vēders durstīgi iesmeldzās, un nospieda gaismas slēdzi. Tverdamās pie sienas, pietrausās kājās, nevērīgi noģērbās un jau gribēja iet virtuvē, kad skatiens neviļus pievērsās telefona skapītim. Uz tā mētājās validola plāksnīte, mēteļa pārtrūkusi josta, kas jau vairākkārt bija šūta kopā, veca avīze, kas kalpoja par mušu pletni, un veselības pārbaužu papīri, ko dienas pirmajā pusē viņa bija pārnesusi mājās. Tos viņa paņēma līdzī uz virtuvi, bet vecais „Horch” akordeons palika gaitenī, it kā jau būtu izslēgts no viņas dzīves.

legājusi virtuvē, viņa devās pie skapja, kur līdzās bļodām un sakrātajiem plastmasas trauciņiem slējās pudele. Vecā atkrita uz ķebliša un nolika sev priekšā rūpīgi saskavotos analīžu rezultātus, atskrūvēja pudeli un no kakliņa iekampa malku. Degvīns svilināja kuņģi, tuvojās nelabums. Mūžā izdzerts bija gana, bet vemstīšanās allaž bija gājusi secen. Taču tagad neciešamais nelabums reizumis ieilga vairākas dienas. Kad sāpes vairs nebija izturamas, viņa ieņēma ēdamkaroti sodas, bet pēdējā laikā arī tas vairs nelīdzēja.

Acis vienaldzīgi pārskrēja rezultātu ievadtekstam un apstājās pie izcéluma „Diagnoze”. Tad, ignorējot lasīšanas secību, apstājās pie vārdiem „hepatocellular carcinoma” un ievēroja „metastāzes, lokāli progresējošas”. Un visbeidzot – „IV stadija”. To viņa bija uzziņājusi šodien, kad „Melnā putna” saimnieks Vīls paziņoja, ka aizbrauc uz Austrāliju un kroga vadīšanu uztic Vecajai.

Kristiāna Kuzmina (1992) ir LU doktorante, raksta disertāciju par dzejnieka Linarda Tauna poētiku, strādā Rakstniecības un mūzikas muzejā kā mākslas eksperte. Pētnieciskās intereses galvenokārt saistās ar trimdas kultūru. Stāsts „Melnais putns” ir debijas darbs.

Iedzērusi vēl mazliet, viņa nokrekšķinājās un nikni norūca:

– Maucība.

Krogā „Melnais putns” viņa ieradās pirms 12 gadiem ar akordeona somu plecā un kā vienmēr, nelolojot pārpasaulīgas cerības. Necilo iedzertuvi vadīja Vils – liela auguma, robusts vīrs ar saimniekam piestāvošām plašām, drošām kustībām, no malas šķietami nepieejams un varbūt pat salts, bet pret savējiem izturējās ar cieņu. Iesākumā viņš Veco uzlūkoja atturīgi, gandrīz ar aizdomām, bet viņai piemita kaut kas tāds, kas kroga saimniekam likās radniecīgs. Varbūt tie bija vienlīdz smagie raksturi? Lai nu kā, jau pēc dažām uzstāšanās reizēm viņa bija pieņemta ne tikai darbā, bet, šķiet, arī savējo vidū, „Melnais putns” kļuva par viņas mājām. Krogs, kur kā jau lielākajā daļā dzertuvju, ļaudis iegriezās īslaicīgi remdēt slāpes vai sāpes, atļāvās apiet ar likumu realitātei, kas dažkārt kļuva grūti panesama. Viņi nāca un gāja nepalikdami, bet Vecā un viņas draugi noslēdzās ciešā lokā, kļūstot par tādu kā komūnu tiem, kuri neprata dzīvot – viņus vienoja nepiepildīti sapņi, padošanās un vienmuļš trulums, ko spēja pakliedēt tikšanās šai vietā, par kuras simbolu bija kļuvis pretī durvīm pie sienas novietots izbāznis – melns putns ar sirdīgu skatienu.

Pagāja vairākas dienas, kopš viņa nebija rādījusies krogā. Ar tovakar iesākto pudeli izrādījās par maz, tāpēc nākamajā rītā, juzdama vien kaitinošas galvassāpes, Vecā, neievērojama kā ēna, aizgāja uz netālo mazbodīti un iegādāja vēl dažas pudeles. Nekad agrāk neizjustu baiļu pilnās pārdomas par veselību šņabis aizskaloja nebūtībā, atstādams vien dziļi iekšienē vāri pulsējošas, rēgainas sāpes.

Bija pēcpusdiena, kad Vecā tomēr bija spiesta uztrausties no gultas, kur bija slīgusi dzēruma nomidzī. Saule gozējās kaut kur aiz nodzeltējušajiem aizkariem, kas atgādināja padilušus palagus. Krietni ieilgušais klusums nu bija pāršķelts kā ar nazi, jo zvanīja telefons, un viņai nekas cits neatlika, kā pacelt no spilvena sāpēs dunošo, izspūrušo galvu un, cenšoties kaut ko saskatīt caur aizpampušajiem acu plakstiem, aizšūkt līdz telefonam, kas atradās gaitenī pie sienas un, šķiet, pat bija noputējies.

– Vecā vella mātīte, kur esi palikusi? – klausulē atskanēja ķērcoša vīrieša balss, pirms vēl Vecā paspēja atvērt muti.

– Esmu mājās. – viņa izgrūda un pie sevis paguva nolādēt Zigi, kurš nekad mūžā netika viņai zvanījis, bet tagad bija sadomājis to darīt.

– Esi slima, ka nenāc uz Putnu? Šovakar tak Vils brauc prom! – Zigis atgādināja, kamēr Vecā pie sevis pārlika, ko atbildēt.

– Nodod Vilam atvadas no manis, viņš ir goda vīrs.

– Bet tu pati? Spēlēt vismaz atnāksi? – Zigis nelikās mierā.

– Kad būšu, tad būšu, – viņa nomurmināja. Nesagaidījusi, kad Zigis atbildēs, ar sparū

nolika klausuli un iegāja virtuvē. Knapi tikusi līdz galdam, viņa sāka aizgūtnēm vemt un vēl paguva nodomāt, ka jau ilgu laiku nav neko ēdusi. Kad krampji kuņģī turpinājās un kaklā jau varēja sagaršot žulti, Vecā sāka raudāt un sabruka uz grīdas. Asaras sajaucās ar puņķiem un siekalām, viņa gārda un rīstījās, elsoja un krekšķēja, un vēlējās kaut varētu šai pašā brīdī nomirt..

Vera atglauda no sejas bāli rūsganās matu šķipsnas, kas traucēja smēķējot, un ar jautājošu nemieru acīs paskatījās uz Zigi.

– Nu? Cikos viņa būs?

Viņi trijātā sēdēja vēl neatvērtajā krogā, pārspriedzami plānus vakaram, kad bija paredzēta neliela atvadu pasēdēšana, lai Vilam novēlētu labu ceļavēju.

– Cik sapratu, viņa netaisās uz šejieni šodien nākt, – tāds kā vainīgums ieskanējās bārdainā vīra balsī.

– Kā netaisās? – Veras roka sastinga gaisā, ļaudama cigaretei lēni kūpēt. – Vils taču rīt brauc prom! Kā to saprast – netaisās?

– Vai es zinu? – Zigis norūca un, ar troksni atbīdījis krēslu, apsēdās pretī Verai un izņēma no paciņas cigareti.

– Tu jau arī labais, – viņa pārmetoši turpināja. – Būtu kaut aizgājis un paskatījies, vai viņai viss daudz maz kārtībā! Aura, dzirdi? Mēs pašas aiziesim!

Uzrunātā, kura klusi un rāmi stāvēja aiz letes, slaucīdama nule nomazgātos alus kausus, tikai nopietni pamāja ar galvu.

Nākamajā dienā, atstājušas „Melno putnu” Ziga pārziņā, abas sievietes devās apraudzīt Veco. Tuvojās krēsla, zeme, ceļš un nedaudz ēkas pārvilkās ar satumstošu gaisa plīvuru. Abas gājējas klusēja, un tikai, nonākot pie necilās mājas, kur Vecā dzīvoja, Aura ierunājās:

– Zini, ej tu labāk viena, es pagaidīšu tepat.

– Kā gribi, – Vera piekrita un žigli nozuda tumšajā kāpņutelpas mutē.

Aura izvilka no kabatas cigarešu paciņu. Stīvie pirksti ķimerējās ap šķiltavām, tad ierasti iesprauda smēķi starp lūpām. Bija padrēgns.

Pēkšņi viņa gluži vai salēcās, jo no tumsas izšāvās Vera, satraukti čukstēdama un kratīdama Auras roku, kas joprojām turēja kūpošo smēķi.

– Met nost, jāsauc ātrie! Pavisam nelabi! Ejam, met nost, ejam!

Abas ieskrēja dzīvoklī. Aura, saodusi netīrības, slimības un alkohola dvingu, aizsedza muti ar roku. Gaitenis bija pievemts, virtuvē valdīja šķērms jucekļis, guļamistabā pie gultas nokritis vājājās pati Vecā. Viņa izskatījās šausmīgi. Mati salīpuši lēkšķēs, acis, kuru baltumi bija iedzeltējuši, knapi turējās vaļā, rokas drebēja, bet mute centās izdvest nesaprotamus, neloģiskus teikumus. Vispirms viņas iestīvēja slimo un alkohola nomocīto sievieti gultā, Aura nesaprata, ko Vecā murmulē, bet, kad Vera uz brīdi izskrēja no istabas, Vecā gandrīz skaidri ierunājās:

– Vils nebrauks prom, ja? Atnes man *hercīti*, man taču jānoprovē, kā skan.

Vecā turpināja klusi, čerkstoši runāt, līdz istabā atgriezās Vera. Viņa apsedza Veco, kura bija nospārdījusi segu, un uzrunāja Auru:

– Ko stāvi kā pielīmēta? Es sazvanīju ātros, viņi drīz būs klāt, te ir jāsakopj! Vai spēsi? Es šo istabu, tu gaiteni un virtuvi. Kad es te pabeigšu, iešu tev palīgā.

Aura iegāja virtuvē un sabāza jau tā piebāztajos skapišos šņabja pudeles, kas knapi tur ielīda, novāca no galda netīros traukus, kas, šķiet, tur bija stāvējuši nedēļām ilgi. Pēc tam sameklēja slotu un vecu, bet vēl tīri pieņemama paskata lupatu un sāka mazgāt grīdu, kas bija ar kaut ko nolieta, pievemta, piemētāta. Viņa atskārta, ka Vecā vēmusi asinis.

– Viņa ir nekavējoties jāhospitalizē, – iznākusi no Vecās guļamistabas, lietišķi noteica feldšere un kaut ko nomurmināja kolēģei, daudz nepievērsdama uzmanību Verai un Aurai, kuras nepacietīgi mīņājās gaitenī. Viņas gandrīz vienlaicīgi jautāja:

– Kas viņai kaiš?

– Stāvoklis ir smags, bet vairāk varēs pateikt ārsti slimnīcā. Jūs esat radniecēses?

– Kolēģes, – attrauca Vera. – Vai drīkstam braukt līdz?

– Nē, nekādā gadījumā. – Feldšere novērsās, jo pa durvīm ienāca divi vīrieši ar nestuvēm. Un viņa tiem ar žestiem norādīja, kur jāiet. – Es iešu lejā un jūs tikmēr mudīgi varat savākt kādas lietas, kas viņai var noderēt, jo reanimācijā jūs pie viņas nelaidīs.

Veco nestuvēs iznesa gaitenī, bet Aura, iegājusi atpakaļ tukšajā istabā, noklausījās, kā Vera pavada feldšeri un nesējus un aizver aiz tiem durvis.

„Melnais putns” apmeklētājiem bija slēgts, taču tur katru dienu pulcējās Vera, Aura un Zigis, pavadot laiku cigarešu dūmos, saraušitās sarunās un savrupās pārdomās. Veco apciemot viņi nedrīkstēja, bet kāda iejūtīga dežūrārste bija apsolījusi paziņot, ja ar viņu kas notiktu. Tikmēr neviens īsti nevarēja rast mieru, jo kroga liktenis bija Vecās rokās. Draugi, protams, bija paziņojuši par notikušo Vilam, taču uzzinājis, ka jaunā kroga saimniece smagā stāvoklī ievietota slimnīcā, viņš tikai krekstoši nomurmināja „Drausmīgi!” un piebilda kaut ko par sveicienu nodošanu slimniecei. Vera, kura no kroga telefona bija viņam zvanījusi uz tālo Austrāliju, pēc sarunas dūsmās nezināja, kur likties.

– Kā koka gabals! – viņa nospļāvās un nodzēsa cigaretī iekļūkušā pelnutraukā ar tādu sparpu, ka gandrīz aplauza nagus. – Vecā var nomirt!

Šie vārdi smagi pāršķēla gaisu, un visi apkļusa. Cigaretēs kūpēja, ietīdamas jau tā krēslaino telpu vēl rēgainākā noskaņā.

Aura klusībā piekrita Verai, arī Zigis. Neviens no viņiem nezināja, kas notiks tālāk un ko gaidīt vai uz ko cerēt. Krogs bija kā sastindzis, un šie trīs cilvēki jutās ne savā ādā. Trūka rīmtās pašlīvības, ar kādu Vecā uzlūkoja pasauli. Viņa visu uztvēra pašsaprotami – nekad neviens no viņas nedzirdēja nikulīgas žēlabas vai grūtsirdīgas eksistenciālas prātulas. Ja radās kādas nesaskaņas starp kroga draugiem, Vecā tikai uzsauca: „Ko atkal burkšķat, gremžas!” un iejaucās ar melodiju, kas acumirkli izklīdēja neganto plūksanos. Viņas pirkstu veiklību un dziesmu daudzveidību bija grūti pārspēt. Šķita, ka tieši viņai jāspēlē „Melnajā putnā” starp šiem īpatnējiem, rūpju māktajiem, nīgrajiem ļaudīm, un viņa spēlēja, aizmirstot par ikdienību, atraisot dvēseli. Nevienu līdz galam viņa nepielaida pie sevis, bet akordeona skaņas bija kā

saikne ar tiem, pret kuriem viņa juta cieņu. Ar tiem, kuri nepratās kauna, viņa mācēja tikt galā. Ar pāris vārdiem atvairīja uzbāzīgu dzērāju vai, sevi žēlojot, noraudājusos vīrieti, taču nekad neatteica palīdzību, kad kādam tās trūka. Tāpēc tagad, kad palīdzība bija vajadzīga viņai, trīs tuvākie draugi izmisumā nezināja, ko iesākt.

Otrdienas pēcpusdienā vadzis lūza, un visi trīs devās uz slimnīcu, lai arī nojauta, ka Veco apraudzīt viņiem neļaus. Tā arī bija, un no māsiņas viņi uzzināja tikai vienu:

– Stāvoklis ir ļoti kritisks, bet stabils. Viņa grūti cīnās.

Izgājuši no slimnīcas, viņi nolēma piemesties uz soliņa un uzsmēķēt. Ejot tuvāk, Aura ievēroja, ka uz tā atzveltnes sēž krauklis un vēro viņus. Trijotnei pienākot, tas pacēlās spārnos, aplaida gaisā nelielu loku un aizlidoja.

Vera apsēdās un, trīcošām rokām aizsmēķējusi, aizsmakušā balsī noteica:

– Viņa drīz nomirs. Vēzis viņu saēdis.

– Kā tu zini, ka vēzis? – Zigis nemierīgi sagrozījās.

– Atradu viņas istabā dokumentus.

– Un mums ne vārda...

Vera uzreiz nespēja atbildēt, jo cīnījās ar kamolu kaklā, ko vēl vairāk kairināja cigaretes dūmi. Viņa juta Auras roku sev viegli pieskarāties un pēc tam norādām slimnīcas virzienā. Uz viņu pusi straujiem soļiem nāca dežūrmāsa.

– Cik labi, ka vēl esat šeit. Jums tomēr jāuznāk augšā vēlreiz.

Viņas balss skanēja nedroši, un arī acis raudzījās skumji. Draugi, vairīdamies pavērties cits citā, klusi gāja viņai līdzi. Aura atcerējās melno putnu uz soliņa un visu saprata.

Bija jāriko bēres. Šo pēdējo uzdevumu Zigis klusēdams atstāja sievietes pārziņā un pats tikmēr ieslēdzās krogā aiz aizvilktiem aizkariem. Arī viņš jutās tā, it kā dvēselē būtu radies caurums, taču neprata to izpaust kā Vera un Aura, kuras vismaz spēja raudāt. Lūkojoties abās sievietēs, Zigis juta atvieglojumu, ka viņam nav tās jāmierina, jo nojauta,

ka nespētu arī to. Kamēr viņas kārtoja visu nepieciešamo bērū ceremonijai, vīrietis sēdēja pie tukšās bāra letes un smēķēja. Lai arī tas bija tas pats krogs, tās pašas sienas, kas, spītējot dzīves nepastāvībai, vienmēr radīja kaut iluzoru un mirklīgu, tomēr patvēruma sajūtu, Zigim šķita, ka „Melnais putns” līdz ar Vecās nāvi varētu būt zaudējis savu pastāvēšanas jēgu.

Novakare nebija tik nepanesami vientuļīga, jo, Verai un Aurai atgriežoties, tika nolemts krogu uz dažām stundām atvērt, lai varētu informēt par notikušo Vecās draugus un paziņas. Katrs Vecās nāvi izjuta citādi, jo katram viņa bija saistījusies ar ko citu, bet visiem kopā, lai arī neviens to skaļi nepateica, viņas pietrūka kā istās kroga saimnieces.

Lai arī sarukusi un izdēdējusi, izvadīšanas ceremonijā Vecās seja zārkā izskatījās tikpat pazīstama – lepna un rāma. Draugi, ieradusies pieklājīgā skaitā, viņu pavadīja klusā cieņībā, un viss būtu izdevies pavisam lāgā, ja ne viena kļūme – Veras sarunātā akordeonista vietā nezināmu iemeslu dēļ bija atsūtīta flautiste. Sieviete tumšajā mētelī sāka spēlēt tieši tad, kad izvadītāju rinda ar zārku parādījās piekalnes galā. Vera, iedama uzreiz aiz šķirsta, no nepatīkamā pārsteiguma un pēkšņajām dusmām sāka raudāt un tā žņaudzīja cimdos tērptās dūres, ka blakus ejošie Zigis un Aura baidījās, vai viņa nesāks kliegt. Un sevi viņa patiešām lādējās aiz niknuma, ka pat tik daudz Vecā nevar saņemt kā pēdējo akordeona sveicienu, pēdējo mierinājumu nomocītajai dvēselei.

Ceremonijas vadītāja pēc zārka nolaišanas kapā attapās un piegāja Verai klāt skaidrodamās un atvainodamās, taču Vera dzelkšnaini pavērs viņā un atcirta:

– Jūs neko nesaprotat. □

Inga Pizāne

PLAKSTI

*Bet kaut kas neredzams
dod līdzsvaru visam*

(Juris Kronbergs)

I

Kāpēc es vispār pamodos un piecēlos, ja jūtos tik sūdigā, – viņa domāja, lai gan kā viņa varēja zināt, ka vispār knapi varēs pacelt savu galvu augstāk par spilvenu. Spilvenu, kurš vienīgais šajā rītā par viņu kaut ko zināja – par viņas matu smaržu, par viņas smagnējiem acu plakstiem, kas vērs ciet kā kāpņutelpas durvis, ja tās nepietur. Agrāk tā nebija. Agrāk kāpņutelpas durvis bija paklausīgas ienākoša vai izejoša cilvēka rokai. Līdz brīdim, kad kāds bija izzadzis kodu atslēgas slēdzeni, caur kuras caurumu nu varēja vērot vispirms lēnām plaukstošos, pēc tam lēnām vīstošos pavasara krūmus. Tos dzeltenos, kuriem viņa nezināja nosaukumu. Ko maina nosaukums?

Viņa atceras sevi, viņam sakot: mēs pamanām tikai to, kas zied. Kad zied ceriņi, tie šķiet esam visur, pēc tam kastaņas. It kā nekas cits neeksistētu, neviens cits koks. Tāpat droši vien ir ar cilvēkiem. Kad tie zied, mēs tos pamanām. It kā pārējo nebūtu vispār. Tad viņi atvadījās.

Pēc mēneša kodu atslēgu beidzot ielika. Ar tieši to pašu ciparu kombināciju, bet durvis bija kļuvušas smagnējas un pašaizverošas kā viņas plakstiņi šorīt. Tādos rītos viņa alka atcelt pilnīgi visu: visus braucienus, cilvēkus, projektus. Tik nolemti, it kā nebūtu it ne mazākās cerības, ka būs atkal diena, kad viņa jutīsies labi. Labi kā parasti. Viegliem plakstiem kā liepziediem, kā jasmīniem, kā papelu pūkām, kā ābelziediem. Man jāpadzer kāda tēja, viņa domāja un smagiem soļiem devās uz virtuvi, sāka mazgāt krūzes un tējkarotes. Kaut kas viņā bija mainījies. Pirms gada, diviem viņa allaž gāja gulēt, visus traukus izmazgājusi. Tagad viņa tos mazgāja no rītiem vai pusdienās. Kas? Kas tieši viņā bija mainījies? Viņa iebēra krūzē citronmētru, piparmētru un avenes un ļāva tām ievilkties. Ievilkties. Vai es esmu ievilkusies? Reizēm mēs vienkārši neļaujam cilvēkiem ievilkties,

Inga Pizāne (1986) ir dzejas grāmatu *Tu neesi sniegs* (2016) un *Siena, ko nosiltināt* (2019) autore. 2018. gadā amerikāņu izdevniecība A Midsummer Night's Press izdeva autores grāmatu *Having Never Met* Džeida Vila (Jayde Will) atdzejojumā. Publicējusies latviešu un ārzemju literāros izdevumos un internetžurnālos, piedalījies Amerikas Dzejas festivālā Ņujorkā, vairākos Eiropas Dzejas festivāla pasākumos, kā arī atdzejas darbnīcās un literāros semināros. Pabeigusi dzejas meistardarbnīcas pie Jāņa Rokpeļņa un Ronaldā Brieža. Raksta arī prozu un dziesmu tekstus. Patīk fotografēt.

un viņi staigā pusbūtībā, pusievilkušies. Ne jau mēs, viņi paši sev neļauj.

Velkoties tējai, viņa uzkopa uz galda sabirusās magoņu ziedlapas un nolēma visu pušķi vēl miskastē nemest. Viņa atlasīja dažus ziedus, kas izskatījās dzīvotspējīgi, un dažus pumpurus, kas solīja ziedēšanu. Pārējo izmeta. Visa virtuve bija ziedlapu un magoņu sēklu piebirusi. Gandrīz vai gribējās puķēm atvainoties. Par ko? Šīs pašas sēklas taču varēja būt kļuvušas par jauniem ziediem, ja ne roka, kas tos noplūc.

(Ja ne) cilvēks.

Jūtos kā bokseris pēc savas karjeras izšķirošā mača, – viņa domāja, sēdēdama uz balkona. Visi spēki atdoti. Zaudējis vai uzvarējis, – to viņa nespēja saprast. Nevienš no variantiem nav izcils. Ko iesāk pēc tādas uzvaras? Ko iesāk pēc tāda zaudējuma? Vai uzvara un zaudējums nav viens un tas pats? Īpaši, ja visi spēki ir atdoti. Viņa redzēja cilvēkus pretējās mājas balkonos. Redzēja, bet neskatījās. Nojauta, ka arī viņi viņu redz. Sieviete sestajā stāvā nedarīja neko. Stāvēja, skatījās: iekšpus vai ārpus – no tālienes nevarēja saprast. Vīrietis piektajā runāja pa telefonu. Kailu toršu. Šķīet, ieraudzījis viņu, nokautrējās. Aizgāja. Varbūt vienkārši bija pabeidzis sarunu.

Viņa dzēra savu tēju plakstiem ciet. *Kāpēc es liku modinātāju*, – viņa iekšēji nolamājās.

Pēc tam viņa nolēma ieturēt vēl vienu miega cēlienu, dot dienai vēl vienu iespēju. Otrai iespējai viņa ticēja vienmēr. Trešai vairs tikai dažkārt.

*

– *Kāds durvju kods?* – viņš jautāja, zvanot pa telefonu.

– *Tas pats, kas bija iepriekš, pirms pandēmijas*, – viņa atbildēja un dzirdēja kāpņutelpas durvju klikšķi.

– *Sēdies, lūdzu*, – viņa teica.

– *Es mums atnesu kūkas*, – viņš atbildēja un aizgāja līdz koridoram tām pakaj.

– *Kafiju?* – viņa vaicāja.

– *Es nenocietos un mājās jau vienu kūku apēdu. Varbūt izejam pastaigāties un tad nākam kafijot?* – viņš atbildot vaicāja.

– *Ejam*, – viņa teica. Un viņi aizgāja cauri Lieļajiem kapiem līdz ielai, kur reiz dzīvojuši Mirdza Ķempe un Eriks Ādamsons, dzejnieku pāris. „*Es gribu savas rokas / Ap taviem pleciem kļaut, / Zem ziedu pilna koka, / Zem zvaigznēm tevi skaut,*” reiz rakstīja Mirdza Erikam. Viņš tikmēr fotografēja jasmīnu viņas rokā, ieāķētu aiz gredzena.

Parasti viņi sēdēja pie viņas līdz tumsai.

*

Aizmigt neizdevās, lai gan trīs reizes viņa sasniedza robežu, aiz kuras dzīvoja miegs.

Nomods un miegs – divas savādas pilsētas. Novārtījusies gandrīz stundu, viņa labāk nejutās.

*

Tovakar viņi sēdēja pie viņas līdz zibeniem.

*

Aiz loga kāds vīrietis sauca Lidiju. Līdz pārstāja saukt.

Cik ilgi esam gatavi SAUKT?

Interesanti, ka sūdīgās dienas nokļūst turpat, kur labās.

II

Otrā dienā plaksti bija vieglāki. Ne tik viegli kā parasti, bet gana viegli, lai negribētos neko atcelt. Viņa lēnām sāka pakot somu. Daļa no drēbēm vēl žuva uz balkona. Viņa ieslēdza vēl vienu veļasmašīnu. Griezās veļa, griezās domas. Cik ilgi domai jāgriežas prāta ūdeņos, lai tā izžmiegtos tīra un sausa? Kāds pulveris vai mīkstinātājs jāpieber?

III

Trešā dienā ierastais plakstu vieglums bija atgriezies.

– *Gaidu lejā*, – viņš atrakstīja.

Viņa palūdza, lai viņš uznāk palīdzēt ar mantām.

Viņi iekāpa mašīnā, kur savu vietu jau bija ieņēmusi neziņa, tomēr tai blakus piesprādzējusies sēdēja arī paļaušanās. Paši nezīn, viņi abi tai pasmaidīja. Viņš jautāja, kad viņai būs tiesības, lai ceļu varētu dalīt uz divi, lai viss būtu godīgi. Viņa atbildēja, ka tiesības viņai jau ir. Tiesības nekārtot tiesības. Un ka dzīve nav nekāda godīgā dāma. Viņš iesmē-

jās un sacīja, ka viņai piestāvētu vadīt auto. Tam viņa pilnībā piekrita.

– *Kad nākamreiz varu tev pajautāt par tiesībām*, – viņš jautāja.

– *Pēc pusgada*, – viņa atbildēja.

Viņi devās ceļā.

Ceļš ir ne-at-dalāmība.

Ceļš devās viņos.

Ceļu, kurā dodas divi cilvēki, nevar atdalīt ne no ceļa sākumpunkta, ne no viņu pašu sākumpunkta. Viss brauc viņiem līdz: viņu bērnības, viņu apjukums, viņu domas, viņu jūtas, viņu viss. Un tomēr. Tas ir jauns ceļš. Un viņi nezina, kas viņos būs mainījies, braucot šo pašu ceļu atpakaļ, pieturot tai pašā pieturā. Viņa iemigs. Viņam patiks, kā miegā saliktas viņas rokas. Vispirms būs mēreni karsts, pēc tam ļoti. Radio skanēs *Rozā lietus* un kaut kas no *Goran Gora* repertuāra. Viņa pamodīsies 20 km pirms atgriešanās. Viņš palīdzēs viņai uznest somas. Pakojot vaļā somas, viņa secinās, ka aizmirsusi savu fēnu. Tur, tajā vannas istabā, ko no viņas vannas istabas šķir 215 km. Nogurusi no ceļa, viņa uz stundu pārcelsies uz dzīvi zem plakstiņiem.

IV

Plakstiņi. Padomā tikai. Tie aizveras, un mēs nokļūstam tur, kur nevienam citam nav piekļuves.

V

Pamodusies viņa atvēra vēl nelasītu grāmatu un izlasīja tās pirmo teikumu: „Tās ir neredzamas saites, kas mūs vieno ar citiem – kā mirušiem, tā dzīviem.”

*

Viņu ceļojuma pirmajā naktī bija nolijis viss pasaules lietus. Tā bija pirmā reize, kad viņi kopā sagaidīja gaismu.

– Kas es esmu? – gaisma vaicāja plakstiņiem.

Plakstiņi atvērās. □

Sebastienne Mundheim. *Džeremijs / Jeremy*. 2020. Guaša uz papīra, 55,9×45,7 cm

Skat. Lindas Treijas rakstu 42. lpp.

Lelde Kalmīte

PAVASARIS AUSTRĀLIJĀ

Pasaules latviešu mākslas centra (PLMC) izstāde Cēsīs, Latvijā no 26. septembra līdz 2020. gada beigām

Izstādes atklāšanas runa

„Trimda ir nozīmīga latviešu nācijas daļa ar savu raksturīgu kultūru un mākslu, kas ir latviešu nācijas kultūras un mākslas integrāla sastāvdaļa. Tajā atspoguļojas latviešu vēsturiskā realitāte, un vieta pasaulē. Paldies šī centra organizatoriem un entuziastiem, kas to mums saglabā un dara pieejamu. Šī ir vieta, kur domāt . . .”

Tā rakstīja Latvijas Valsts prezidents, Egils Levits, 2020. gada 18. jūnijā PLMC apciemojumā.

No pašas pirmās izstādes, 2008. gadā, Austrālijas mākslinieki ir bagātīgi pārstāvēti PLMC kolekcijā. Pandēmijas laikā, rīkot Austrālijas izstādi šķita loģisks solis, plānojot nākamajā gadā PLMC izstāžu programmu bez muitas un citiem sūtīšanas sarežģījumiem.

Lidija Mednis (1923) *Austrālijas lauki / Australian Bush*. 1978. Eļļa uz audekla. 41×30 cm
PLMC kolekcija

Bet svarīgākais ir tas, ka Austrālijas latviešu mākslinieku darbi, kas ir izstādē skatāmi, ir augstas kvalitātes un daudzveidīgi, atspoguļojot globālu mūsdienu mākslu. Izstādē skatāmi darbi, kurus radīja 27 Austrālijas mākslinieki.

Ar lielāko skaitu darbu izstādē piedalās Lidija Dombrovska-Larsena, kā arī Mārtiņš Gauja.

Starp pasaules slavenākajiem austrāliešu māksliniekiem šodien ir Imants Tillers, kuram bija liela un iespaidīga personālizstāde Latvijas Nacionālā mākslas muzejā 2019. gadā. Kad toreiz rakstīju Imantam Tilleram lūdzot viņam noziedot kādu darbu PLMC kolekcijai, atklāti sakot, necerēju saņemt pozitīvu atbildi. Tāpēc bijam tik pateicīgi, kad Imants laipni atsaucās un noziedoja skaistu darbu, kas ir skatāms izstādē.

Austrālijas mākslinieki ir aktīvi piedalījušies arī kolekcijas veidošanā. PLMC kolekciju veido internacionāla ekspertu komiteja: no ASV Guna Mundheima un Lelde Kalmīte, no Kanādas Valda Oestreichere, no Latvijas Dainis Mjartāns. Līdz savai nāvei 2019. gadā, Austrāliju komitejā pārstāvēja izcilais mākslinieks Haralds Norītis. Esam pateicīgi, ka viņa vietā tagad nāk Ojārs Greste. Visa Grestes ģimene, ieskaitot Ojāra nelaiķi dzīvesbied-

Vija Spoģis-Erdmanis (1939) *Mūsu zeme*. 1980. Jaukta tehnika. 102×76 cm

PLMC kolekcija

ri mākslinieci Dagniju Zariņu-Gresti (1942-2009) un dēlu Edgaru Gresti, ir piedalījušies PLMC darbā. Ojārs arī piedalījās ASV mākslinieka Kārļa Rēkevisa zīmēšanas rezidencē 2018. gada vasarā.

Latviešu imigrācijai uz Austrāliju ir interesanta vēsture.

Austrālija bija pirmā valsts, kas pēc Otrā pasaules kara uzņēma latviešu bēgļus, un apmēram 25 000 latviešu veica grūto un bīstamo okeāna ceļojumu, lai apmestos šajā tālajā kontinentā. Tas nebija viegls lēmums. Austrālija nav tikai tālu no Eiropas, tā burtiski atrodas otrā pasaules malā. Ziemassvētki tiek svinēti vasaras vidū, nevis Ziemeļeiropas aukstajā un sniegotajā ziemā. Šomēnes, kad Latvijā sākas rudens, Austrālijā sākas pavasaris. Tāpēc izstādi nosaucām Pavasaris Austrālijā.

Austrālija Otrā pasaules kara laikā bija īpaši neaizsargāta pret Japānas iebrukumu, un šis fakts ietekmēja tās vēlmi uzņemt imigrantus no pārpildītajām pārvietoto personu nometnēm Eiropā, tostarp cilvēkus no Baltijas valstīm. Kā pirmie pēc kara 1947. gadā Austrālijā ieradās bēgļi no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas. Viņi bija jauni un neprecējušies un ātri kļuva pazīstami kā 'skaistie balti'.

Turpmākajās desmitgadēs latviešu bēgļu mākslinieki ir devuši ievērojamu ieguldījumu Austrālijas sabiedrībā un mākslā. 1975. gadā viņi nodibināja Austrālijas latviešu mākslinieku asociāciju (ALMA). ALMA savu pirmo

biedru grāmatu izdeva 1979. gadā, kam sekoja otrā grāmata *Austrālijas latviešu mākslinieki* 2008. gada oktobrī. Abu grāmatu autori saskārās ar jautājumu, vai viņi varētu atrast jēgpilnu Austrālijas-latviešu mākslinieka definīciju.

Ievadā pirmam izdevumam Mārtiņš Gauja norādīja, ka jau tobrīd Austrālijā bija ļoti maz mākslinieku, kuri būtu izglītojušies cariskās Krievijas vai Latvijas Republikas mākslas skolās. Lielum liels vairākums bija veidojušies vai nu starptautisko, vai austrāliešu mākslas tendenču iespaidā, un tādējādi viņu darbi neatspoguļoja kādu latviešu nacionālas mākslas stilu.

Ja nacionālais stils nenosaka Austrālijas-Latvijas mākslinieku, tas atstāja primāro kritēriju kā identitāti: vai kāds sevi uzskata par latvieti Austrālijā vai par Austrālijas latvieti. Šinī jautājumā atspoguļojas latviešu vēsturiskā realitāte un vieta pasaulē, kā rakstīja prezidents Levits PLMC viesu grāmatā.

Pateicoties milzīgām pārmaiņām, kas ir sagaidāmas sakarā ar planētas sakaršanu, ir skaidrs, ka nākotnē tautu pārvietošanās kļūs par jaunu realitāti. Imants Tillers šo jauno realitāti raksturo kā „Vietai nav nozīmes”. Attiecība starp vietu un kultūru tiešām ir starp nopietnākajiem jautājumiem cilvēces nākotnē. PLMC, kā rakstīja prezidents Levits, ir „vieta, kur domāt” par šādiem jautājumiem. □

Dr. Art Lelde Kalmīte ir PLMC kuratore

Maira Reinberga. *Baroka Pasāža / Baroque Passage #4*. 2019. Rokas sietspiede, druka uz muslina auduma, akrils uz paneļiem, 11,8×40,6 cm

Linda Treija

„PAR SPĪTI VISAM!”

Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības virtuālā mākslas izstāde

Šajā gadā viss mainījās strauji un varētu teikt – negaidīti. Ikdienas rutīna, kopā sanākšanas rituāls, attiecības savā starpā un ar sabiedrību kopumā pieņēma jaunas formas un izpausmes. Ko darīt, lai pārdzīvotu laiku, kad pasaule apmetusi kūleni? Kā dziedējošas darbības varētu būt radīt, skatīt un dalīties ar skaisto un vērtīgo. Bieži tieši māksla ir tā, kas palīdz saglabāt veselo saprātu, aizdzien kaut uz brīdi rūpes un neziņu, sniedz stabilitātes sajūtu.

Šoreiz deviņpadsmit Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības mākslinieki ar saviem darbiem veido izstādi, kuru virtuāli var apskatīt dažādās interneta vietnēs, kā arī mājas lapā <<https://www.americanlatvianartists.com>>.

Daudziem māksliniekiem dabas klātbūtne, tās vērošana un paši gleznošana palīdz aizmirst pašreizējās rūpes.

Ainas Romanas drošu otas triepienu gleznotajos dabas skatos mērķis ir notvert mirkļa, vietas izjūtu ar ekspresionistiskiem žestu nospiedumiem.

Gunas Mundheimas akvareļi, kas tapuši vasaru pavadot pie Atlantijas okeāna, izstaro miera un gaišuma sajūtu. Skatu fragmenti ar koku stumbriem un zālēm kāpās, vējā noliektiem krūmājiem, vasaras māju siluetiem un mainīgām debesīm apvienojas pāris kompozīcijās. Starp tām plūst gaisma, veidojot telpu, kurā domas un izjūtas ceļo laikā.

Ievas Undas akvarelī gleznotajās ainavās var saskatīt garīgo trauksmi, sajūst dramatismu, ko māksliniece rod dabā, tās mainīgajās noskaņās.

Leldes Kalmītes darbi tapuši dažu pēdējo mēnešu laikā Cēsīs. Tās ir gleznas, kurās apvienojas ģeometriski abstraktais ar dabā novērotiem motīviem. Māksliniece darbus raksturo kā metaforas pašreizējam nemierīgam un bīstamajam pandēmijas laikam.

Izstādes mākslinieku darbi, kas gleznoti vairāk abstrakti, pauž laika un individuālās izjūtas caur formu, krāsu un kompozīciju.

Sarma Muižniece Liepiņa triptihā ekspresīvi sakombinē interesantu formu un krāsu salikumu. Par savu darbu māksliniece raksta: „They Came in Cocoons” / „Tie ieradās kū-

niņās" ir saskarsme ar ārpusauli nopietnā, bet ne pavisam atbaidošā veidā. Tieši šogad, 2020. gadā, globālās pandēmijas laikā, tas mani atkal ievelk savā gaismā, gan tajā dimensijā, kas atrodas aiz gaismas."

Laiku, kas notiek pasaulē un arī mākslinieces privātajā dzīvē, izteiksmīgā kontrastā starp vēsi zilajiem toņiem un liesmojoši oranžajiem savos darbos interpretē **Kika Nigale**. (Skat. 73. lpp.)

Ģeometrisko trijstūra formu un ekspresīvo otas vilcienu apvienojumā, darbus ir gleznojis mākslinieks **Juris Cimbulis**. Sešas kompozīcijas veido ciklu, kas savā krāsu kolorītā un uzbūvē ir aizraujošs, dinamisks. Tajā ir sajūtams Ogista Rodēna skulptūras *Kalē pilsoņi* traģisms.

Savukārt pilnīgi citādi ģeometriski ornamentālais kopā ar izsmalcinātu krāsu toņiem saspēlējās gleznotājas **Mairas Reinbergas** darbos. Savās gleznās viņa cenšas notvert gaisīgumu, trauslumu un mistēriju un tiecas atspoguļot skaistumu, harmoniju un mieru.

Uģa Nīgala datorgrafikās ģeometriskās formas pāriet viena otrā, izvijas līnijās, veido laukumus, un krāsas pakāpeniski nomaina toņkārtas. Tas viss veido vizuālo attēlu, kas ir iluzoriski telpisks, gandrīz fiziski sataustāms.

Textilmākslu pārstāv divas mākslinieces.

Ausmas Macates Nonāces darbos kompozīcijas ir radniecīgas dabas un pilsētas ainavām. Viņas gobelēni pauž nokrāsas un kontrastus, kas novēroti dabā.

Gleznojums uz zīda ļauj māksliniecei **Ingai Strausei Godejord** radīt izjūtu plūdumu savos darbos. Viņa savā gleznojumā ar spilgtām, vitālām un drosmīgām krāsām cenšas parādīt dabas elementus, tās stihijas abstraktā vienkāršībā.

Fotomākslas jomā savus darbus izstādījuši divi mākslinieki.

Gleznieciski un fascinējoši ir fotomākslinieces **Daces Margas** darbi. Kluso dabu attēli sastāv no priekšmetiem un to spoguļattēliem, kuri fotografēti, izmantojot dabisko gaismu. Viņas mērķis ir bez datora manipulācijām iegūt attēlus, kuros vienkāršu priekšmetu sastapšanās ar dabisko gaismu rada kaut ko vienreizēju un neikdienišķu.

Mūsdienu digitalizētajā pasaulē fotogrāfa **Gunta Lauzuma** aizraušanās ir radīt un rādīt mākslu ar fotogrāfijas palīdzību. Vairākums viņa darbu ir veidoti abstrakcionisma un minimālisma tradīcijās, pētot līniju, ģeo-

metriju un gaismēnu. Mākslinieka darbos var atrast ietekmes no tādiem Eiropas 20. g.s. 20to gadu Bauhaus virziena māksliniekiem kā Vasīlija Kandinska, Paula Klē, Anni Albērsa un citiem.

Ar telpiskiem mākslas darbiem izstādē piedalās trīs mākslinieki.

Daba un tās struktūra ir galvenie iedvesmas avoti tēlnieka **Ginta Grinberga** darbiem. Skulptūras top, izmantojot lietotus, pārstrādāšanai nolemtus materiālus. Šos cilvēka un tehnoloģijas veidotos objektus mākslinieks pārveido sarežģītās un daudzveidīgās dabas formās.

Māksliniece **Ruta Smilškalne** veidojusi koka reljefa kompozīcijas no ģeometrisku formu plāksnītēm, kas nokrāsām un formām saskaņojoties, rada noteiktas emocijas. Viņas darbi izstaro optimistisku un nomierinošu enerģiju.

Mākslinieces **Annas Annuss Hagen** veidotā skulptūra „Mēs to izdarījām .. Beigas” („We did it .. the End”) dvež gandrīz vai apokaliptisku iespaidu. Melnais, matētais globuss uz metāla pedestalā izraisa nolemtības un beigū izjūtu.

Portretiem un figurālajām kompozīcijām pievērsušies trīs mākslinieki.

Ulda Stepes darbi pārstāv sienu gleznojumu un teātra dekorāciju jomu.

Šajā COVID radītajā izolācijas klusumā pēc ilgāka laika māksliniece **Sebastienne Mundheima** atgriezusies pie gleznošanas. Viņa dod priekšroku gleznojumam ar guašu, kas rada piesātinātu, gandrīz cukurainu virsmas klājumu. Risinot attiecības starp emocionālo gleznojumu un formas zīmējumu, viņa pievērsās portreta noslēpumam. (Skat. 39. lpp.)

Linda Treija piedāvā apskatei portretus un ilustratīvos zīmējumus. Viņu aizrauj panākt telpas vai formas ilūziju un ļaut rokai brīvi vilkt līniju sazarojumus. Māksliniece atzīst, ka: „Šajā satraukuma un neziņas pilnajā laikā drošākais un reizē neaizsargātākais atspēršanās punkts esi tu pats.”

Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības mākslinieku darbu virtuālā izstāde ir kā atbilde šī laika radītajiem ierobežojumiem un sarežģījumiem. Tas ir ALMAS ikgadējais saiets, tā ir mūsu kopā sanāksšana – PAR SPĪTI VISAM! □

Gleznotāja, mākslas kritiķe, Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) vadītāja Linda Treija ir *JG* mākslas redaktore.

Dace Aperāne

KRĀŠNAS UN SKANĪGAS LATVIEŠU KANTĀTES

No 1992. līdz 1994. gadam diriģents Andrejs Jansons novadīja četrus vērienīgus koncertus cikla „Satikšanās mūzikā” ietvaros Rīgas Universitātes aulā. Concertos, kuros ierakstīja Latvijas Radio, izskanēja 14 latviešu vokāli instrumentālās kompozīcijas. No tām piecas kantātes – Imanta Mežaraupa „Sērdienītes dziesma”, Pētera Aldiņa „Pavasara cikls”, Longīna Apkalna „Bēru dziesmas”, Imanta Kalniņa „Brāli, mans brāli” un Haralda Berino „Dvēseles kalnā” iekļautas izcilā jaunā albumā *5 Latvian Cantatas*. Albumu 2019. gadā izdevusi skaņu ierakstu firma „Albany Records” ar atbalstu no Latviešu Fonda, Latvijas Nacionālās Operas Ģildes, ALA Kultūras Fonda un PBLA Kultūras Fonda. Latvijas Radio arhīva koncertu ieraksti ir augstas kvalitātes ar tembrāli bagātu un līdzsvarotu skaņējumu.

Andreja Jansona dinamiskā un iejūtīgā vadībā Latvijas nacionālās operas orķestra, solistu un koristu muzicēšana piesaista uzmanību ar savu liegumu un vitalitāti, kas veiksmīgi atklāj katras kantātes muzikālās nianšes un dažādās noskaņas. Albuma ierakstos piedalās trīs ievērojami kori: Latvijas Radio koris, kamerkoris „Versija” un kamerkoris „Consum”. Pateicoties koristu un solistu ļoti skaidrai artikulācijai, tiek izcelts skaņdarbu tēlaino daļas vai dzejas vārdu saturs un skaistums. Skaņdarbu teksti, kopā ar biogrāfijām un muzikoloģes Rūtas Paulas informatīvām anotācijām angļu un latviešu valodās, sakopoti atraktīvajā albuma brošūrā.

Piecas kantātes sacerētas laikā no 1961. līdz 1988. gadam. Imanta Mežaraupa, Pētera Aldiņa, Longīna Apkalna un daļēji Imanta Kalniņa kantātes balstās uz latviešu tautas mūzikas elementiem, no kuriem tiek veidotas vai nu „saulaini skumīgas”¹ vai L. Apkalna un I. Kalniņa gadījumos – maģiski senatnīgas skaņu ainavas. Imants Kalniņš savā skaņdarbā smēlies iedvesmu arī no Jāņa Raiņa dramatiskiem dzejas vārdiem, taču savā kantātē „Dvēseļu kalnā” – Haralds Berino iedvesmojies no Zentas Liepas apgarotās un liriskās garīgās dzejas.

Albuma pirmā kantāte, Imanta Mežaraupa „Sērdienītes dziesma”, rapsodija par latviešu tautas bāreņu dziesmām, uzreiz piesaista klausītāju uzmanību ar savu gaišo un tautisko intonāciju; tradicionālais ganiņa stabuļu motīvs ievada un skan līdzās ar latviešu tautas dziesmas „Sulīt vēlu vakarā” minora melodiju. I. Mežaraups kantāti sarakstīja 18 gadu vecumā 9. Rietumkrasta latviešu dziesmu svētkiem Portlandē, Oregonā, kuros pats autors novadīja tās pirmatskaņojumu 1982. g. 4. jūlijā. Kantātes oriģinālā versijā izmantotās kokles efektīgi atvietotas albuma versijā ar arfas un stīgu tembriem. Kamēr mecosoprānes Antras Bigačas siltais balss tonis ir ideāli piemērots bārenītes solo pasāžām, basa Aivara Krančmaņa dze-

¹ P. Aldiņš. „Jaunatnes dziesmu svētki Montreālā”. *Latvju mūzika*, 1660. l.p.

dājumi izceļas ar savu dramatisko intensitāti. Kantātes noslēgumā Andrejs Jansons ar uzviņu novada I. Mežaraupa skanīgo tautas dziesmu apdari „Ko gaidīji sērdienīte” – kura, kā atsevišķa kordziesma, tika atskaņota jau 1979. gada 3. Latviešu jaunatnes dziesmu svētkos Montreālā un vairākos citos Dziesmu svētkos vai dienās Ziemeļamerikā, Eiropā un Austrālijā.

Kantātē „Pavasara cikls”, Pēteris Aldiņš ievēd klausītāju latviešu pavasara tautas dziesmu pasaulē, panākdams brīnišķīgu sintēzi starp tautas dziesmu apdarēm un oriģināli komponēto mūziku. Sarunājoties ar komponistu, pārliecinājos, ka latviešu tautas dziesmas nav piedāvājušas viņa daiļradei muzikālo materiālu vien, bet ka arī dainas kā tādas, ar savu spēju piedāvāt ieskatu uz senatnīgo latviešu dzīvesziņas pasauli, paralēli darbojas kā neatņemams iedvesmas avots. Pirmā kantātes daļa piesaista uzmanību ar atkārtotu un variētu „rotā” motīvu, kā arī sieviešu un vīriešu koristu atbalsim. Šajā, un sekojošās trīs daļās, tembrāli spilgts instrumentāls skanējums veiksmīgi saskan ar koristu un ar solistu – soprānes Sandras Šteinbergas un tenora Viestura Andreika teicamiem dziedājumiem. Kantāte tika pirmatskaņota 6. Latviešu jaunatnes dziesmu svētkos Šerbrukā, Kanādā 1987. gada 7. septembrī Austrālijas latviešu diriģenta Edgara Karika vadībā.

Komponists un diriģents Longīns Apkalns bija dedzīgs Latvijas un tās kultūras patriots. Viņš arī aktīvi sekoja līdzī Pēteris Aldiņa, Imanta Mežaraupa, Ilzes Akerbergas, Anitas Kuprisas u. c. 1950. un 60. gados ārvalstīs dzimušo komponistu paaudzes radošai darbībai. L. Apkalna kantāte „Bēru dziesmas” rakstīta korim un mazāka sastāva orķestrim, no kura izcelti solo pūtēju instrumenti kā fagots, oboja, kā arī zvani un citi sitamie instrumenti. Kantāte veidota no senām latviešu tautas dziesmu melodijām un sacerēta 1961. gada pēc Štutgartes Radio pasūtījuma; vēlāk Ņujorkas latviešu koris to iestudēja un uzveda koncertos Andreja Jansona vadībā. Kantātes četrās daļās, unisona dziedājumi sievu un vīru balsīs bieži mijas ar krāšņām instrumentālām pasāžām, uzburot mistisku noskaņu. Pēdējā daļa „Ko mēs laba pārnesam” iezīmējas ar spēcīgu motorisku ritmu un hipnotiskiem melodiskiem motīviem, kas spilgti izskan koristu un orķestra mūziķu izpildījumā.

Foto: Zigurds Mežavilks

Andrejs Jansons

Imanta Kalniņa kantātes „Brāli, mans brāli” sākuma daļa, ar unisonā dziedātām tautas mūzikas iedvesmotām melodijām, sasaucas ar Longīna Apkalna kantātes skaņu pasauli. Kantātes vidus daļa „Mans brāli” izceļas ar skaistu solo bass dziedājumu, Aivara Krančmaņa liriskā un aizkustinošajā interpretācijā. Trešai daļai „Karaļmeita” piemīt gaišais noskaņojums, kas ir raksturīgs I. Kalniņa filmu mūzikai. Kantāte veltīta Ņujorkas latviešu korim un pirmatskaņota 1990. gadā Latvijā, Andreja Jansona vadībā.

Haralda Berino neo-romantiskā kantāte „Dvēseļu kalnā” noslēdz šo krāšņo un skanīgo albumu uz izteikti gaišais notis. Kantāte sacerēta 6. Vispārējiem latviešu dziesmu svētkiem Bostonā, ASV un pirmatskaņota 1978. gada 1. jūlijā, Andreja Jansona vadībā. Albumā ierakstītās solo partijas liriski izpilda soprāne Līga Drozda.

Var vienīgi novēlēt šim krāšņam un skanīgam albumam sasniegt pēc iespējas daudzus klausītājus visā pasaulē, vai nu digitālajā vai CD formātā! Albumu var iegādāties <www.amazon.com> un <www.albanyrecords.com>; to arī var noklausīties Spotify platformā. □

Komponiste Dace Aperāne ir JG redakcijas kolēģijas biedre. Starptautisko latviešu jauno mūziķu meistarkursu Latvijā mākslinieciskā vadītāja no 1994. gada. Rakstījusi apceres par latviešu komponistiem un koncertu dzīvi ASV JG, laikrakstiem *Laiks* un *Latvija Amerikā*. Latviešu kultūras biedrības TILTS priekšsēde un Mūzikas nozares vadītāja.

Pēteris Korsaks

TRAKAIS LATVIETIS AR LAUVAS DŪŠU UN BĒRNA DVĒSELI¹

Jānis/Džons Doreds (1881.23.IV - 1954.22.IX)

Viņš bija cilvēks, kuru pazina visa Eiropa, jo viņš aizvien bija tur, kur 20. gadsimtā risinājās apvērsumi, iebrukumi, okupācijas un revolūcijas. Viņš bija pazīstams karaļiem, ministriem un diktatoriem, nerunājot nemaz par pasaules valstu reportieriem. Viņam trīs reizes piesprieda nāves sodu – gan padomju čeka, gan Franko režīms. Bet var pateikties Anglijas un ASV diplomātiem un šo valstu presei, ka Jānis Doreds, kas pasaulē pazīstams ar vārdu Džons Doreds, savās kinoreportāžās turpināja iepazīstināt ar jaunākajiem notikumiem, strādājot amerikāņu firmā Paramount News. Kā zināms, 20. gadsimtā Eiropā notikumu bija vesels karuselis – un tos visus dokumentēja Jānis Doreds. Viņa reportāžu kontā ir Sarkanā armija un pilsoņu karš Krievijā, Hitlera nākšana pie varas, Austrijas anšluss², Čehoslovākijas sadalīšana, pilsoņu karš Spānijā, kur viņš nokļūst cietumā,

¹ Pēteris Korsaks *Latviešu fotogrāfi – kara liecinieki. Neputns*, 2019. 212.–221. lpp.

² Anschluss (vācu val.) – Vācijas īstenota Austrijas okupācija un aneksija 1938. gadā. – P. K.

Jānis Doreds ar ūdenspipi. Abesīnijā 1935. g.

Otrā pasaules kara sākums, Polijas okupācija, vācu armijas sagrāve Itālijā un ārzemju reportieru pieņemšana pie pāvesta. Šis uzskaitījums vēl nebūt nav pilnīgs. Kopā ar ASV 7. armiju reportieris kā desantnieks izceļas Dienvidfrancijā. Pēc uzbrukuma vācu pozīcijām 1944. gada 14. augustā Džons raksta vēstuli sievai – norvēģu gleznotājai Elizabetei: „Iebrukuma dienā es izkāpu krastā kopā ar otro kājnieku desanta grupu – pirmā desanta grupa izkāpa krastā 15 minūtes pirms mums. Es pilnībā apzinājos to, kas mūs sagaida, iesaistoties šajā iebrukumā, bet tā bija vienīgā iespēja iegūt patiesu priekšstatu par notiekošo. Iepriekšējā dienā pirms izkāpšanas krastā, t. i., 14. augustā, es uzrakstīju Tev īsu vēstulīti, atrodoties uz sava kuģa, un 15. augusta agrā rītā es uzrakstīju vēl dažas rindiņas, sūtot Tev atvadu sveicienus. Šo vēstuli es paturēju pie sevis, un, tā kā es vēl šobaltdien – četras dienas pēc iebrukuma – esmu dzīvs, es atstāšu šo vēstuli pie sevis, līdz mēs tiksimies personiski. Protams, ienaidnieks pretojās, tomēr ne tik lielā mērā, kā daudzi to bija paredzējuši. Manuprāt, man izdevās uzfilmēt patiesi labus kadrus iebrukuma laikā un par notikumiem turpmākajās dienās. Es biju vienīgais kara reportieris, kas izkāpa krastā tik agrā rīta stundā, un tāpēc droši varu teikt, ka, pateicoties vienīgi man, pasaule notikušo redzēs uz ekrāna. Kad Tu skatīsies šos kadrus uz ekrāna, domā par mani un novērtē sasniegtos rezultātus. Kad karš būs beidzies, pastāstīšu Tev par operāciju visos sīkumos.

Domāju, ka tas bija pēdējais lielākais kaskadiera cienīgs triks manā dzīvē saistībā ar manu profesionālo karjeru.

Tas tiešām bija smags darbs, tieši fiziski. Biju apkāries ar divām kamerām, trijkāji, speciālu somu ar filmiņām un kareivja somu – tas viss kopā svēra apmēram 80 mārciņu. Man vajadzēja ātri sasniegt krastu un vienlaikus filmēt visu notiekošo. Sviedri burtiski pilēja manos zābakos, kad, laužoties cauri biežoknim, neatlaidīgi sekoju kājniekiem 170 m augstā kalnā zem ienaidnieka lodēm, jo apšaušana turpinājās.”³

Fotogrāfa un kinoreportiera dzīve bija ārkārtīgi dinamiska, Latvijā Jānis nodzīvoja vien savus pirmos trīspadsmit gadus līdz 1894.

³ Džona Doreda vēstule sievai Elizabetei 1944. gada 19. augustā. Dzintras Gekas arhīvs.

gadam un tad atgriezās Latvijā tikai 1920. gadā pēc pilsoņu kara Krievijā, kur viņš filmēja abu karojošo pušu – gan t.s. sarkano, gan balto – kontrolētajā teritorijā. Krievijas Valsts kinofotoarhīvā atrodamas Jāņa Doreda uzņemtas 16 mēmās dokumentālās filmas par periodu no 1910. līdz 1919. gadam. 1921. gadā Rīgā, Strēlnieku ielā 2 Jānis Doreds atvēra laboratoriju „Standard”, kur atstīja filmas un ārzemju filmām veidoja titrus latviešu valodā. Kā Pathe News pārstāvis Doreds gatavoja kinoreportāžas par notikumiem Baltijas valstīs, Polijā un Skandināvijā, bet viņu sūtīja arī uz Palestīnu, Persiju, Maroku, Spāniju.

Žurnālā *Ilustrēts Žurnāls* 1923. gadā ir vairākas publikācijas, kas jau pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados mudināja mani uzsākt ziņu meklējumus par noslēpumaino fotogrāfu, par kuru nebija atrodama nekāda informācija turpat 40 gadu garumā. Par iemeslu tam bija dzelzs priekšskars. Vēlāk manās rokās nonāca 1927. gadā izdots fotoalbums *Latvijas daba un dzīve*, kurā ir vairāk nekā trīsdesmit Jāņa Doreda fotogrāfiju par Latviju, vēl citas viņa uzņemtās fotogrāfijas līdz šim diemžēl atrast nav izdevies.

Tieši no Rīgas Jānis Doreds 1924. gadā devās uz Maskavu filmēt Ļeņina bēres. Viņš bija vienīgais ārzemnieks, kurš nelegāli uzfilmēja šo notikumu. Jāni Doredu par neatļauto filmēšanu arestēja čeka un iemeta Lubjankas cietumā, vēlāk pārvietojot uz Butirkiem. Vairākus mēnešus viņu pratināja, pasludinot šādu spriedumu: „Ivan Davidovič Dored, tu esi atzīts par Padomju Savienības ienaidnieku. Par noziegumiem pret valsti tev piespriests nāves sods nošaujot.”⁴ Vienīgi iejaucoties Latvijas vēstniecībai, bet it īpaši Anglijas preseī, kas sacēla trauksmi par briesmām, kas draud Jānim Doredam, un ņemot vērā, iespējams, vēl kādus mums nezināmus apstākļus, ko nav izdevies noskaidrot, pavasarī Doredu tomēr atbrīvo. Viņš atzīstas: „Gribu turēties iespējami tālu no krievu varas sfēras. Nu esmu izārstēts reizi par visām reizēm. Jaunība un atmiņas, viss krieviskais ir izskalots no organisma, nav jau daudz to, kas izsprūk dzīvi no čekas nagiem. Es piederēju pie Rietumiem, biju latvietis, biju brīvs domās un garā, lai cik stipri bija mūri un cietumi man apkārt. Pārbraucot robežu un at-

⁴ Džona Doreda dēla Eižena vēstule autoram. Pētera Korskasa privātais arhīvs. 214

Jānis (Džons) Doreds Otrā pasaules kara laikā kā ASV armijas reportieris

kal skatot savu zemi, neizjutu tikai pateicību vien par tēvzemi, bija lepnums un prieks arī par brīvības svētību, ko mazā Latvija pratusi saglabāt simtgadu spaidos. Brīvību, ko lielā, varenā Krievija nekad nav izpratusi un ko tā varbūt nekad arī nebūs spējīga izprast.”⁵ Kā dārgāko un svētāko lietu viņš vienmēr līdzi nēsāja Latvijas pasi, ko viņš bija nosaucis par „nepelnītu balvu”, un tikai pēc Latvijas okupācijas 1940. gadā Jānis Doreds pieņēma ASV pavalstniecību. Par Doreda apcietināšanas faktu Maskavā man izdevās Latvijas Valsts vēstures arhīvā uziet līdz šim nezināmus trīs dokumentus, kas ietver saraksti starp Latvijas Diplomātisko misiju Maskavā un Krievijas Tautas ārlietu komisariātu sakarā ar Latvijas pilsoņa Ivana Davidoviča Doreda arestu, pieprasot sniegt informāciju, par kādu, kur un kad izdarītu pārkāpumu viņš ir apcietināts, un vēlāk sakarā ar viņam aresta laikā atsavināto dokumentu atdošanu.⁶

⁵ Doreda, Elizabete. *Zeme man ir apaļa*. Rīga: Zinātne, 1993, 95. lpp.

⁶ LVVA, fonds 2574, apr. 2, lieta 480, lp. 1-3.

Cēsīs dzimušajam Jānim Doredam 2011. gadā atzīmējām 130. gadskārtu. Kopā ar Cēsu Vēstures un mākslas muzeju tiku sarīkojis pirmo un arī vienīgo Jānim Doredam veltīto fotoizstādi Latvijā.

Jānis Reinholds Doreds dzimis 1881. gada 23. aprīlī Veismaņos – pie Priekuļiem, tomēr visa dzimta ir reģistrēta Cēsu Vācu un latviešu evaņģēliski luteriskajā draudzē. Ierakstā Nr. 9 varam lasīt, ka Jānis Reinholds Doreds dzimis plkst. 6.15 vakarā un kristīts 3. maijā, kristību ceremoniju veicis mācītājs G. Fīrhufs (Vierhuf). Tēvs – Dāvis Doreds, podnieks un mājas kalps, māte – Karlīne, dzimusi Grencione, abi vecāki luterticīgi un dzīvo Veismaņu muižā. Krustvecāki – krodzinieks Jānis Celmiņš un viņa sieva Anna, kā arī Dāvis Celmiņš. Pasē, kas izdota 1920. gadā un kuru izdevās atrast Latvijas Valsts vēstures arhīvā, rakstīts, ka Jānis Doreds ir Cēsu pilsētas pilsonis. Sešu gadu vecumā Jānis iestājās Cēsu elementārskolā, pēc skolas beigšanas sāka strādāt par mācekli vienā no lielākajiem vācu tirgotāju veikaliem Cēsīs. Te viņš guva pirmās iemaņas vācu valodā, un, kad no Pēterburgas Cēsīs atgriezās kāda no tirgotāja radniecēm, kas tur bija apguvusi franču valodu un labas manieres, viņa centās savas zināšanas nodot arī Jānim.

Veikalā pienāca žurnāli arī kādā citā, Jānim nepazīstamā valodā. Tā izrādījās angļu valoda, un jauneklīm radās liela vēlēšanās apgūt arī to. Strādājot veikalā bez algas, diez cik rožaina dzīve vis nerādās, un Jānis sapņo par Maskavu, kur jau strādā brālis Kārlis, jo tur varētu iemācīties angļu valodu. Pēc daudziem gadu desmitiem, kad jau redzēta pasaule, Jānis brīnīsies par sevi, kādēļ toreiz domājis, ka Maskava ir vieta, kur apgūt angļu valodu, kas pavērtu logu uz plašākiem apvāršņiem. Bet 1894. gadā, saņēmis vecāku svētību, jauneklis dodas uz Maskavu, lai piepildītu savu sapni. Jānis domāja, ka Maskavā nebūs vāciešu, kas viņam bija pagalam apnikuši Cēsīs, bet tieši vācu valodas zināšanu dēļ viņam izdodas dabūt darbu pie vācu veikalnieka. Dažus gadus vēlāk Jānis sāk strādāt vienā no lielākajiem fotopiederumu veikaliem Maskavā, tam ir filiāles visā Krievijā.

Strādājot viņš ieguva pamatīgas zināšanas ķīmijā, orientējās optikā un it visā, kas saistīts ar fotokamerām. Īpašnieks novērtēja latviešu censoņa darbu un iecēla viņu par labo-

ratorijas vadītāju ar 50 rubļu lielu mēnešalgu. 1903. gadā, kad Jānis jau bija 22 gadus vecs, kāds neparasts notikums pārvērtā visu viņa dzīvi: veikala īpašnieks demonstrēja neredzētu mašīnu – Edisona kinetoskopu, kas rādīja kustīgas bildes. Bija sācies mēmā kino laikmets. Redzētais tik ļoti ietekmēja Jāni, ka viņš nolēma apgūt šo jauno ierīci.

Krievijā sākās 1905. gada revolūcija, un bija jānogaida, lai iegūtu pasi braucienam uz Parīzi pie paša Šarla Patē⁷. Tomēr milzīgā interese un neatlaidība ļāva rast iespēju nokļūt pie slavenā producenta. Vēlāk sākās Jāņa tālie un ilgie klejojumi ar kinokameru pa pasaules valstīm un kontinentiem.

Pasaule latvieti Jāni iepazīna kā Džonu, turpretim mēs, dzīvojot padomju sprostā, neko nezinājām par Jāņa Doreda trauksmaino dzīvi.

Piemīņas izstādes ideja nobrieda saistībā ar to, ka režisore Dzintra Geka, veidojot filmu par Jāni Doredu, no ASV uz Latviju atveda ne tikai jaunas ziņas par Doreda dzīvi un veikumu, bet arī mudināja te ierasties viņa dēlu Jevgēniju (sauktu par Eiženu), kurš, nonācis senču dzimtenē, uzdāvināja Rīgas Kino muzejam sava tēva personīgās mantas. Dzintras Gekas veidotā filma *Džona Doreda sala* (scenārija autors Ēriks Lanss) ir romantisks un emocionāls stāsts par reportiera Džona Doreda trauksmaino dzīvi un par latvieša Jāņa un norvēģietes Elizabetes patiesi dziļo mīlestību. Ir jāpiemin, ka Jānis Doreds Elizabeti satika nejauši, filmējot *Nautilus* zemūdenes ekspedīciju Špicbergenas salā. Viņš pats atzīstas: „Pārdzīvoju kaut ko tādu, kas deva mērķi un saturu manai klaidoņa būtībai.”⁸ Pēc sarakstes, telefona zvaniem un īslaicīgām tikšanās reizēm piecu gadu garumā viņi nolemj apprecēties, bet arī te rodas šķēršļi. Lai salaulātos, trīs svētdienas pēc kārtas jaunlaulātie ir jāuzsauc baznīcā no kanceles, bet reportieris Džons Doreds noteiktajā laikā ir visur citur, tikai ne Vīnes baznīcā. Apliecinājums tam ir Latvijas Valsts vēstures arhīvā atrastās Jāņa Doreda ārzemju pasēs, kur ailē, uz kādu valsti izbrauc, rakstīta atzīme – visas. Pēc zīmogiem var vienkārši izsecināt, kurā valstī konkrētajā gadā un mēnesī

⁷ Charles Pathe (1863-1957), franču kinorūpniecības producentis. 215

⁸ Doreda, Elizabete. *Zeme man ir apaļa*. Rīga: Zinātne, 1993, 143. lpp.

Doreds atradies. Pases lapas izraibinātas ar daudzu valstu zīmogiem...

Lai atrisinātu laulību problēmu, tika panākta vienošanās ar mācītāju, ka viņus uzsauc trīs reizes vienā svētdienā – dievkalpojuma sākumā, vidū un beigās. Laulības notika 1935. gadā, Jānim tobrīd ir 54, bet Elizabetei 27 gadi.

Tūlīt pēc laulību noslēgšanas pienāk Jāņa Doreda darba devēju sūtīta telegramma, kas vēsta, ka viņam jādodas uz Abesīniju (tagad Etiopija), kur iespējami drīz var notikt Itālijas iebrukums. Jānis atsakās ņemt Elizabeti līdzi uz karadarbības zonu. „'Būs karš,' viņš teica lēnām, 'tā ir liela atbildība ņemt tevi līdzi.' 'Bet vēl lielāka atbildība ir atstāt mani šeit,' viņa ātri atbildēja. 'Kāzu ceļojumā tu taču nevari doties viens pats!'”⁹

Jānis Doreds sazinājās ar Benjamiņas kundzi Rīgā, un viņa Elizabetei nosūtīja preses karti kā *Jaunāko Ziņu* pārstāvei, lai viņa arī varētu doties uz Abesīniju.

Gatavojoties piemiņas izstādei Cēsīs, tika atzītas vairākas reportāžas *Jaunākajās Ziņās* ar Jāņa Doreda fotogrāfijām un rakstiem par kara norisi Abesīnijā. Vienā no rakstiem stāstīts, kā tiek ievainoti mašīnā braucošie ceļa biedri, bet Doredam ne skrumbaņās. Minētās fotogrāfijas Latvijā ir pirmpublicējums, tās atradu tikai 1980. gados, mēģinot skaidrot, kas tas ir par fotogrāfu ar parakstu pie fotogrāfijām: foto. J. Doreds. Mani meklējumi ilga turpat 40 gadu... Laimīgā kārtā pazīstamais kinorežisors Ansis Epners no kāda ārzemju brauciena (padomju laikā) bija risķējis un atvedis Elizabetes Doredas grāmatu *Zeme man ir apaļa*, kurā sīki aprakstīta ne tikai Jāņa Doreda izcelsme un saistība ar Vendeni (Cēsīm), bet arī daudzās dēkas un piedzīvojumi pusgadsimta garumā. Grāmatu no norvēģu valodas trimdā bija tulkojis Jānis Grīns¹⁰. Grāmata tik lieliski uzrakstīta, it kā to būtu rakstījis pats Jānis – Elizabete vēl Jāņa dzīves laikā vairākus gadus bija rakstījusi piezīmes.

Elizabete Doreda grāmatas priekšvārdā raksta: „Kad Jānis nomira, manas dienas un

⁹ Džona Doreda dēla Eižena vēstule autoram, 17. lpp. Pētera Kosaka privātais arhīvs.

¹⁰ E. Doredas grāmata *Zeme man ir apaļa. Filmu reportiera latvieša Jāņa Doreda dēkas un piedzīvojumi* vispirms izdota Norvēģijā 1955. g., latviešu valodā Stokholmā 1957. g., Rīgā 1993. g. – Red.

naktis pēkšņi kļuva garas jo garas. Tā ir moderna odiseja – stāsts par filmu reportiera darbību. Šo grāmatu par savu vīru esmu rakstījusi viņa vārdā. Tā veltīta viņam dziļā pateicībā, apbrīnā un nebeidzamā mīlestībā. Berlogā 1955. gadā.”¹¹

Kādā no vēstulēm Jānis Doreds atzīstas Elizabetei: „Pēc nopietnas pašanalīzes man jāatzīstas, ka es esmu dzimis piedzīvojumu meklētājs. Es nekad nevēlos nevienu sāpināt vai ievainot. Bet piedzīvojumu meklēšana droši vien ir manās asinīs, meklēt uztraukumu, ienirt nezināmā pasaulē, nepazīstamās situācijās, pat ja dzīvība ir apdraudēta. Un visu to es daru labprātīgi. Es to saku bez jebkādas lielības. Es neesmu nekāds varonis, bet neesmu arī glēvulis. Es to nedaru naudas dēļ, pat ne savas profesijas mīlestības dēļ. Es redzu sevi kā pilnasinīgu piedzīvojumu meklētāju bez jebkādas varas vai slavas meklēšanas.”¹²

Mums Latvijā Jānis Doreds ir viens no latviešiem ar pasaules vārdu, par kuru līdz šim tik maz zinājām.

Jānis Doreds nomira 1954. gadā un ir apbedīts Norvēģijā. Tagad tur atdusas arī viņa mīļotā Elizabete.

Publikācijas Avoti

Pēteris Korsaks. Jāņa Doreda odiseja. *Diena*, 1994.11.VI.

Pēteris Korsaks, Dace Cepurīte. *Jānis Doreds – leģendārais kinooperators un fotogrāfs*. Buklets. 2011.

Pēteris Korsaks. „Pa Jāņa Doreda pēdām”. *Siguldas Avīze*, 2012, Nr. 3.

Andrejs Edvīns Feldmanis. „Rožukronis reportierim”. *Diena*, 09.06.1993.09.VI.

Fotomākslinieks / fotovēsturnieks Pēteris Korsaks (1937) ir viens no Latvijas fotogrāfijas vēstures muzeja izveidotājiem, autors muzeja pastāvīgajai ekspozīcijai „Fotogrāfijas attīstība Latvijā. 1839-1940.” Viņš ir iniciators un līdzautors grāmatai *Latvijas fotomāksla. Vēsture un mūsdienas* (1985) un autors grāmatai *Latviešu fotogrāfi – kara liecinieki* (2020), no kuras viņš mums deva atļauju pārpublicēt šo nodaļu par Jāni Doredu. (red.)

¹¹ Doreda, Elizabete. *Zeme man ir apaļa*. Rīga: Zinātne, 1993, 6. lpp.

¹² Džona Doreda vēstule Elizabetei 1944. gada 19. augustā. Pētera Kosaka personiskajā arhīvā.

Juris Cimbulis. *Kalē pilsoņi 2 un Kalē pilsoņi 1* no sešu gleznu sērijas *Kalē pilsoņi / Burgers of Calais*. 2020. Akrils uz papīra, 62,2×38 cm

Skat. Lindas Treijas rakstu 42. lpp.

Ojārs Spārītis

RĪGAS VĀCU ĢIMNĀZIJAS SKOLNIECES DIENASGRĀMATAS STĀSTS

Dagmāra Kopštāla. *Dienasgrāmata 1917-1923*, apgāds Jumava 2020. 208 lpp

Fragmenti no grāmatas ievada

Vai nav jauki sākt stāstu šādi: „Tajā tālajā 2000. gadā, kad visa pasaule drebēja gaidās par to, kas notiks, kad pulksteņi, datori un sirdis pārlēks par vienu gadskaitli uz priekšu”, grāmatas ievada autors bija lūgts viesprofesora statusā lasīt lekcijas Iveskiles (*Jyvaskūla*) universitātē Somijā. Un, kā jau tas viesim pieklājas, pat svešumā viņš atrada sev līdzīgi domājošos, kuri viņu uzaicināja uz Somijas un Vācijas Kultūras biedrības kārtējo tikšanos. Pirmajai reizei sekoja nākamā un arī iepazīšanās ar vācu filoloģijas doktoru Bertoldu Fuksa kungu, kurš man uzdāvināja kaudzīti lapu datorrakstā ar tobrīd man neko neizsakošu virsrakstu „*Tagebuch der Dagmar Kopfstahl. *Riga 20.11.1904 – Isny 16.09.1978. Riga – Mühlgraben, See-Straße Nr. 3 (Mīlgrāvi, Ezera ielā 3), 1917-1924*”, sacīdams: „Varbūt Jūs var interesēt, kā mana attāla radniece Pirmā Pasaulē kara laikā Rīgā pieredzēja tik daudz skarbību un nežēlīgu vēstures notikumu.” Iegūtais manuskripts „nogulēja” manā grāmatplauktā 17 garus gadus līdz brīdim, kad visā Latvijā sākās gatavošanās valsts dibināšanas 100. gadskārtas atcerei. Tajā brīdī tas arī iznira no aizmirstības un visā spožumā atklājās kā Olgas fon Hasforda jaunkundzes Augstākās meiteņu skolas nepilnus 14 gadus vecās skolnieces rakstīta dienasgrāmata. Kādēļ gan šis manuskripts tik pēkšņi pievērsa uzmanību? Visa pasaule pazīst Bergen-Belzenes nāves nometnē no tīfa mirušās 13 gadus vecās ebreju meitenes Annas Frankas dienasgrāmatu, kurā viņa ar aculiecinieka tiešumu ir dokumentējusi savus pārdzīvojumus vācu okupācijas laikā no 1942. līdz 1944. gadam, vairāk nekā divus gadus kopā ar ģimeni slēpjoties kāda Amsterdamas nama bēniņos, kā arī daudzas epizodes pēc viņu pārvietošanas uz koncentrācijas nometni Vācijā. Pirmoreiz šī dienasgrāmata tika publicēta nīderlandiešu valodā 1947. gadā, bet tās angļu tulkojuma izdevums ieraudzīja dienas gaismu 1952. gadā, piesaistot visas pasaules uzmanību ar

jaunās meitenes bērnišķīgi tīrajām un naivajām alkām pēc patiesa drauga un vienlaikus atspoguļotajām nacistu zvērībām okupētajā Nīderlandē.

Šī paralēle rosināja mani ielūkoties vērīgāk „no jauna ieraudzītajā” manuskriptā un saskatīt ne tikai teksta neparasto dokumentālo vērtību, bet arī baltvāciešu pusaudzes rakstītajās rindās rodamo literāro un informācijas bagātību. Atverot dienasgrāmatu, es biju pārsteigts tieši tāpat kā šobrīd šīs grāmatas lasītājs, kurš pēkšņi gūst iespēju pastaigāties pa Rīgas ielām un laukumiem, skatīt mums visiem labi zināmos namus, sadzirdēt tramvaju zvanīšanu, zirgu zviedzienus un pat civiliedzīvotāju un dažādu tautību kareivju balsis, un ar savām gandrīz vēl bērna acīm to visu vērot kā biedējošu vēsturisku izrādi.

Ģimnāziste Dagmāra Kopštāla

Tikai dienasgrāmatā atspoguļotie notikumi diemžēl nebija nekāda izrāde, bet skarbs un nežēlīgs pārbaudījums „ar uguni”, dzirdot Milgrāvja kāpās un mežā lielgabalu šāvienus, redzot ielas malā kritušos – gan sarkanā, gan baltā terora nošautos upurus, uzņemt savās mājās svešus karavīrus bez tiesībām atsācīties to darīt, un bailēs vērt durvis bruņotu boļševiku marodieriem.

Mēdz sacīt, ka briesmu un kara gadījumā bērni ātrāk pieaug un kļūst patstāvīgi. Tā bija arī Dagmāras Kopštālas gadījumā, kad viņai, gluži kā ikvienam viņas vecuma bērnam, gribējās būt bezrūpīgai meitenei un ļauties vienīgi nevainīgu sapņu pasaulei. Arī par to, ka bērnišķīgā priekā varēja ierakstīt dienasgrāmatā „šodien Bucei piedzima divi teliņi. – – Tie ir bullītis un telīte. Telīti mēs audzēsim un sauksim par Lolliju” (1918.16.VII). Un vēl vairākus šķietami kolorītus vērojumus, kas miera laikā auguša bērna acīm varētu šķīst divaini un to nozīme pavisam nesaprotama. Piemēram: „Šodien biju pilsētā. Rātslaukumā apskatīju Rolanda statuju, tā bija nokrāsota sarkana, un Rolandam bija sarkans karogs ar baltu uzrakstu” (1917.30.III).

Dagmāra Kopštāla bija vidēji turīgas baltvāciešu ģimenes atvase, kuras tēvs Hermanis Vilhelms Kopštāls bija grāmatvedis Milgrāvja naftas pārstrādes uzņēmumā „Oehrich”, dienasgrāmatā mīļi dēvētā par Ēlrihu, bet māte Johanna Kopštāla, dzimusi Kozlovskā, varēja atļauties būt mājsaimniece. Dienasgrāmatas lappusēs kā kultūras socioloģijas mācību grāmatā kļūst redzami tie vērtību orientieri, kuros pastāvēja Baltijas vāciešu garīgā pasaule. Vācu luteriskā baznīca, Dagmāras tēvam tik būtiskā uzņēmuma administrācijas vide un brīvā laika piepildīšanai nozīmīgās baltvāciešu sabiedriskās organizācijas, meitas Dagmāras uzskatu veidošanai svarīgā Olgas fon Hasfordas jaunkundzes Augstākā meiteņu skola, Rīgas vācu laikraksti un kultūras vide – tas viss gadu simtos un desmitgādēs bija cementējis pilsētu kultūrai piederīgo vācvalodīgo iedzīvotāju mentalitāti. Tās nesēji noteikti bija savas dzīvesvietas, savas pilsētas un zemes patrioti. Viņi mīlēja šo zemi ne mazāk par pamatiedzīvotājiem latviešiem, jo arī viņi daudzu gadsimtu gaitā bija par tādām kļuvuši. Taču savā dziļākajā būtībā sajūta un saprata, ka Baltija nav viņu dzimtās mājas uz mūžīgiem laikiem. Tikai valstiskās piederības sajūta, kas pēdējos divsimt gadus

bija ļāvusi justies drošībā par viņu privileģētā miera, labklājības un identitātes saglabāšanos, varēja būt vērsta vienīgi uz pastāvošās valstiskās kārtības uzturēšanu, kuras pamati šķīta saļogāmiem četros kara gados un vēl vairāk deformējamies kara beigām sekojošajās neskaitāmajās varas maiņās.

Vai gan savādāk, kā vien ar etniskās piederības balss diktētu kopības sajūtu ar Vāciju, tās militāro varenību un vācu nāciju būtu izskaidrojams gan Dagmāras tēva, gan pašas Dagmāras spontānais priekšs par ķeizara Vilhelma un vācu armijas ierašanos Rīgā, kas 1917. gada 3. septembrī meitenei liek rakstīt dienasgrāmatā teikumu, ka „šajā dienā visi vācieši ir brāļi!”, un turpat tālāk apliecināt savu bērnišķīgo sajūsmu: „Ai, esmu tik priecīga! Ieskrienu istabā un saucu: ‘Vilhelms ir Rīgā!’”. Šī kopības sajūta noteiktajos apstākļos vienoja vairumu baltvāciešu. Un gadu vēlāk, kad ķeizara Vilhelma armijas Rīgā vairs nebija, baltvāciešu pašapziņa nezināmā priekšā bija manāmi noplakusi, maldoties minējumos par to, kā dzīve varētu attīstīties tālāk. Latviešiem vēsturiskajā dienā 1918. gada 18. novembrī Dagmāras Kopštālas dienasgrāmatā ierakstīts tikai viens lakonisks teikums: „Šodien Latviešu teātrī tika pasludināta Latvijas republika ar Ulmaņa valdību priekšgalā.” Un tālāk – nogaidošs klusums.

Šādas un citas līdzīga rakstura ziņas ar hronometra precizitāti piepilda pusaugu meitenes dienasgrāmatu, kas, notikumos aprakstot, ar katru nākamo nodzīvoto dienu kļūst arvien dramatiskāka un traģiskāka. Viņas pie nežēlības nepieradušajam prātam nebija saprotami šie juku laiku notikumi, kuros nebija absolūti nekādas loģikas, jo tie tika pierakstīti, atstāstot no vecākiem vai kaimiņiem saklausītās ziņas. Dagmāras dienasgrāmatas lappusēs ir atrodamas arī šādas rindas: „Vācu teātrim nodedzis viens spārns, tikai piebūve, kur bija dekorācijas, galvenā ēka nav stipri bojāta. Un divi latviešu zaldāti sēdējuši un runājušies, kā citi stāstīja, acīmredzot strīdējušies. Tad viens no viņiem nošāvis otru, iešāvis tieši pierē. Latvietis latvietim!” (1919.03.I). Šīs cilvēciskās šausmu pārdzīvojuma ainas, gan pašas pieredzētās, gan no citu stāstījumiem dzirdētās, bija visu Pirmā Pasaules kara gadu austrumu frontes teritorijā dzīvojošo tautu ikdienu. Tā nemainījās arī pēc tam, kad uz cariskās Krievijas drupām tās pierobežā bija nodibinājušās četras

jaunas valstis – Somija, Lietuva, Igaunija un Latvija. Beidzoties Pirmajam Pasaules karam, tūdaļ sākās haotiska karadarbība, anarhija un revanšistiski karagājieni, ko šajā valstiskā un militārā apjukuma placdarmā attīstīja visdažādāko interešu armijas un to paliekas. Tajā bija daudz traģisku brīžu un maz prieka, jo gandrīz katras 1919. gada dienas ieraksts dienasgrāmatā sākas ar vārdiem: „Jau atkal šauj.” Tas nebija normāli, ka meitenei, kuras vecumam atbilstu pavisam nevainīgi sapņi un domas, savās piezīmēs par nodzīvoto dienu bija jāfiksē Stučkas vadītā boļševiku karaspēka pastrādātās šausmas civiliedzīvotāju vidū: „Mācītājs Treijs esot nošauts, un viņa znots – ieslodzīts. Arī mācītājs Erdmanis nošauts. Treiju nošāvuši par to, ka pateicis: „Es jūs, neliešus, pazīstu” (1919.13.1).

Dagmāras Kopštālas dienasgrāmata, jau pirms tās iznākšanas grāmatā, ir sākusi savu patstāvīgo dzīvi Latvijas sabiedrībā kā vēsturiskās izpratnes veidošanai nepieciešams un izzinošs dokuments. Vairāki viņas vēstījuma cilvēciskajam un arī faktoloģiskajam saturam veltīti priekšlasījumi ir notikuši Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, Latvijas pašvaldību svinīgajos pasākumos, studentu un pro-

fesionālu vēsturnieku auditorijās, nacionālajā kultūras biedrībās. Ar aktrises tēlojuma un lasījuma palīdzību Dienasgrāmatas teksta fragmenti un arī traģiskā laika perioda satraucošais saturs jau gadu pirms grāmatas iznākšanas ir tikuši iedzīvināti pēc Apvienotās Karalistes vēstniecības Latvijā vēstnieka Latvijā Keita Šenona ierosinājuma režisora Kārļa Lesiņa uzņemtajā dokumentālajā filmā „Sabiedrotais” (Studija „Lokomotive”, 2019. gads). Dinamiskā un dzīvā vēstījuma humānisms un spilgtais laikmeta attēlojums, kas laužas ārā no Mīlgrāvja meitenes dienasgrāmatas lappusēm, nav noslēpjams, tādēļ es izsaku pārliecību, ka Rīgas baltvāciešu kopienas pārstāves Dagmāras Kopštālas pirms simt gadiem pierakstītie Latvijas vēstures un emocionālie sadzīves vērojumi drīzumā varētu kļūt par pamatu ne vienam vien literāram, teātra vai kino darbam.

Ojārs Spārītis ir latviešu mākslas zinātnieks, bijušais Latvijas kultūras ministrs. Kopš 2012. gada Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidents un Latvijas Mākslas akadēmijas profesors.

1919. gada 1. maija svinības boļševiku ieņemtajā Rīgā. Revolucionāru tribīne uz demontētā Pētera I pieminekļa postamenta

AR CIĒŅU PRET DZEJĒNIĒKU VEIKTS NOZĪMĪGS DARBS

Māris Čaklais. *Raksti*, 2. sējums,
„Mansards”, 2020.

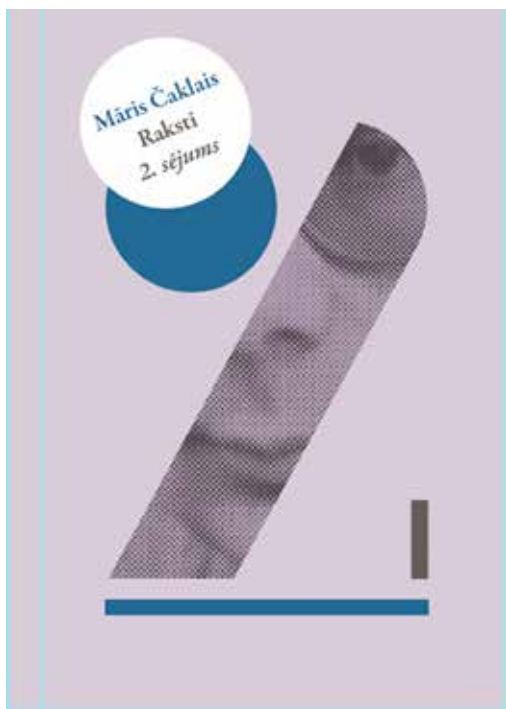
Šis sējums vispirms ir cildinājums izcila dzejnieka bagātīgam un vēl tagad sugestīvošam veikumam, kas tapis īsā posmā (no 1974. līdz 1978. gadam) un joprojām rada gandarījumu un interesi, arī poētisku atbalsošanos jūtīga un sirdsgudra mūsdienu lasītāja apziņā. Māra Čaklā *Rakstu* otro sējumu, tāpat kā pirmo, kārtojusi pieredzējusi dzejas un drāmas speciāliste Dzidra Vārdaune, kurai pievienojies jaunās paaudzes literatūrzinātnieks Jānis Oga. Viņu abu veikums vērtējams kā augsti profesionāls, un tas godam turpina latviešu autoru *Rakstu* veidotāju labākās tradīcijas. Faktoloģiski ietilpīgs, rakstnieku, galvenokārt, protams, paša Čaklā intensīvo to gadu dzīvi un darbību raksturojošs ir Vārdaunes priekšvārds, kurā viņa citē arī līdz

šim npublicētus dzejnieka dienasgrāmatas fragmentus, ar tiem ne tikai sniedzot dziļpervērstu ieskatu viņa pārdzīvojumu un domu, ikdienišķo notikumu pasaulē, bet arī atklāj visa īsā laikmeta meklējumus un noskaņas.

Paša Čaklā tekstu kopoījums aptver 974 lapas. Tas ir iespaidīgi, jo it kā vēsta par ilgu gadu darbu, taču tas ir tikai (!) piecu gadu laikā paveiktais. Vispirms tie ir trīs dzejas krājumi – *Sastrēgumstunda*, *Cilvēks, uzarta zeme*, *Strautuguns* (bez kautrēšanās teikšu – to gadu latviešu dzejas klasika un Māra, iespējams, cilvēciski visdziļākie krājumi), – krājums bērniem *Minkuparks*, esejas par dzeju un dzejniekiem, kas publicētas krājumā *Sauļe rakstāmgaldā*. To papildina dzeja ārpus krājumiem, daudzi raksti par literatūru, kas palikuši vien periodikā un un kopkrājumos, un 32 vēstules. Rakstos publicētas arī deviņas apceres par Māra dzeju un personību, no kurām īpaši jāakcentē Andas Kubuliņas un Jolantas Mackovas darbi un Zigmunda Skujiņa elegantā portreteseja, kam pievienoti L. Brieža, A. Imermaņa, E. Plauža un O. Līsovskas Mārim veltīti dzejoļi. Rakstu sējumu noslēdz Dzidras Vārdaunes apjomīgi komentāri par apkopotajiem Māra darbiem un to recepciju kritiķā.

Māra dzejas krājumu raksturojumam nepievērsīšos, viņa dzeja ir jālasa, atrodot katram vistuvāko, vienīgi uzsvēršu – mani gandarīja tas, cik daudz no Māra to gadu dzejoļiem mēs joprojām varam uzskatīt gan par cilvēciski nozīmīgiem, gan par poētiskiem šedevriem, kaut vai eksistenciālas smeldzes piesātināto „Atgriešanās, bezgalīgā atgriešanās”, kaut vai spīvas pašcieņas caurstaroto „Vasaras ērgelēs”, kaut vai izturētgrības piesātināto „Sniegs uzsnieg uz siltas zemes”... Vēstures nemitīgās klātbūtnes un 70. gadu paradoksālo izjūtu konfrontācija, cilvēka izturība un mērķtiecība laika nežēlīgajā ritējumā, intīms, nepatosēts sirsnīgums un dabas norišu pirmatnīguma tuvums, stoiciska māka stingri stāvēt pret pagurumu un padošanos – tās ir Māra 70. gadu dzejas signālzīmes, kas liecina, ka viņa dzejai tolaik piemita kāds īpašs garīga spēka apliecinājums, kāds fasciņošs cildenums, ko varam jaust vēl šodien.

Māris tajos gados bija jaunās paaudzes elks ne vien dzejas dēļ, bet arī tāpēc, ka viņa elegantās esejas par Ausekli, E. Ādamsonu,

V. Grēviņu, A. Skujiņu, jā – arī par Raini, rosināja neshematiski, neaizspriedumaini, pārdomu veidā tuvināties mūsu izcilākajam dzejniekam. Uzsveru to tāpēc, ka padomju skolu programmu interpretācijās Rainis bija padarīts par apsēstu brīvības bruņinieku un sociālisma trubadūru, bija primitivizēts līdz nejēdzībai un absurdam, pielāgots ideoloģijai. Bet Čaklā esejas mācīja (!) lasīt Raiņa dzeju kā komplicēta un uz universalitāti tiecošies cilvēka garīgo un ētisko meklējumu ceļu, kurā pats galvenais ir augstākas humanistiskas patiesības un gara atraišības alkas. Faktiski šīs pagātnes dzejniekus viņu dažādīgumā un krāsainībā atklājošās esejas ar savu svabado stāstījuma manieri bija absolūts pretstats to gadu akadēmisko literatūrzinātnieku standartizētajai, shematiskajai izklāsta manierei. 70. gadu esējās Māris tikpat eleganti stāstīja arī par sev tuvajiem laikabiedriem O. Vācieti, I. Auzuņu, O. Lisovsku, J. Peteru, E. Plaudi, modernisti M. Kromu, par pirmskara debitanti M. Bendrupi (vēlāk arī par E. Stērsti), tā sasedams vienotā laika plūdumā brīvās Latvijas un pēckara sovetizētās Latvijas dzejnieku radīto. Domājot par Māra viņam tuvo dzejnieku literārajiem portretējumiem, daudzos gadījumos tie pieder pie vislabākā, kas par viņiem rakstīts vispār, bet, piemēram, tas, ko Māris ir uzrakstījis par noslepkavotā laikabiedra U. Leinerta dzeju, joprojām ir visprecīzākais, kas par Leinertu rakstīts. Vispār Māris kā gudrs un asredzīgs dzejas kritiķis visā savā vērienīgumā atklājas tieši 70. gados, un šis viņa veikuma nozīmīgums *Rakstu* sējumā izgaismojas visā tā spilgtumā un tiešumā.

No sējumā pirmpublicējumiem īpaši būtiskas ir Māra vēstules, turklāt ne vien Latvijā tolaik jau dzīvojošajam Aleksandram Pelēcim un jauniešiem iesācējiem, bet pārsvarā tiem, par kuriem mēs Latvijā tolaik zinājām maz vai pat nemaz – Jānim Klīdzējam, Lalitai Muižniecei, Gunaram Saliņam, Veltai Tomai. Tieši šīs vēstules ir viens no sējuma lielākajiem ieguvumiem, jo rāda Māri kā aktīvu draudzības kopēju starp šo pusi un to pusi, rāda kā dzejnieku, kuram ir principiāli svarīgi uzturēt spēkā šos kontaktus un sasaisti ar visiem, kas raksta latviešu valodā, jo literatūra ir vienota, tai nav vajadzīgi ideoloģiski štampi un vulgārs uzspiestais dalījums „savējos” un „viņējos”. Māra personiski ieinte-

resētā atvērtība pret visiem latviski rakstošajiem un aizrautīga vēlme panākt viņu darbu publicēšanu tēvzemē, atbalsts viņu dzejas publicēšanai arī Latvijā un savu dzejoļu atdzejošanai angļiski ir vienkopus ar pārdomātiem, dažkārt ar darbīga lietišķuma pieskaņu rakstītiem vēstījumiem par savas radošās dzīves jaunumiem, bet par visu vairāk vēstulēs pulsē apziņa – mēs esam viena tauta un mums ir kopīgas rūpes gan par savu valodu, gan par savu literatūru un tās mūsdienīgu poētiku. Un vienlaikus vēstulēs minētas konkrētas ziņas par to, kas notiek Latvijas literatūrā, atklājas Māra rūpes par jaunākās latviešu literatūras sūtījumiem tautiešiem ārzemēs, pulsē sveicinājumi te Valdim Krāslavietim, te Tāivaldim Ķīkaukam, te – kādiem citiem, ar kuriem viņš saticies, būdams ASV. Tieši šo intensīvo rūpju dēļ par latviešu dzejas sasaisti ar pasaules dzejas aktualitātēm un procesiem kā Māra personībai ļoti būtisku uzskatu viņa īsiņos, bet saturā ietilpīgos rakstus, kas līdz šim bija palikuši periodikā, par cittautu dzejniekiem, kurus viņš interpretē kā svarīgus vai vērā liekamus latviešu dzejas attīstībai – par austrieti R.M. Rilki, par ungāru E. Adi, par V. Majakovska komēdiju „Blakts”, par armēni G. Eminu, par dāņu, lietuviešu un abhāzu, par Āzijas un Āfrikas jaunajiem rakstniekiem. Spilgti ir tēloti iespaidi no tikšanās reizēm ar M. Ķempi. Arī kolēģu – L. Bīrdakas, V. Ļūdēna – īsportretējumi rāda redzējuma asumu un stila izteiksmīgumu.

Un vēl viena svarīga Māra personības iezīme iegaismojas un staro šajā sējumā – tā ir viņa neatslābstošā rūpe par latviešu dzejas nākotni, rūpe, lai jaunie debitanti augstu uzturētu dzejas māksliniecisko dimensiju un cilvēcisko pārdzīvojumu dabiskumu un patiesumu. Un, protams, ļoti nozīmīgas bija Māra recenzijas par jauno dzejnieku kopkrājumiem „Acis”. Māris tajās cildināja tikai dažus debitantus, toties savu oriģinalitāti vāji izkropušie, poētisko klišēju sasaistītie, tradīcijas nomāktie saņēma gan pamatotus nopēlumus, gan arī talantīga dzejnieka precīzus padomus. Tas, ka Māris dzejā necieta pseidopoētisku prātuļošanu, viegli visam pāri slidošu operetiskumu un patosētu liriskumu, parādās ne tikai viņa recenzijās par jauno dzejnieku kopkrājumiem „Acis”, bet arī viņa atbildes vēstulēs tiem iesācējiem, kas meklējuši savu izteiksmi. Māris šajās vēstulēs dažkārt

ir nesaudzīgs, taču tikai tad, ja saprot, ka darīšana ir ar grafomānu vai bezcerīgu klišeju atražotāju. Un pretstatā šādai pamatotai negatīvai attieksmei savukārt ir Māra rūpes par Ulda Bērziņa pirmā krājuma izdošanu.

Man personiski šis sējums bija kā atgriešanās jaunībā, kad 70. gados katru jaunu Māra grāmatu gaidījām nepacietīgi un saņēmām ar lielu prieku, jo viņš runāja mums tuvā un saprotamā valodā, mūsu leksikā, mūsu izteicienos. Un pat viņam raksturīgā viegli ironiskā vīpsna pavīd šajā sējumā publicētajos gan rakstos, gan dzejoļos. Dzeja, protams, ir šī sējuma galvenā vērtība. Varbūt, lasot šo sējumu, gan tie, kas jau pirms gadiem četrdesmit, piecdesmit izbaudīja tās valdzinājumu, gan tie, kas pirmoreiz lasīs šo dzeju, pieņems to patiesību (un atklāsmi), ka ne tikai O. Vācietis, V. Belševica, K. Skujenieks un I. Ziedonis, kā pierasts uzskatīt, ir mūsu 70. gadu dzejas lielā virsvērtība un mūsu dzejas zelta fonds – arī Māra Čaklā to gadu dzeja pieder pie visaugstāk vērtējamā, kas tajos latviešu dzejā radīts.

Viena nepieciešama un skumīga piebilde. Ir dīvaini, ka šī sējuma izdošanu nav finansiāli atbalstījusi kāda no Latvijas kultūrinstitūcijām, kurām to pēc viņu būtības pienāktos darīt. Vēl jo dīvaināk, ka pat sējuma kopotāja un komentētāja, augstas raudzes profesionāle Dzidra Vārdaune, nav viņas nozīmīgajā darbā cienīta. Ir mūsu tautiešu ārzemēs organizāciju un privātpersonu finansiāls atbalsts, bet negribas noticēt, ka Latvijā neviena institūcija neizjūt pienākumu atbalstīt tādu ekonomiski mazrentablu kultūrmisijas darbu kā *Rakstu* izdošanu. Un vēl vairāk tas jāuzsver tāpēc, ka Māra Čaklā devums kultūrā pieder pie mūsu joprojām visaugstākās klasikas, kuras aktualizēšanu nu nekādīgi nevajadzētu ignorēt.

Viesturs Vecgrāvis

Viesturs Vecgrāvis ir literatūrvēsturnieks, daudzu rakstu un recenziju autors, emeritētais profesors un pētnieks LU Humanitāro zinātņu fakultātē.

AR GAISĪGU SKATU UN DOMU UZ PIEZEMĒTĀM CILVĒCISKĀM VĀJĪBĀM

Inga Ābele. *Balta kleita*, Dienas grāmata 2020, 158 lpp.

Viena no mūsdienu ražīgākajām latviešu literātēm Inga Ābele nodevusi lasītājiem jaunāko stāstu krājumu *Balta kleita*. Grāmata ir veltījums Andrai. Tā var būt pērn martā aizsaulē devusies rakstniece Andra Neiburga, kuru Ābele intervijās piemin kā sev nozīmīgu cilvēku. Un mazliet Neiburgas stilu arī atgādina šis Ābeles krājums – tie ir noskaņu un sajūtu teksti. Bet tikpat labi tā var būt arī cita rakstniece – krāsainos ziedu rakstu lakatos un sarkanām lūpām rotātā Andra Manfelde. Viens plašāk neizvērstas vārds „Andrai” lappusē uzreiz aiz titullapas, tā atšifrējums lai paliek autores pašas ziņā.

Grāmatā ir deviņi stāsti, kuru galvenās varones ir deviņas sievietes. Taču varoņu kopskaitis ir daudz lielāks un balta kleita stāstos ir tikai simbols. Katram stāstam nosaukmā sievietes vārds, attiecīgi piešķirot tekstam nosacītu personību ne tikai ar to, kas pēc nosaukuma, bet jau ar pirmo vārdu. Ābeles jaunie stāsti nosacīti iedalāmi divās daļās – daži ir proza „tīrā” veidā, bet daži ir žanru sakausējums – dzejproza, kurā rakstniece izpaudusies jau agrāk. Visos stāstos ir noraugāms sižets vai tā aizmetņi, taču daži no tekstiem ir liriskāki un šķietami nepabeigti, bezgalīgās nebeidzamās pārdomās plūstoši. Dzejprozei piederīgajos stāstos nav izteiktas kulminācijas, līdz ar to arī atrisinājuma vai lūzuma. Taču tajos noteikti ir tēli ar gaisīgiem, garīguma un nosacītas filozofijas pilniem spriedumiem. Pārdomās par cilvēku sev blakus un laika gaitā mainījušām attiecībām slīgst Alise:

Alise gribētu, lai viņš domā uz lielu. Uz lielu domājot, nekad nevar zaudēt. Vai viņa dzīvē vairs nav nekā liela? Riez dūsmās Alise nosauca viņu par sīku dvēseli. Viņa tā nemaz nedomāja, pateica tikai tālab, ka redzēja, kā sīkumi saēd viņa dzīvi caurumos, kā kodes vilnas deķi.

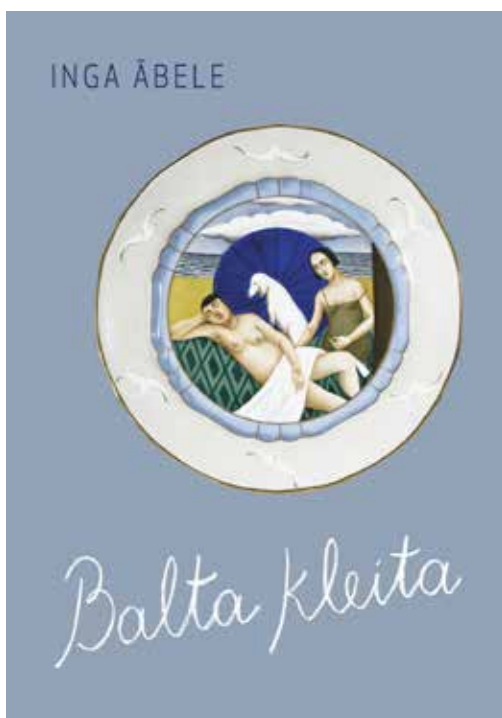
Alisei likās, ka sīkumu saēstam ir tik viegli nodot lielumu. Vieglums nekad nesniedz piepildījumu, viņa gribēja teikt. Bet kā lai to pasaka? Ceļā vienmēr gadījās kaķis. Bet nu kaķis ir miris un viņa to pateiks. /stāsts „Alise” 39. - 40. lpp./

Līdzīgi arī stāstā „Donna”. Šie teksti ir ēteriski, šķietami lidojošu domu plūdumi. Vienlaikus tie ir arī par piezemētām lietām:

Acu skatiens tvana smags, neiespējami pacelt tveices pielijušos plakstus ar smagām lāsēm skropstgalos, lai uzņemtu otram gādīgu mirkli. Kaisle pamazām uzsūcas ķermenī, tāpat kā pazuda mazās krūtīs ar milzīgiem saldajiem ķiršiem līdzīgajiem zīdekļiem, pagaisa atpakaļ krūšu kurvī, no kurienes reiz izplaukušas. Agrs rīts, jūlija svētība. Atkal 13. datums, bet pēc daudziem gadiem. Migla virs ezera kārtām kā kāzu palagi. Donna iebrien. Ūdens spilvenu glāsmaini trīsošā želeja. Mati tumša dzintara krāsā, augums izplūdis kā atspulgs ezerā. Ūdens zilganā caurspīdība. Miers un slīpi pāri kokiem krītoši stari. Vēl nav svelmes Bet! Saule brīdinoši paslej pirkstu kā baznīcas torni pār pamalei un dzirksteles nojūk ap acu varavīksnenēm, atkal sviedri. /stāsts „Donna” 50. - 51. lpp./

Stāsti „Malda”, „Sandra” un arī „Klinta” jau ir konkrētāki, skaidrākām robežām, par vienkāršām un ikdienišķām lietām, zināmā mērā par dzīves netaisnībām. Sandras un Klintas stāstos īpaši koncentrējoties uz cilvēciskām attiecībām. Klinta iesprūdusi slēgtā vidē, gaidot atceltu lidmašīnas reisu uz Latviju, uz mātes bērēm. Tikmēr viņai ir iespēja apdomāt savas attiecības gan ar netaisnībām, gan dzimtenē palikušo māsu, gan padomāt par svešatnē izveidotajām attiecībām ar vīrieti. Savukārt Sandra risina telefonarunas un apmainās īsziņām ar dēlu, kurš nespēj noturēties nevienā vietā un darbā, nesameklējis problēmas un pie tām vainīgos. Nosaukums „Malda” jēdzieniski jau ar pirmo vārdu dod mājienu par kaut ko ačgārnu, greizu jeb maldīgu. Un Malda nūdien ir apmaldījies dzīves vērtībās un tajā, kā dzīvot. Lai arī Malda spēj saņemt un turēt dzīves grožus rokās, ik pa laikam tomēr sanāk atkal nošļūkt no kārtīgās dzīves ceļa, atpakaļ iekšā maldu grāvī.

Atšķirīgs no pārējiem ir stāsts „Margarēta”, jo tajā vērotājs un stāstītājs ir vīriets un

viņa skatījums uz sievieti. Pārējos stāstos domas pludinās pašu galveno varoņu vai citu vērotāju sieviešu galvā. Taču arī vīrieti ir melanholisks, šķietams divainis, kurš atdevis sevi visu rozēm.

Vēl īpaši uz pārējo fona izceļas stāsts „Linda”. Tas ir kā skaists veltījums lībiešiem un lībiešu valodai, tautas mutvārdu daiļradei, iekļaujot arī Valta Ernštreita atdzejojumu.. Šis stāsts ir kā maza mīlestības vēstule Kurzemei un cilvēkiem jūras ciemos, atzinība dvēselēm, kas ar siltu skatu seko uz zemes palikušo gaitām un sarunām:

Kad ilgus gadus nav raudāts, labi var sajūst ceļu, kā galvā ienāk asaras – gar deniņiem augšup paceļas zilgana migla, un sirds aizsalst, tad iesmeldzas kaut kādi neredzami vadi pakausī, pēc tam acis strauji pieriet ar karstumu, kā krūtīs ar pienu.

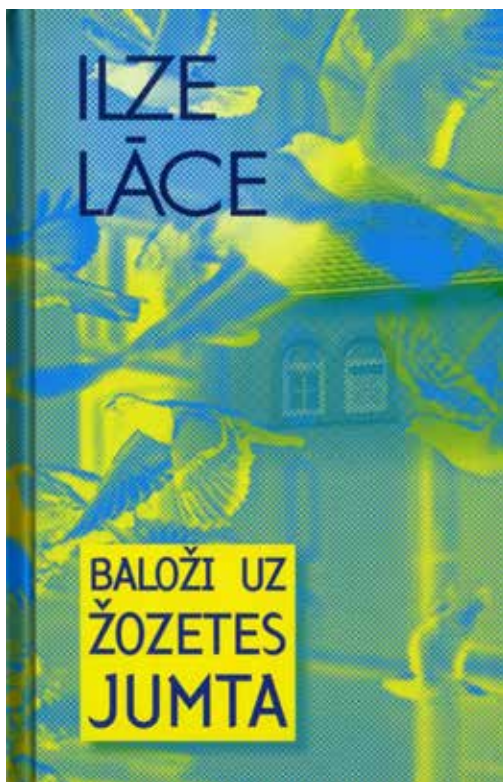
/no stāsta „Linda” 65. lpp./

Ingai Ābelei nenoliedzami ir savs lirisks, unikāls stils. Tam raksturīga ārkārtīgi skaista valodas bagātība, krāšņums. Vienlaikus Ābele spēj šo bagātību izmantot, nesavijot no vārdiem mūsdienu lasītājam nesaprotamas valodas mežģīnes. Viņas radītie tēli ir spēcīgi katrs savā veidā un ir arī pārlaicīgi, nepiesaistīti kādam noteiktam vēsturiskam laikam. Un tā baltā kleita – to varētu uzģērbt katrai no stāstu varonēm gan kā

godu kārtu, gan kā metafizisku sirdsapziņas tīrības simbolu. Balta kleita ir tikai ietvars un vāka noformējumam izmantotā grafiķes Aleksandras Beļcovas šķīvja „Jūrmala” attēls dīvainā kārtā ar pirmo acu uzmetienu atgādina skatu uz veļas mašīnas durtiņām.

Līva Alksne

Skat. arī Līvas Alksnes rakstu 66. lpp. „Vai viegli lasīt latviešu autoru darbus, un par tiem rakstīt?” (red.)

SKUMJO CILVĒKU STĀSTI

Ilze Lāce. *Baloži uz Žozetes jumta*. Zvaigzne ABC, 2020, 144 lpp.

Ar vizuāli košu, uzmanību piesaistošu stāstu krājumu *Baloži uz Žozetes jumta* šīs vasaras izskaņā latviešu literatūras arēnā iznākusi Ilze Lāce (īstajā vārdā Ilze Verhaeghe; 1957). Līdz šim autore pamatā darbojusies jurisprudencē, taču vienmēr saglabājusi saikni ar literatūru, literāros darbus tulkojot un ļaujot latviešu lasītājam iepazīt vairāk nekā 50 angļu un amerikāņu autoru darbus. Pati jaunradei pievērsusies 2014. gadā, publicējusies literārajos izdevumos *Latvju Teksti* un *Jaunā Gaita*.

Stāstu krājumu veido 10 stāsti, un pati autore norādījusi, ka tos „intuitīvi sarindojusi secībā”.¹ Šis izkārtojums un stāstu tematiskā ievirze veido ainu, kur ikviens lasītājs atradīs pa radniecīgai – emocionālai, ainaviskai vai kādai citai – vēstījuma stīgai, jo I. Lāce izvēlusies plašu stāstījuma spektru, skarot dažādus laika periodus, vides un tipāžus. To visu kopā saista veiksmīgs detalizējums un izkop-

¹ <https://tinyurl.com/delfi-IlzeLace>

ta tēlainība, kā sižetiskajā estētikā, tā valodā.

Viena no šo īsprozas darbu veiksmēm ir mūsdienu aktualitāte, pat, ja laiktelpa veidota pagātnes – autore bieži atskatās uz 20. gadsimtu – ietvaros, jo centrā izvirzītas vispārcilvēciskas attiecību problēmas, kurām nav noilguma laika liknē. Krājums sākas ar stāstiem, kuros izgaismotas bērnu un vecāku neviennozīmīgās attieksmes, skarot gan vecāku nolaidību un neiedziļināšanos savu bērnu būtībā, gan pamestību, vientulību un nožēlu, ko abām pusēm bieži nākas izjust. Tās ir attiecības, kurās frāzes „neazitiec”, „kaut viņš vienreiz aizietu un vairs nepārnāktu” un „kad mamma nāks man pakaļ?” ir norma. Stāstu „Kartupeļi un ķīpalas” un „Olīte”, ko var pieskaitīt pie krājuma emocionālākajiem darbiem, fabulas iesākumā ir mierpilnas vai bērnišķīgi rotaļīgas, lasītājs ātri iejūtas laiktelpā, jā, mana sarežģījumus varoņu dzīvēs, bet sižetiskajai līnijai uzņemot apgriezienus un sasniedzot kulmināciju, attopas asarās. Īpatns ir autores stils, jo emocijas lasītājā uzjunda pilnīgi vienkāršs, ritmisks, tomēr zemtekstā nospriegots teksts: „Un tad viņi abi iet. Pa tumšām, pielijušām ielām. Tētis visu laiku klusē. Lulla ik pa brīdim iebrien kādā peļķē, jo ielas spuldzes jaudā apgaismot tikai ietves ārmalu. Viņi kāpj pa tikpat slikti apgaismotām drēgnām kāpnēm, zvana pie vienām

durvīm, otrām, trešām.... Dažviet neviens vispār neatver, citur uzsauc 'nē, nav', durvis neatverot."² Tajā pašā laikā stāsta skaudro noskaņu veido arī hronotops, jo galvenā varone Lulla uzaug padomju laikā, kur bērniņu par piepildītu var saukt tikai „izredzētie” bērni, bet vecāki nespēj izšķirties, kam veltīt vairāk uzmanības – sev vai atvasēm, jo abām pusēm nepietiek: „Un tad pavisam skaļi mammas balss – viņa taču neiešot sevi dzīvu aprakt tikai tāpēc, ka viņai ir bērns.”³

Vēl viena aktuāla tēma, kas skarta vairākos l. Lāces stāstos, ir emigrācija un tur svarīgais (nacionālās) identitātes jautājums. Virknē stāstu par galveno darbības vietu izvēlēta Beļģija, kur, lai arī finansiāli nodrošināti, varoņi nejutās līdz galam piepildīti un tiem jārisina ne vien ārējās, bet arī iekšējās pasaules likstas, vienlaikus cīnoties ar vientuļību un nespēju atbrīvoties no *homo sovieticus* rēģa. Tā stāstā „Lielās piedošanas diena” centrālā problēma ir sabiedrības pašizveidotā hierarhija un „šķiras”, pie kurām pierasts un kuru pārstāvji, savu titulu spozmē uzburbuši, alkst apbrīnas un cieņas, bet patiesībā valkā spodri populētas sabiedriskā pārākuma maskas, aiz kurām veikli nobēdzināti dzīvē garlaikoti un inteligenti kusli, patiesajā realitātē akli viepļi. Autore to spilgti atklāj, raksturojot vidi: „(..) abi krasti noputējušiem krūmiem aizauguši, kaut kādi šķembu kalni, un tad arī putekļu vēmēja – vietējā rūpnīca dzelzsbetona kluča veidolā”⁴ vai „Pa logu varēja redzēt to, kas kādreiz acimredzot bijis art deco stila rožu dārzs. Nezālēm aizaudzis, pussabrukušām dobju apmalēm.”⁵ Neizbrīna, ka galvenā varone Silvija, kura augusi padomju Latvijā, nejutās šajā vienaldzības „aizgaldā” iederīga, sarežģījumus rada arī valodas barjera, bet visvairāk – iekšējās un reālās brīvības jautājums, uz ko stāsta gaitā viņa izvēlas tieši neatbildēt, šo problēmu veikli padarot it kā par neesošu. Tā it bieži Lāces varoņi cenšas pārbēgt pāri ģeogrāfiskajām robežām cerībā, ka tādējādi aizbēgs arī paši no sevis.

Krājuma titultāsts „Baloži uz Žozetes jumta”, līdzīgi dažiem citiem, apcer vientuļības tēmu, un gribas teikt, ir sajūtu gleznu pār-

² „Kartupeļi un ķīpalas”, 17. lpp.

³ „Kartupeļi un ķīpalas”, 18. lpp.

⁴ „Lielās piedošanas diena”, 55. lpp.

⁵ Turpat, 60. lpp.

pilnākais stāsts, jo apkārt galvenajai varonei Dzintrai viss turpina ritēt un mutuļot, tikai viņa pati ir attapusies, ka: „Es esmu te un tagad. Bet nevienam mani nevajag.”⁶ kā daudzi krājuma stāstu varoņi. Sastingums un mirkļa, laika, arī dzīves pēkšņa apraušanās šos iekšienē paskumjos cilvēkus nostāda eksistenciālu atklāsmju un neatbildamu jautājumu priekšā, bet visvairāk, jautājot sev, vai un kā bijusi piepildīta viņu dzīve.

Stāstus kopā saauž it kā vieglu skumju tīklojums – varoņu alktais, izsapņotais, bet nepiepildītais, izdarītais / neizdarītais, bet (ne)nožēlotais, nepareizas izvēles, līdz galam dzīvē neatrastais pamats vai pārprasta dzīves jēga. Lāce nerāda laimīgos un harmoniskos pat, ja tie tādi pēc pirmā acu uzmetiena mums šķistu, tuvplānā redzam psiholoģiskas plaisas šais cilvēkos, pagātnes, tagadnes un nākotnes slogu, no kura nepaglabāties, fonā uzslēdzot Debisī skaņdarbu vai bezrūpīgi ļaujoties pēcpusdienas nomidzim.⁷

Kristiāna Kuzmina

Skat. arī Kristiānas Kuzminas stāstu „Melnais putns” 32. lpp. (red.)

⁶ „Baloži uz Žozetes jumta”, 139. lpp.

⁷ Atsauce uz stāstu „Multiinstrumentālista diendus”.

GREIZO SPOGUĻU KARAĻVALSTĪ

Jūlija Jakovļeva. *Sarkanā zirga savaldīšana*. No krievu valodas tulkojusi Lāse Vilka. Rīga, Latvijas Mediji, 2020, 351 lpp.

Krievu rakstnieces Jūlijas Jakovļevas (Юлия Яковлева) vārds mūsu lasītājam nevarētu būt svešs. Aptuveni pirms gada latviešu tulkojumā iznāca viņas retrodetektīvs *Mednieks tieši virsū skrien* (Вдруг охотник выбегает), kas kritiķu vidū guva pozitīvas un pat cildinošas atsauksmes. Tagad minētā romāna izdevumam latviešu valodā piepulcējies otrs – *Sarkanā zirga savaldīšana* (Укрощение красного коня), kurā turpināts vēstījums par Ļeņingradas Kriminālizmeklēšanas pārvaldes izmeklētāja Vasīlija Zaiceva gaitām. Vai jaunais izdevums ir iepriekšējā turpinājums? Gan jā, gan nē. Ja lasīts retrodetektīvs *Mednieks tieši virsū skrien*, nav iespējams šo romānu uztvert citādi, kā par iepriekšējā turpinājumu, savukārt, ja lasītājs nav paguvis izlasīt iepriekšējo, tas nenieka netraucēs izbaudīt darbu *Sarkanā zirga savaldīšana*. Jāpiebilst, apzīmējumu „retrodetektīvs” saviem romāniem izraudzījusies autore pati, un viņas izvēle vērtējama kā pre-

cīzs trāpījums mērķī. Abiem darbiem kopīga iezīme ir arī to atvērtais fināls.

Jau ar pirmajām darba lappusēm rakstniece ievēd pavisam jaunā, tikai nesen nodibinātā valstī – Padomju Savienībā, precīzāk, „Ziemeļu galvaspilsētā” Ļeņingradā un pēc tam arī Novočerkaskā. Darbības laiks ir 1931. gada vasaras sākums. Tas ir starpkaru periods, kad, pretstatā lielajam austrumu kaimiņam, dzīve Latvijā piedzīvoja strauju uzplaukumu, vēlāk daudzu cilvēku atmiņās „ierakstīdamās” kā sapņu zeme. Savukārt Ļeņingradā tai pašā laika posmā līdz sapņiem kā līdz Mēnesim: nostiprinājusies jauna vara, nodibināta jauna kārtība, kuras uzturētāji ar pāri malām plūstošu enerģiju sadragā visu veco. Citiem vārdiem, ir sācies haoss, kas ar katru dienu kļūst arvien postošāks, neapturamāks. Elegantie vecās Pēterburgas nami un dzīvokļi pārvērtušies līdz nepazīšanai, tāpat arī ļaudis, kas tagad tos apdzīvo, un viņu savstarpējās attiecības. Iestādēs un uzņēmumos vadības grožus pārņēmuši nevis kompetenti savas nozares speciālisti, bet tādi, par kuriem galvenais varonis Zaicevs klusībā nosodās: „Vecajiem kadriem bija zināšanas, bet pietrūka politiskās uzticamības. Ideoloģiski izglītotie jaunie ne velna nesajēdza par lietu – par to, kas viņiem bija jāvada” (209. lpp.). Rakstniece vairākkārt norādījusi, ka šie uzticamie dziļākajā būtībā smagi kaitē jaunajai varai. Savas nezināšanas un nereti arī grandiozo ambīciju dēļ bezjēdzīgi tiek izšķērdēti valsts līdzekļi (valūta!), piemēram, perspektīvu šķirnes zirgu – auļotāju (vai arī suņu) vietā iepērkot „brāķi”. Identiska situācija vērojama gandrīz ikvienā valsts iestādē: vai tas būtu dienesta suņu klubs, hipodroms vai Sarkanās armijas Augstākie kavalērijas kursi (KKSPK), līdz ar to loģiski, ka sabiedrību kopumā, pretēji solītajai komunisma uzvarai, gaida nevis uzplaukums, bet noriets. Un vēl traģiskāk, jo noriets kā baiss apsoliājums lemts arī katram cilvēkam, šīs jaunās iekārtas cēlējam, atsevišķi. Gadsimtiem ilgi godā turētās ģimenes vērtības tiek atmestas kā savu laiku nokalpojusi grabaža, to vietā stājusies sievietes un vīrieša līdztiesība ikvienā dzīves jomā. Arī šeit autore mazliet ieski-cējusi detaļas, likdama aizdomāties, pie kā novedīs šī tikai vārdos skandinātā līdztiesība. Zaiceva vērojums saistībā ar savu „palīdzi” Zoju Sokolovu lasītājam izvilina vien greizu

smaidu: „Biedrene. Padomju dzīvē viņai atvērti visi ceļi. Visas durvis. Bet, ja kādas vēl nav atvērtas, tad tāpēc, ka kāds no vīriešu kārtas pārstāvjiem nav pamanījis vēsturisko brīdi, aizkavējies. Viņa izsitīs šīs durvis. Turklāt ar kāju. Zīda zeķē” (154./155.lpp.). Taču biedrene, kaut arī principiāla un pareiza kā satiksmes plūsma „Ziemeļu galvaspilsētas” centra ielās, izrādās lētticīga, pat naiva un nesagatavota jaunajiem apstākļiem. J. Jakovļeva atklāj, ka Zoja savu izvēlu cenu, ko deklarē skaļos vārdos, precīzāk, deklarativos lozungos, neapzinās, taču, kad pienāks apskaidrības mirklis, būs par vēlū.

Visdziļāko lasītāja apmulsumu, iespējams, pat sašutumu varētu izsaukt romāna nodaļas, kurās attēlots tā saucamo kulaku, kurus jaunā vara nolēmusi mokošai bada nāvei, stāvoklis. Šīs prātam neaptveramās šausmas, šī „greizo spoguļu karaļvalsts” visā savā godībā atklājusies jau 1931. gadā – laikā, kam Lielais terors un prātam neaptveramā slepkavošana vēl tikai sekos... Taču priekšnojautas cilvēkus neatstāj, gluži pretēji – tās kļūst stiprākas. Pat noslēgtais, apdomīgais Zaicevs atzīstas kolēģim: „Tuvojas kaut kādi jauni laiki, Ņefedov. Tādi, ka negribas skatīties tiem sejā” (337. lpp.).

Romānā netieši atklātas vairākas vēsturiskas personības un mazliet arī viņu uzskati. Runa ir par PSRS maršaliem Mihailu Tuhačevski un Semjonu Budjonniju. Viens pēc vairākiem gadiem nokļūst vadoņa ienaidnieku pulkā ar visām no tā izrietošajām sekām, otra vārdā nosauc zirgu šķirni. Turpinot par vēsturiskajiem notikumiem un personībām, rodas iespaids, ka rakstniece lasītāju mazliet pat nero, jo kā gan vērtējams it kā nākamā maršala Žurova tēls (turklāt ar divām sievietēm!) un redzējums par viņa parādīšanos balta zirga mugurā Sarkanajā laukumā, kad beigsies karš?

Recenzijas noslēgumā vēl mazliet pakavēšos pie galvenā varoņa Vasīlija Zaiceva, kurš romānā attēlotajā laikā un apstākļos šķiet neiederīgs. Kāpēc? Jo līdz kaulam godīgs. Nešķiro cilvēkus. Jo līdz kaulam cilvēcisks, kas pārsteidz visvairāk. Kad Ņeņingradas hipodromā iet bojā augstākās kategorijas braucējs Žemčužnijs ar Orlova šķirnes ērzeli Prjaņiku, viņš nespēj saprast, kāpēc nav itin neviena, kurš ieinteresētos un pārdzīvotu par

bojāgājušo cilvēku, atšķirībā no slavenā zirga... Kaut arī dzīve nospiedusi uz ceļiem vai pat vēl zemāk (Zaicevam pieder viens daudzreiz salāpīts pāris bikšu un viena maza istabiņa komunālajā dzīvoklī), šis vēl jaunais vīrietis savu darbu cenšas paveikt pēc vislabākās sirdsapziņas. Darbaholiķis, kā teiktu mūsdienās. Darba uzdevumiem veltītās stundas neskaitot, viņš pārrodas mājās vēlā vakara stundā vai pat naktī. Zaicevam uzticētās lietas ir sarežģītas un piņķerīgas. Bieži vien pat pilnīgi bezcerīgas, jo vainīgie, kurus atklāt iespējams vien tad, ja notiek brīnums, taču izmeklētājam tas izdodas, nesaņem pelnīto sodu. Gan romānā *Mednieks tieši virsū skrien*, gan šajā darbā attēlots smags noziegums, kas neticamā veidā tiek atklāts un noziedznieka personība noskaidrota, taču vainīgais nesaņem sodu. Tāpēc loģisks šķiet jautājums, kas Zaicevu motivē? Kādēļ viņš ir ar mieru nemitīgi strādāt virsstundas un tik bieži pakļaut briesmām paša dzīvību? Atalgojums tas, protams, nav. Tāpat kā nav arī gandarijuma par izdarīto, jo atklātajam noziegumam neseko sods, kas būtu loģisks noslēgums viņa paveiktajam darbam. Bet: kas tad? Lasītājam arī neiespējami noticēt, ka Zaiceva pūles un pārmērīgo centību nosaka ticība komunisma uzvarai; pēc raksturojuma, kādu romāna lappusēs sniegusi rakstniece, tas vienkārši nebūtu iespējams. Tai pašā laikā Zaicevs ir cilvēks, kurš perfekti, pat līdz šūnu līmenim pārzina padomju dzīves īstenību, proti, kas sakāms vai darāms katrā konkrētajā situācijā, lai, cik vien iespējams, nevienam nekaitētu. Taču tai pat laikā nav zudis arī tas, ko tik ļoti centās apkarot jaunās dzīves cēlēji: „It is only shallow people who do not judge by appearances”, nevilus atkātoja balss Zaiceva galvā, balss no atmiņām, kuras viņš uzreiz aizgaiņāja kā miglu” (287. lpp.). Varbūt tieši šī tālā atbalss, atmiņu drumsas ietekmēja viņa rīcību operācijas „Pavasaris” laikā, glābjot Koļcovu?

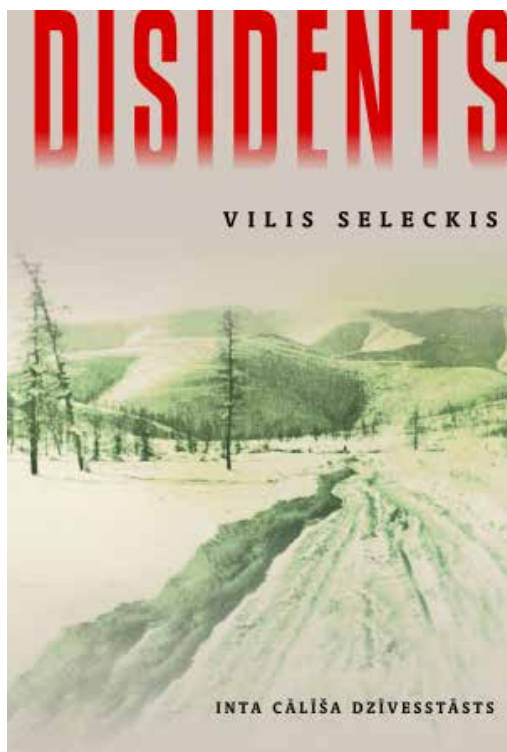
Romāna valoda raksturojama kā trauks ar smalkām, dārgām šokolādes konfektēm. Tulkotāja Lāse Vilka nav pievilusi arī šoreiz. Vienīgi mazliet uzjautrināja teikums: „Zaicevs pielika deniņus pie durvīm” (259. lpp.), bet kam negadās...

Lāsma Gaitniece

DROSMĪGA IZVĒLE

Vilis Seleckis. *Disidents. Inta Cālīša dzīvesstāsts*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2020., 623 lpp.

Latvieši gulagā – tāds ir publicista, rakstnieka un sabiedriskā darbinieka Viļa Selecka jaunākās grāmatas temats, kurā vairāk nekā sešsimt lappušu garumā attēlots cīnītāja par brīvu Latviju, *sava ceļa gājēja* Inta Cālīša dzīvesstāsts. Neparasts, līdz sāpēm smeldzīgs un līdzīgs kāda cita drosmīga latviešu vīra, arī disidenta liktenim. Atšķiras tas, ka Guņāra Astras biogrāfija piesaistījusi ne viena vien autora uzmanību, savukārt Inta Cālīša dzīvesstāsts grāmatā atspoguļots pirmoreiz. Var jau būt, ka tas nemaz nav slikti, jo, kā uzziņāms no šī darba lappusēm, ļaudis, kuri G. Astru pazinūši personīgi, apgalvo: kādā no viņa darbībai veltītajām grāmatām publicēti klaji meli... Līdz ar to sanāk, ka būt pirmajam un vairāk uzmanības saņēmušam ne vienmēr ir labi! Tas, protams, humors, taču, sākot lasīt šī apjomīgā darba ievadu, smaidīt vairs negribas, jo „Intam Cālītim nav ne titulu, ne grādu. Nav publicētu grāmatu. Nav ie-

ņēmis svarīgus amatus. Jā, apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni par piedalīšanos Latvijas neatkarības atjaunošanā, saņēmis Lietuvas valsts Vīta Krusta Virsnieka ordeni” (5. lpp.). Zīmīgi, ka šāds secinājums radies nevis pagājušā gadsimta 90. gados, bet gan turpat 30 gadus pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas.

Izdevuma autora vēstījumu papildina tās galvenā varoņa paustais, kas likts pēdīnās. Bez paša I. Cālīša ir citēta viņa dzīvesbiedre Ināra Serdāne, vietumis arī abu bērni, daži ģimenes draugi un paziņas. Tie nav tikai atmiņu stāsti par aizgājušajiem laikiem un tajos piedzīvoto; intervētie mēģinājuši analizēt, izlobīt, kāpēc ir noticis tas, kas noticis, kāds bijis cēlonis. Darbā iekļauti arī fragmenti no disidenta rakstītajām vēstulēm. Neticama, balsa šķiet atklāsme, ka čekas veiklajiem darboņiem nav pieticis ar Cālīša un Serdānes „uzmanīšanu”, viņi izsekojuši pat abu mazgadīgos bērnus! Turklāt tas darīts tik neprofesionāli, ka paši izsekotie to vairākkārt pamanijuši.

V. Selecka izvēlētā pieeja, ka darbā netiek pārstāstīta vien biogrāfija, bet ir mēģināts meklēt atbildes uz jautājumiem, pārsvarā neērtiem, ļoti ceļ grāmatas vērtību. Kāpēc 1979. gada Baltijas hartu, ko kopā parakstījuši 45 cilvēki ar tolaik brīvdomīgiem uzskatiem, mūsu valstī uzdrīkstējušies parakstīt vien četri? Vai tiešām tikai četri latvieši vēlējušies brīvu un neatkarīgu Latviju? Kāpēc tāda glēvulība? Tēpat arī atbilde: „Padomju režīms bija parūpējies, lai radošo profesiju pārstāvji būtu pilnīgi atkarīgi no varas labvēlības. Bez tās akcepta nevarēja ne grāmatu izdot, ne izstādi sarīkot, par filmu uzņemšanu, neatkarīgu teātri vai patstāvīgu koncertēšanu pat nerunājot. [...] Varbūt tieši te meklējams viens no cēloņiem tam, ka padomju laikā radošā inteliģence lielākoties uzvedās glēvi, kalpoja varai, bija tās spēcīgākais propagandas un aģitācijas ierocis” (319. lpp.). Atliek piebilst, ka Baltijas hartas parakstīšana bija viens no I. Cālīša trešās izvirzītās apsūdzības galvenajiem punktiem.

Grāmatas lappusēs uzdoto neērto jautājumu patiešām netrūkst. Pieminēšu vēl vienu. Tas attiecināms uz ļaudīm, kuri *līdz kaulam* bija uzticīgi padomju iekārtai, pat vairāk – enerģiski piedalījušies tās celšanā. Viens no

tādiem bija sarkanais dižvīrs, Kolimas *iekarotājs* Eduards Bērziņš. „Neatbildēts palicis tikai viens jautājums: kāpēc mūsu tauta ir radījusi tādu fenomenu kā sarkanie strēlnieki, boļševisma glābēji, vēlāk – čekas dibinātāji, komisāri un dažāda ranga priekšnieki?” (66. lpp.). Taču tas vēl nav viss. Šai vietā rodas vēlēšanās jautājumu pavērst mazliet citā virzienā. Kā tas nākas, ka laikā pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas grāmata par E. Bērziņu (T. Margevičs *Šķērsiela Nr. 13. Latvieša dibināts gulags*), kurā tās galvenais varonis attēlots gandrīz vai pozitīvā gaismā, izdota daudz ātrāk nekā šis darbs par cilvēku, kurš ar savu nostāju un rīcību ir veicinājis Latvijas atdzimšanu?

Savukārt atgriezoties pie I. Cāliša dzīvesstāsta, pārsteidz divas lietas. Pirmkārt, fakts, ka nebeidzamiem pazemojumi un nerimstoša cīņa par eksistenci padomju soda nometnēs (Kolimā, Mordovijā, Čusovajā), disidentu ne tikai nav salauzusi, bet, gluži pretēji, stiprinājuši viņa pārliecību par brīvas, neatkarīgas un latviskas Latvijas iespējamību. Otrkārt, I. Cāliša spēja vairākas reizes pēc kārtas sākt dzīvi no jauna, no nekā. Tas var būt grūti pat mūsdienās, nemaz nerunājot par laiku, kad cilvēkam, kurš tiesāts pēc KPFSR kriminālkodeksa 58. panta, pēc soda izciešanas aizliegts atgriezties dzimtenē (aizliegums arī noteica, ka nedrīkst apmesties uz dzīvi republiku galvaspilsētās), iegūt augstāko izglītību un pienācīgu darbu. Talants izķepuroties, kā kaķim vienmēr piezemēties uz kājām, ir pārsteidzošs. I. Cālītim tas piemīt pilnā mērā, viņš kādā vēstulē atzinis: „Tikai tam ir tiesības uz savu ādu, kas to aizstāv...” (228. lpp.).

I. Serdānes stāstījums ir emocionāls, tajā nojaušams daudz sāpju un smagu, vēl aizvien pavisam nesadziedētu *brūču*. Tieši viņa, kuras vīrs spītīgi neatteicās no brīvdomības, maksājusi visaugstāko cenu. Aizkustina lapaspuses, kurās atklāti I. Cāliša dzīvesbiedres izmisīgie pūliņi izdzīvot, kad pagājušā gadsimta 80. gadu pirmajā pusē sieviete palikusi viena ar trim mazgadīgiem bērniem un kad atklājies, kurus cilvēkus drīkst saukt par draugiem, kurus – ne. Šo neiespējamo stāvokli, protams, apzinājies arī viņas vīrs, 1985. gada 25. novembra vēstulē atzīdams: „...mazliet šokējošs ir negribētais un paradokšālais stāvoklis: tiesāja mani, bet sodīja tevi

un bērnus. Es esmu „pierastos” apstākļos un vidē, bet Tu esi nonākusi bezizejas, katastrofālā stāvoklī” (595. lpp.). Uzteicams I. Serdānes tiešums, atklātība; viņa nav baidījies nosaukt vairāku cilvēku vārdus un mazliet izgaismot viņu rīcību. Vienīgi žēl, ka lasītājs tā arī paliek ar garu degunu jeb neuzzinājis, kas ir Spīdola. Kāpēc tas būtu vērtīgi? Tāpēc, ka padomju iekārtā šādu Spīdolu – nodevēju – bijis pārpārēm, turklāt daudzas no tām nekur nav pazudušas arī šodien. Vai mainījušās? Diezin vai. Kā vēsti tautas gudrība – vilks maina kažoku, bet ne tikumu. Tas attiecināms arī uz I. Serdānes pieminēto Liepājas Lietišķās mākslas vidusskolas direktoru (arī nesaucot uzvārdā), „kas padomisko kārtību vērtējis augstāk par audzēkņu interesēm un vajadzībām” (322. lpp.), tādēļ viņai *aizlicis priekšā kāju*. Kaut gan... Kaut gan par mirušajiem esot jāsaka vai nu labais, vai nekas...

Lasišanas gaitā rodas nepieciešamība aizdomāties vēl par kādu aspektu. Proti, ar ačgārniem priekšstatiem cilvēki ir dzīvojuši ne tikai padomju varas gados vien, tas pats notiek arī mūsdienās. „Ļoti rupji kļūdās tie, kuri domā, ka 1991. gadā brīvība Latvijai iekrita rokās kā debesu dāvana. Nē. Daudzi par šo brīvību bija maksājuši ar gariem gadiem lēģeros un cietumos, ar sabeigtu veselību un zaudētu dzīvību” (495. lpp.). Inta Cāliša un arī viņa tēva Makša Cāliša dzīvesstāsts tam ir neapgāzams pierādījums.

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece ir rakstniece, literatūras kritiķe, publiciste. Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 2017. gada. Sarakstījusi vairākus dokumentālus un daiļliteratūras darbus: *Biļete uz paradīzi. Stāsti par ceļojumiem* (2012/2013), *Ciemos uz vilinošākajām Eiropas pilsētām* (2015), romānu *Vasarnīca Pārdaugavā. Kādas dzimtas stāsts* (2017), *Dziednīca pie jūras. Versija par Liepājas medicīnas vēsturi* (2017), īsprozas krājumu *Par to, ko es tev neteicu* (2019). Tulkojusi Modra Zihmaņa un Zentas Mauriņas darbus vācu un ungāru valodā. Ir vairāku simtu grāmatu recenziju un kultūrvēsturisku publikāciju autore izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *Jaunā Gaita* u.c.

Kopš 2017. gada maija ir rakstu krājuma kultūrai un brīvai domai *Jaunā Gaita* redakcijas locekle.

NOZIEGUMI, KURIEM NAV NOILGUMA

AS „Latvijas Mediji” laidusi klajā Amerikā dzīvojoša latvieša Ričarda Pļavnieka grāmatu *Apsūdzības pret Viktoru Arāju un latviešu drošības palīgpoliciju* (2020) Līlijas Berzinskas lieliskā tulkojumā. Pļavnieks pieder Amerikas trimdas latviešu trešajai paaudzei, pusaudža gados dzīvojis arī Rīgā un Maskavā. Darbs balstīts autora 2013. gadā Ziemeļkarolīnas Universitātē aizstāvētajā disertācijā *Nazi Collaborators on Trial during the Cold War: The Cases against Viktors Arājs and the Latvian Auxiliary Security Police*. Grāmatā ir 7 nodaļas, 335 lappuses.

Grāmatas pamattēma ir holokausts Latvijā un tā izpildītāji, pie kuriem piederēja Viktora Arāja komanda 1200 vīru sastāvā. Tā ir satricējoša un kaunpilna lappuse mūsu valsts jaunāko laiku vēsturē. Kāpēc šādā slepkavu komandā iesaistījās latvieši, nav saprotams. Iepriekš minētajam tematam ir veltīta arī Andrieva Ezergaila grāmata *Holokausts Latvijā, 1941.-1944.: pazudušais centrs*¹. Kopumā Otrā pasaules kara laikā Vācijas palīgpolicijas bija pieņemti 300 000 Austrumeiropas palīgpolicistu.

Latviešu iesaistīšanās palīgpolicijā notika, tiklīdz vācu armija bija iesoļojusi Latvijā, respektīvi, tūlīt pēc Baigā gada. Tieši šis apstāklis, iespējams, pamudināja latviešus apvienoties ar saviem senajiem ienaidniekiem, par kādiem vācieši tika un daļā sabiedrības tiek uzskatīti vēl joprojām. Padomju zvērībām sekoja jūsmīga vācu armijas uzņemšana Rīgā. Citējot Pļavnieku: „Tas, kas ar latviešiem notika padomju varas laikā 1940. un 1941. gadā, bija pats jaunākais, ko tolaik cilvēki varēja iedomāties. Taču tas, kas notika ar Latvijas ebrejiem nacistu laikā, bija kaut kas tik briesmīgs, ko pat nevarēja iztēloties” (55. lpp.). Savādi, ka vispār radusies ideja salīdzināt divu tautu traģēdijas – masveida iznīcināšanas, mēģinot izvērtēt, kura no tām bijusi briesmīgāka. Autora paustajam ir grūti pievienoties, jo neviens nespēja iedomāties, ka padomju karavīri apcietina un slepkavo Latvijas gaišākos prātus, ka tā vienkārši var iebrukt ikvienā mājā un pilnīgi neizprotamu

¹ Oriģināli 1996. g. angļu valodā: Andrew Ezergailis, *The Holocaust in Latvia, 1941-1944: The Missing Center*. Vašingtonā: U.S. Holocaust Memorial Museum. Latviskais tulkojums 1999. g. LU Latvijas Vēstures institūta apgādā.

iemeslu dēļ, bez tiesas sprieduma izsūtīt tās iemītniekus uz Sibīriju. Kāda likteņa ironija: Baigajā gadā uz Padomju Savienību tika deportēti visi Latvijas iedzīvotāju slāņi un visu tajā dzīvojošo tautību pārstāvji, tai skaitā ebreji. Daļa ebreju, kuri tika izsūtīti uz Sibīriju, izdzīvoja, savukārt tie, kuri palika Latvijā, nē.

Šeit būtu vietā atcerēties vēsturisku faktu, ka padomju armiju ar gavilēm sagaidīja ne tikai skaitliski nedaudzi latviešu komunisti, bet arī Latvijas ebreji. Tas varētu būt viens no iemesliem, kāpēc vēlāk pret viņiem notika tik masīva vēršanās. Taču tie ir tikai minējumi. Citējot autoru: „Lai kā arī būtu, 1941. gada vasarā tiem Latvijas iedzīvotājiem, kas nebija ebreji, varēja šķist pašsaprotams, ka vācieši ir viņu glābēji. Latvijā vēl neviena armija netika sakauta un pazemota tik viegli, kā vācieši sakāva un pazemoja Sarkano armiju – un tas notika nedēļu pēc baisās nakts tīrīšanas, kuras laikā NKVD 15 000 cilvēku deportēja uz Sibīriju. Lai gan nacisti ik uz soļa atrada dedzīgus kolaboracionistus, tomēr neviena cita Vācijas ieņemtā valsts neuzņēma vērmahtu ar tik milzīgu entuziasmu, kā tas bija padomju varas izpostītajā Latvijā” (94. lpp.).

Šo izdevību izmantoja Viktors Arājs, aicinādam savā pulkā Latvijas patriotus. Viņam galvenokārt pievienojās korporeļi, policisti, studenti, bijušās paramilitārās brīvprātīgo Aizsargu organizācijas biedri, Latvijas armijas karavīri, turīgo aprindu pārstāvji. Pērkonkrusts pret viņu izturējās rezervēti, jo pārstāvēja citu uzskatu sistēmu. Savādi, taču autors nav pat pacenties kaut ar vārdu pieminēt iemeslus, kas Arājam likuši no vienkārša cilvēka pārtapt masu slepkavā. Tāda izšķiršanās nerodas tāpat vien; pēc loģikas apsvērumiem vērtējot, bija jābūt dibinātam, ļoti pamatotam iemeslam, kāpēc cilvēks izšķīries par šādu rīcību.

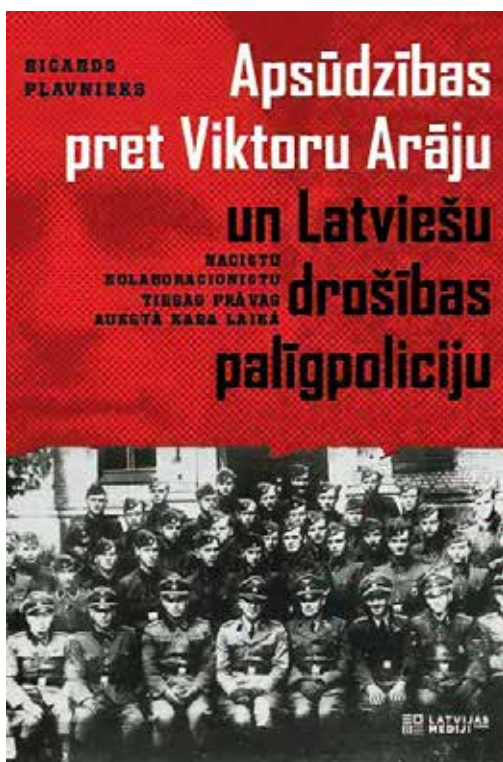
Šokējoša bija latviešu izturēšanās pret ebrejiem, ar kuriem kopā iepriekš bija draudzīgi sadzīvots gadsimtiem ilgi; taču tomēr jāuzsver, ka latviešu antisemitisms izpaudās pēc vācu armijas ienākšanas Latvijā. „Latviešu attiecībās ar Latvijas ebrejiem... parādās šoka un nodevības sajūta. [...] Latvieši, kas šāva ebrejus, tā rīkojās lielā mērā tāpēc, ka uzskatīja viņus par Latvijas nodevējiem un komunistu izpalīgiem. Tiesas prāva neatrada pierādījumus, ka Viktora Arāja attieksmei pirms kara bijis raksturīgs antisemitisms” (103. lpp.). Nedaudz tālāk: “Latvijā holokausts va-

rēja tā arī nenotikt, ja to nebūtu vadījusi un plānojusi nacistu valdība. Ja nebūtu notikusi padomju okupācija un piedzīvota Baigā gada (1940-1941) trauma, holokausts neapšaubāmi tik un tā būtu noticis, ja to būtu prasījusi vācu okupācijas vara” (105. lpp.). Tuvojoties kara beigām, Arājs, kurš tad jau bija latviešu leģionārs, emigrēja uz Vācijas rietumu daļu.

Tālāk grāmatā seko tiesas prāvu apraksti. Galvenais prasītājs tiesā pret Arāja komandas dalībniekiem bija Padomju Savienība. Ar apskaužamu centību krievu no jauna okupētajā Latvijā, kurā atkal sākās izsūtīšanas uz Sibīriju, tika vākti pierādījumi pret nacistu noziedzniekiem.

Vēlētos piebilst, ka Viktora Arāja un viņa komandas briesmu darbus atspoguļojuši ne tikai Andrievs Ezergailis un Ričards Pļavnieks. Būtu pieminama arī „Neatkarīgās Rīta avīzes” 2020. gada 8. maija numurā publicētā Elītas Veidemanes intervija ar vēsturnieku Uldi Neiburgu, tās nosaukums – „Jāpēta ne tikai Arāja, bet arī NKVD un SMERŠ noziegumi”. Vēršoties pret nacistiskajiem noziedzniekiem, padomju ideologi centās notuēt to, kādi briesmu darbi gulstas uz sarkarmiešu sirdsapziņas. Tāpat Uldis Neiburgs ir pētījis arī Arāja komandas noziegumus. Raksts par to atrodams *Lauku Avīzes* rubrikā „Mājas Viesis” 1999. gada 6. marta numurā. Turklāt 2002. gada žurnāla *Klubs* 5. numurā ir atrodams Borisa Infatjeva raksts „Viņš liecināja Potsdamas tiesas prāvā”. Grāmatu *Viktora Arāja tiesas prāva* ir sarakstījis arī Kārlis Štamers un tā drīzumā iznāks AS Latvijas Mediji.

Uzreiz pēc kara beigām Viktoru Arāju arestēja Vācijā, taču viņam izdevās nozust. Hamburgas tiesas priekšā viņš stājās 1975. gada 10. jūlijā. Tā paša gada 5. augustā viņš ir teicis: „Šodien stāvu šeit viens un esmu spiests nožēlot grēkus, ko nacionālsociālisms ir nodarījis mūsu tautai. Es esmu ienīdis nacionālsociālismu. Viņi ir sasmērējuši latviešus un ievilkuši noziegumos. Vispirms viņi pārdeva mūs krieviem un vēlāk svētulīgi izmantoja mūsu nacionālās jūtas un mūsu pienākuma sajūtu. Viņi nāca kā atbrīvotāji un savus solījumus nepildīja. Viņi teica, ka, ja latviešu tauta nepalīdzēs, tad arī nebūs nekādas cerības atkal brīvu valsti iegūt” (Šis citāts iekļauts gan R. Pļavnieka grāmatā, gan U. Neiburga rakstā). Šos vārdus var uztvert gan kā

taisnošanos, gan norādi uz Vācijas nodevību. Arāja prāva sākās 1975. gadā. Tiesa viņam piesprieda mūža ieslodzījumu. Sodu Arājs izcietā Kaselē. Viņš mira 1988. gadā Kaselē.

Strādājot pie grāmatas, Ričards Pļavnieks izmanotjis lielu daudzumu arhīvu materiālu, iespaidīgs arī personu rādītājs.

Visbeidzot, citējot Uldi Neiburgu: „Un, ja kāds grib apgalvot, ka latviešu leģions ir noziedzīgs formējums tāpēc, ka tajā iekļāvās arī atsevišķi Arāja komandas dalībnieki, tad atklāti jārunā arī par visu karojošo pušu, arī PSRS un Rietumu sabiedroto veiktajiem kara noziegumiem vai noziegumiem pret cilvēci, sākot ar poļu virsnieku slepkavošanu Katiņā 1940. gada martā līdz pat Drēzdenes barbariskai bombardēšanai 1945. gada februārī”. Neliela piebilde – sabiedrotie līdz ar zemi nolīdzināja ne jau tikai Drēzdeni vien, kopumā tā bija 131 Vācijas pilsēta. Šis fakts smalki atspoguļots V.G. Zēbalda (W.G. Sebald) Cīrihes lekcijās, kas izdotas grāmatā ar nosaukumu *Luftkrieg und Literatur (Gaisa karš un literatūra)*. Šo grāmatu esmu pārtulkojusi latviski, taču Latvijā vēl aizvien nav atradusies izdevniecība, kas vēlētos to izdot.

Silvija Ģibiete

Silvija Ģibiete (dzim. Čaibeles 1946. gadā Rīgā) – vācu valodas tulkotāja, literāte, Latvijas Rakstnieku savienības biedre kopš 2008. gada.

Līva Alksne

VAI VIEGLI LASĪT LATVIEŠU AUTORU DARBUS, UN PAR TIEM RAKSTĪT?

Rakstot par to, ko esmu izlasījis, ieraudzījis, paņēmusi sev līdzī un vēlos pastāstīt citiem lasītājiem, es katru domu esmu ilgāku laiku iznēsājis. Es sevis rakstīto apdomīgi cenšos nesaukt par kritiku, jo neesmu studējis literatūrzinātņi, pēc izglītības un sirds aicinājuma esmu komunikācijas speciāliste. Savus tekstus par izlasīto dēvēju par atsauksmēm. Tomēr kritikas jēdziens ir jāsaprot, arī atsauksmes rakstot.

Apkopojot vairākas definīcijas, kritika ir salīdzinoša analīze, kur uzsvars tiek likts uz kļūdām, neprecizitātēm, ko vajadzētu darīt savādāk. Kritika ir arī vērtējums, izceļot pozitīvo. Lai arī kritika parasti tiek uzskatīta tikai kā kaut kas negatīvs, tā ir arī pozitīva. Kritika būtībā balstās uz trīs pamata pilāriem – vērtējuma, sprieduma un interpretācijas. Kritikai nevajadzētu kādam kalpot vai kādu nosodīt. Kritikai, manuprāt, būtu jārada iespēja saprast mākslas darbus dažādos veidos, turklāt sasaistot tos ar aktuālajām sabiedrības norisēm.

Ar ārzemju autoru veikumu viss ir salīdzinoši vienkārši. Izlasi, uzraksti, cenšoties saprast vēstījumu, un miers. Ārzemju autorus mēs, latviešu lasītāji, varam satikt varbūt kādreiz grāmatu izstādē, bet arī tad tikai uz mirkli, klāt nepieiet un nekautrēties par iepriekš paustu kritisku vērtējumu, kas vienmēr būs subjektīvs. Kādreiz komunikācijas zinātnes studiju laikā vairāki pasniedzēji teica: „Objektivitāte ir subjektīva”. Un tā arī ir. Taču, ja jau autora darbu kāds izdevējs ir lēmis iespiest un izdot, ārzemju literatūras gadījumā arī tulkot, piesaistot visiem izdošanas procesiem lielu skaitu profesionāļu, tad jau tas darbs kāda, ne tikai paša autora, acīs ir bijis kaut kā vērts. Izsakoties mūzikas vārdiem – tur kaut kam ir jābūt!

Grūtības sākas ar izpaušanos par latviešu valodā rakstošu, Latvijā dzīvojošu autoru veikumu. Lai kā tur būtu ar latvju tautas diženumu un varenumu, mūs ir maz. Latvija it kā

ir liela, bet Rīga pavisam maza. Ja esi lasītājs, kurš mēdz aiziet uz grāmatu svētkiem Ķīpsalā, kādreiz Kongresu namā, bet nu jau Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, ja mēdz ieklist jaunu grāmatu atklāšanas svētkos un autogrāfu sniegšanas pasākumos, tu satiksi autorus. Varbūt nesatiksi, bet ieraudzīsi un centīsies klusiņām nolist tumšā stūrītī, lai autori tevi neieraudzītu. Literārās aprindas, gluži tāpat kā citās profesijās, ir šaurs piļu dīķis, kur visi labākie pazīst tādus pašus labākos un visi arī vienotā bariņā pārnēsā ziedus un laba vēlējumus viens uz otra grāmatu atklāšanām. Pat, ja aizej uz svētkiem ļoti patikušai grāmatai, var izrādīties, ka tur satiec autoru, kura grāmata tev nemaz nav patikusī. Var arī gadīties, ka kāda kopumā sevis iecienīta autora viens no darbiem šķīstis sirdij ne pārāk tuvs. Var gadīties, ka esi rakstījis godīgi, meklējot labo, cenšoties neaizvainot ne citus literārā darba cienītājus, ne autoru, bet tomēr kāds tur kaut ko aizvainojošu tomēr ir saskatījis un nēsā sev līdzī sirdī sāpes par tavu rakstīto. Visādi var gadīties, bet vispār strīdēties par labu gaumi jau ir bezgaumīgi.

1930. gados amerikāņu filozofs Džons Džūijs (John Dewey) savā darbā *Māksla kā pieredze* (*Art as Experience*) ierosināja, ka mākslas kritikai nevajadzētu novērtēt vai izteikt spriedumu, bet mākslas darbu vajadzētu uztvert kā procesu, kam ir gājis cauri mākslinieks radot darbu.

Džūija ieteiktajā virzienā aptuveni esmu centusies iet arī es, tomēr tas nemazina grūtības izteikties par savu tautiešu literārajiem pūliņiem. Viegli ir uzrakstīt savas domas, bet grūti ir uzrakstīt tā, lai par tavām domām nepvainojas. Sameklēt labo ikkatrā, pat sēnalā. Kāpēc vispār ir bailes rakstīt tieši tā, kā domā? Kāpēc šis patiesais vērtējums paliek tikai šauram lokam mutiskai apspriešanai? Šos jautājumus esmu apspriedusi gan ar citiem lasītājiem, gan cilvēkiem, kuri paši nēlā daudz, bet ik pa laikam palūdz man padomu lasāmvielas izvēlē un interesējas par to, ko es daru. No sarunām esmu izsijājusi dažus gadījumus, kad literāro darbu ir grūti vērtēt dažādu morāli ētisko dilemmu dēļ.

Grūti ir rakstīt par nesen mirušu autoru grāmatām, precīzāk – par pēdējo grāmatu, kas, iespējams, izdota īsti pirms autora nāves. Atsauksmes šādos gadījumos top maigas, jo bail aizvainot sērojošos radus, draugus un mirušā daiļrades cienītājus. Par aizgājē-

ju medijos atceras labo, izceļ pozitīvo, noklusē ēnas puses, jo par mirušajiem vai nu labu, vai neko. Ar sen mirušiem autoriem ir vieglāk – tuvinieki lielās sēras izsāpējuši, masu mediji un literārās aprindas pieklusuši ar labā atcerēšanos. Galu galā pašu autoru arī vairs satikt nevari un ne paprasīt par to, kāpēc viņš kaut ko risinājis tādi vai citādi, ne pats dabūt taisnoties par sarakstīto vērtējumu un nesaskatītajām dziļdomām.

Ar dzīviem autoriem tā vis viegli neizgrozīsies. Augstāk manis jau pieminētos apstākļos, dzīvu autoru var gadīties satikt, var gadīties, ka viņš tevī atpazīst sava darba kritiķi un pats atnākt aprunāties. Tam pat nav jānotiek ar kādu agresīvu aizstāvības pozīciju savam darbam, lai atsauksmes rakstītājā autora klātbūtne radītu bijību. Galu galā arī atsauksmes rakstītājs vai kritiķis, ja tā labpatik teikt, var uzrunāt autoru un apvaicāties par to, kas literārajā darbā starp rindām nav nolasījies. Bet ir arī stāsta gaišā puse. Rakstnieki atceras labās atsauksmes, nekautrējas paši pienākt un pateikt paldies par labo vērtējumu jaunākajai grāmatai. Kādreiz, kad esi bikli saņēmis aiziet pēc autogrāfa vēl nelsītam jaunākajam veikumam, autors paceļ acis un pateicas par labo iepriekšējās grāmatas vērtējumu. Mulsums un neliela kautrēšanās ir abējādi – gan tad, ja autors pateicas par labu vērtējumu, gan tad, kad nāk skaidrot ko neesi sapratis.

Grūti rakstīt par labi zināmu un atzītu autoru darbiem, par literatūru, kas aprindās *a priori* tiek vērtēta kā lasīšanas cienīga. Ja kā lasītājs neesi sapratis tās zemdegas, kas gruzdējušas autorā un viņa literārajā veikumā, bet citi lasītāji saskatījuši, bail sarunās un vērtējošos tekstos justies neizglītotam, nesaprotošam, neredzošam, galu galā, bail izrādīties vienkārši muļķim. Tad ar šādiem darbiem iznāk laipot pa robežlīnijām, centies saskatīt iemeslus savai nezināšanai vai nesapratnei.

Atbildot uz virsrakstā uzdoto salikto jautājumu, lasīt latviešu autoru darbus ir viegli, tā ir dzimtā valoda, vairumā gadījumu tā ir arī literatūrā ielikta kolektīvā pieredze, vēstures izpratne, kolektīvā atmiņa. Taču rakstīt par latviešu autoru darbiem ir grūti, visbiežāk gan savu iekšējo morāles kompasu un kompleksu dēļ. Grūti rakstīt, cenšoties nesanīties ar to mazo saujiņu cilvēku, kur visi visus pazīst, mēģinot neradīt iemeslus pārpratu-

miem un aizvainojumiem. Zinot, ka literārais darbs autoram, visticamāk, nav tapis viegli, arī uzrakstīt par to viegli nav. Un ja vēl jāsāk aizstāvēties pret citiem lasītājiem, kuriem darbs ļoti patīcis, bet tev – nu tā...

Galū galā, ja tev nepatīk, kā raksta citi, uzraksti labāk pats! Gadu gaitā izstrādājas iekšēja intuīcija par to, kas patīk literatūrā, kura autora valodas un domas plūdums ir vieglāk uztverams, kurš literārais žanrs patīks gandrīz bez izņēmumiem. Attiecīgi, sevi pazīstot, daudz neklūdīgāk izvēlies literāro darbu, par kuru nebūs daudz jāpūlas uzrakstīt tā, lai nav kauns autoram acīs trāpīties un kādu vārdu pārmit.

Esmu ieguvusi maģistra grādu komunikācijas zinātnē, un esmu strādājusi par reportieri ziņu aģentūrā, ziņu redaktori Latvijas radio un veidojusi materiālus drukātajiem žurnāliem, taču šobrīd no žurnālistikas prom un esmu pievērsusies vēstures un izglītības jomai. Grāmatas un literatūra man vienmēr bijusi sirdij un prātam tuva. Meklēju grāmatās aizmiršanos, spēku, vietas, ko nevaru apmeklēt, un lietas, ko nevaru piedzīvot, cenšos savā vienā dzīvē aptvert tik daudzas citas, kaut caur literatūru, ja tas iespējams. Ja grāmatu ir tik daudz, lasītājiem par tām jārunā, lai palīdzētu kādam neizlēmīgajam atrast savu lasāmvielu. Tieši tāpēc jau 10 gadus savas papīra kladītē veidotās piezīmes par izlasīto esmu pārcēlusi uz interneta blogu <<http://lalksne.blogspot.com>>.

Skat. arī Līvas Alksnes recenziju par Ingas Ābeles jaunāko grāmatu 56. lpp. (red.)

GRĀMATAS

Vita Gaiķe

Kultūras pilī „Ziemeļblāzma” bija skatāma izstāde no „dīpīšu” laikiem – **Etā mīnā zīben zāben!** Bērnu skaitļi **Oto Bonga** krājumā. Baltijas kultūrvēstures pētnieks, bibliofils **Oto Bongs** septiņu gadu laikā apbraukāja vairāk nekā 60 bēgļu nometnes Vācijā un savāca vairāk nekā 7000 skaitāmpantu, kas bijuši raksturīgi visdažādākajām Latvijas vietām.

LATVIEŠI CITVALODĀS

Vizmas Belševicas triloģijas *Bille* otra grāmata *Bille un karš* ar tulkotājas **Mirjas Hovilas** palīdzību devusies pie somu lasītājiem.

Latvijas laikmetīgās dzejas bilingvālās izlases *Jos unohdat oman nimesi / Ja aizmirsti savu vārdu* sastādītāja ir dzejniece **Elvīra Bloma**, atdzejojumu autore ir somu jaunās paaudzes tulkotāja **Annika Suna**.

Dienas gaismu ieraudzījusi **Jōņa Cybuļska** sarakstītā biogrāfija par dziesminieku un latgaliešu rokraksta grāmatniecības pārstāvi **Andryvu Jūrdžu**, kuram šogad tiek atzīmēta 175. jubileja. Izdevums ir īpašs ar to, ka tas izdots divās valodās - latgaliešu un angļu. Grāmatas izdošanu iniciējis uzņēmējs un Latvijas goda konsuls Teksasas pavalstī **Pīters Aloīzs Ragaušs**, tulkojumu no latgaliešu valodas uz angļu valodu veikusi **Aija Nagle-Īzaka**.

DZEJA

Sagaidot dzejnieces **Ritas Gāles** 95. dzimšanas dienu, literatūrzinātnieces **Ingunas Daukstes-Silasproģes** sakārtojumā (papildinot ar apjomīgu priekšvārdu) izdota grāmata *Saule pusdienā*, kurā ir sakopoti visi līdz šim izdotie **Ritas Gāles** dzejas krājumi – *Kas lietu sauks* (1965), *Atkala* (1977), *Atšķirtā* (1990), *Pirms Saulgriežiem* (2005), kā arī recenzijas, apceres par krājumiem, intervijas, sarunas, pašas dzejnieces dienasgrāmata un bagāts fotomateriāls.

Amandas Aizpurietes jaunākajā krājumā *Pēc izvākšanās* sakopoti pēdējo septiņu gadu laikā tapušie dzejoļi – ikdienas vērojumi, sajūtas par esību blakus mirušam mīļotam cilvēkam, par pārmaiņu neizbēgamības apjausmu un autores dialogi ar savu iekšējo nepieciešamību rakstīt.

Dzejnieka un literatūrzinātnieka **Kārļa Vērdiņa** jaunākais dzejoļu krājums *Gatavā dzeja* vizuāli atgādina līdzņemšanas ēdiena kārbīņu, bet saturiski veidots no dažnedažādu mūsdienās sastopamu tekstu fragmentiem – sākot no instrukcijām un sludinājumiem līdz „Google” meklētājā atrasto materiālu fragmentiem un paša autora dzīves pieredzes uzplaiksnījumiem.

Agnese Rutkēviča ar sava otrā dzejoļu krājuma *Vietām cilvēki* saldsērīgi dzidrajām

dzejoļiem solās mierināt tos, kurus notvērušas ilgas, un spirdzināt tos, kurus pārmācis nogurums.

Savā desmitā dzejkrājumā *Dzejoļu remonts* **Eduards Aivars** priecē savus cienītājus ar ironiskiem refleksijas pilniem dzejoļiem ar gariem virsrakstiem un rezignētiem ikdienības vērojumiem.

Pēc 15 gadu dzejošanas **Liepa Rūce** izdevusi savu debijas dzejoļu krājumu *Atspulga balss*, kurā dominē cīņa ar atsvešinājuma izjūtu, ko rada sevis apzināšanās un pieņemšanas mēģinājumi.

Bērnu dzejas gadagrāmatā *Garā pupa*, ko sastādījusi dzejniece **Inese Zandere** un ilustrējusi māksliniece **Aleksandra Runde**, publicēti 55 jauni mūsdienu autoru dzejoļi, kā arī atdzejojumi bērniem, 71 pašu bērnu rakstīts dzejolis, luga un gan labi zināma, gan piemirsta bērnu dzejas klasika.

PROZA

Jaunās Gaitas lasītājiem pazīstamā rakstniece **Ilze Lāce (Verhaeghe)** lasītāju vērtējumam nodod desmit stāstu ciklu *Baloži uz Žozetes jumta*, kurā pēta to, kā katru no mums iespaido laikmets un sabiedrība, katra individuālā pagātne, savstarpējo attiecību likloči un mūsdienu īpaši aktuāla tēma – emigrācija un sekas, kādas tā atstāj gan aizbraucēju, gan palicēju apziņā. Skat. Kristānas Kuzminas recenziju 58. lpp.

Jaunās latviešu rakstnieces **Ivetas Rēdlihas** trešā romāna *Mānīgā ziemeļblāzma* darbības vieta ir Norvēģijai piederošais tālais ziemeļu arhipelāgs Svalbāra, kur ir dzimusi pati rakstniece, bet romāna galvenā varone latviete Ināra turp devusies, lai noskaidrotu kāda nelaimes gadījuma patiesos apstākļus.

Nosvinot dzejnieces un valodnieces **Lalitas Muiznieces** 85 gadu jubileju, klajā laista grāmata *Pēdas. Melita Rīgā*, kas iekļauj divus prozas darbus: emocionālās *Pēdas* par liktenīgo 1941.-1945. gadu un sirreālo iespaidu stāstu par viesošanās Latvijā 1974. gadā *Melita Rīgā*.

Ingas Ābeles jaunākā grāmata *Balta kleita* stāsta deviņu sieviešu stāstus. „Sapņos šīs sievietes skata sevi baltā kleitā. Varbūt tā ir kāzu, varbūt – mirstamā kleita, un apokalipse ir iespējama jebkurā mirklī, jebkurā vietā, jebkurā prātā,” par grāmatu izsakās rakstnieks Guntis Berelis. Skat. Līvas Alksnes recenziju 56. lpp.

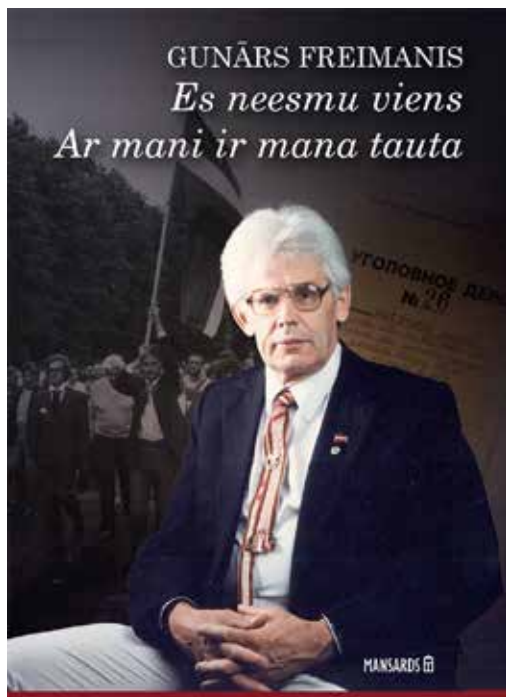
Sērijā „Es esmu...” iznācis **Ingas Gailes** romāns *Rakstītāja*, kas vēsta par latviešu rakstnieci un sieviešu tiesību aktivisti Ivandi Kaiju. „Rakstot darbu, es daudz uzzināju par Ivandi Kaiju. Bet es arī daudz iztēlojos. Un sekoju intuīcijai. Kā viņiem. Parīzes plūdu viņiem. Romānā rakstu arī par seksualitāti, jo man šķiet, ka rakstīšana un seksualitāte bieži vien izplūst no viena avota, kurā savienojas emocionalitāte, pārdzīvojumi, vēlme radīt. Mana pieredze arī liecina, ka abas – rakstīšana (sava stāsta stāstīšana) un seksualitāte – ir tās, kuras vara vēlas kontrolēt, radot šķēršļus to brīvai izpausmei,” par grāmatu raksta Inga Gaile.

Mūzikas žurnālista, kultūras projektu redaktora un rakstnieka **Kaspars Zaviļevska** otrā grāmata *Pilnīgs Šahs* ir literārs garstāsts par gadu tūkstošu miju, atskatoties uz tagadējo četrdesmitgadnieku paaudzes vētrains jaunību.

Maija Pohodņeva un **Modris Pelsis** tandēmā strādā jau divdesmit gadu, turklāt viņu sarakstīto grāmatu klāsts ir gan bagātīgs, gan daudzpusīgs. Tagad klajā laists romāns ar intriģējošu nosaukumu *Kaķu vārdotāja*, kas vēsta par sievieti vecumā nedaudz pēc četrdesmit, kura, palaidusi dzīvē jau pieaugušos bērnus, saprot, ka īsti nemaz nezina, kas pati ir un ko vēlas no dzīves.

Vineta Trimalniece pirmā grāmatā – stāstu krājumā *Piepidīts* – raksta par sirmgalvjiem (un ne tikai) – pansionāta iemītniekiem. Viņa raksta ar jaunam cilvēkam neparastu iejūtību un pārsteidzoši dziļu dzīves izpratni, kuru guvusi, pati strādājot pansionātā un slimnīcā.

Arņa Šablovskā sakārtotā grāmata *Es neesmu viens. Ar mani ir mana tauta* dokumentos, liecībās un darbos vēsta par dzejnieku, publicistu un politeslodzīto Gunāru

Freimani (1927-1993), par viņa dzīvi, garīgo un politisko mantojumu. Grāmatā par tikšanos ar G. Freimani stāsta Janīna Kursīte, Lidijs Lasmane, Rasma Pērkonis, Maija Cālīte, Inta Purva, Jānis Vēveris un citi, publicēti arī literatūrzinātnieka Rolfa Ekmaņa iespaidi par Gunāra Freimaņa dzeju un sarakste ar rakstnieku Jāni Klīdzēju. Grāmatā iekļauta G. Freimaņa dzeja un proza, kas tapusi gan apcietinājumā, gan vēlāk, apcerot tur piedzīvoto, un publicistiskas pārdomas par Latvijas valsti un tautu.

Andas Līces jaunākās prozas un dzejas grāmatas *Ceļadoma* atslēgvārds ir „ceļš” – fiziskā, garīgā un emocionālā nozīmē. Grāmatā ietverti liriskie monologi, dzejas un esejas.

Lauras Vinogradovas garstāsts *Upe* tiek raksturots kā smeldzīgs, emocionāli bagāts un literāri augstvērtīgs vēstījums par savas vietas un piepildījuma meklējumiem dzīvē.

Rakstnieka un publicista **Viļa Selecka** grāmatas *Disidents* galvenais varonis ir Ints Cālītis. Tāpat kā grāmatas autors, arī Ints Cālītis bija Latvijas Republikas Augstākās Padoles deputāts. Abi 1990. gada 4. maijā balsoja par Latvijas neatkarību. Taču Inta Cālīša cīņa par to sākusies daudz agrāk. Ne velti padomju režīms viņu trīsreiz sēdināja cietumā, pakļāva necilvēcīgiem apstākļiem, taču

neuzveica. Skat. Lāsma Gaitnieces recenziju 62. lpp.

Grāmatā *Trīs no Pārdaugavas. Viļņa Baumaņa stāsts* ar **Noras Ikstenas** un leģendārās grupas dalībnieka **Viļņa Baumaņa** starpniecību satiekas Latvija un Amerika, pagātne un mūsu dienas. Grupas dziesmas atspoguļo to, kas trimdas latviešus pniecēja vai satrauca 20. gadsimta 70. un 80. gados, un tās atdzīvinājusi grupa „Ducele”, kopā ar grāmatas izdošanu laižot klajā arī mūzikas albumu.

Pēteris Bankovskis ir iedziļinājies un izpētījis vietējās kolekcionēšanas vēsturi, sākot no tās pirmsākumiem Latvijas teritorijā, izsekojot kolekcionārisma baltvācu pilis un muižās, starpkaru perioda Latvijā, trimdas sabiedrībā, okupētajā Latvijā un visbeidzot mūsdienā Latvijā, un to sakopojis grāmatā ar nosaukumu *Palimpsests*, kas nozīmē atkārtoti izmantots pergaments.

TULKOJUMI

Pie latviešu valodas lasītājiem nonākusi somu filozofijas maģistres **Mias Kankimeki** grāmata *Sievietes, par kurām domāju naktīs (Naiset joita ajattelen öisin)* (tulk. Gunta Pāvola), kurā autore raksta par dažādos laikmetos un dažādās pasaules vietās dzīvojušām sievietēm, kuras darījušas tādas lietas, ko konkrētajos apstākļos – laikā, pasaules malā, ekonomiskajā situācijā – sievietēm nebija pieņemts darīt.

Latviešu valodā lasāms kanādiešu rakstnieces **Margaretas Atvudas (Margaret Atwood)** romāns *Liecnieces (The Testaments)*, kas ir spoža, asa un humorpilna satīra par cilvēka dabu – turpinājums pasauleslavenajam darbam *Kalpones stāsts (Handmaid's Tale)* (tulk. Silvija Brice).

Īru rakstnieces Kārenas Gilesē (Karen Gill-leece) Eiropas Savienības Literatūras balvu ieguvušais romāns *Ko atnes viļņi (Longshore Drift)* stāsta par Laru, viņas mīļoto un abu kopīgā bērna ceļojumu pa Dienvidameriku, kas tiek brutāli pārtraukts, kad dēls bez pēdām nozūd Brazīlijas tirgus laukuma burzmā (tulk. Renāte Punka).

TĒLOTĀJMĀKSLA

Godinot latviešu dzejnieces, dramaturģes, sabiedriskās un kultūras darbinieces **Aspazijas** (īstajā vārdā – Johanna Emīlija Lizete Rozenberga; 1865-1943) piemiņu, Jūrmalā atklāta jauna, neparasta skulptūra. *Aspazija kāpās* ir vides objekts ar kultūrvēsturisku nozīmi, kā autore ir pazīstamā tēlniece **Olga Šilova**. Dzejniece attēlota pilnā augumā, smalkā tērpā ar „mežģinēm” un dāmu cepurē. Darbs veidots ar lielu rūpību, tēlniece, sākot darbu, ļoti rūpīgi iedziļinājusies dzejnieces būtībā. Skulptūra apskatāma Dubultos, iepretī Aspazijas ielai, kāpu joslā. Šīs pašas ielas pretējā galā atrodas muzejs „Aspazijas māja”, un aptuveni pa vidu – Dubultu Rakstnieku nams. Jaunais vides objekts Baltijas jūras krastā, priežu ielokā jau no pirmajām dienām izraisījis plašu vietējo iedzīvotāju un tūristu interesi. Kā atklāj sociālie tīkli, tas ļoti daudz tiek fotografēts un absolūtā vairākumā gadījumu atzīts par ļoti skaistu.

Lāsma Gaitniece

* * *

Māksliniece **Dita Lūse** iepriecina skatītājus ar jaunu izstādi „Saliktais laiks”, kuras pamatā ir cilvēku attiecības, to atstātās liecības rakstīto vēstule un fotogrāfiju formā. Gleznotāja savos darbos apspēlē katra cilvēka dzīves unikalitāti, personisko attiecību bagātību un to iespaidu uz nākošajām paaudzēm. Par izstādes tapšanas procesu Dita Lūse raksta: „Iedziļināšanās pagātnē un atmiņās, tai skaitā mantotās atmiņas, reizēm ir tik spēcīgas, ka darbojas vizuāli aktīvāk nekā tagadnē acu priekšā redzamais.” Izstāde apskatāma Kultūras centra GrataJJ mākslas galerijā „MuseumLV” no 24. oktobra līdz 28. novembrim.

Šoruden **Latviešu Fonds**, atzīmējot fonda pastāvēšanas **50 gadus**, piedāvā virtuālu izstādi ar LF dalībnieku mākslas darbiem. Šī izstāde ir veidota divās daļās. Pirmā daļa, kura iepazīstina ar esošo Latviešu Fonda dalībnieku un stipendiātu mākslu, un otrā, kas veltīta piemiņai par jau aizgājušajiem māksliniekiem, kuriem bija liela nozīme LF pirm-

sākumos. Izstādes dalībnieki: Elizabete Ludvika, Maira Reinberga, Sarma Muižniece Liepiņa, Zaiga Thorson, Gints Grinbergs, Krista Svalbonas, Rīta Grendze, Reinis Zusters, Jānis Zuntaks, Valdis Kupris, Gundega Cenne, Raimonds Gunārs Slaidiņš un Kazimirs Laurs. Virtuālo izstādi var apskatīt <www.latviesufonds.com>.

Latvijas Mākslinieku savienība, Latvijas Rakstnieku savienība, Latvijas Teātra darbinieku savienība, Latvijas Rokmūzikas Asociācija 28. oktobrī pie Saeimas rīkoja **akciju „NĒesošais skats”**, kas bija kā atbalsta darbība mazo uzņēmēju protesta akcijai „Atdod karoti!”. Pamatīgu sašutumu un iebildumus radošo profesionāļu vidē sacēlušī Finanšu ministrijas grozījumi likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”, kas paredz mainīt autoratlīdzību saņēmēju iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) maksāšanas režīmu. Līdzakcijas autori Glebs Pantelejevs, Iveta Laure, Igors Dobičins skaidroja, ka „radošajām personām, līdzīgi kā uzņēmējiem, nav pieņemama likumdošanas grozījumos paredzētā finansiālā stāvokļa pasliktināšanās. Istermiņa domāšana ir apdraudējums kultūras pastāvēšanai un tās izaugsmei. Valdības piedāvātie risinājumi, kuros ietilpst kompensācijas mehānismi, sociālo dienestu pārbaužu draudi, niecīgo radošo stipendiju korumpēta sadale, nav kultūras nākotnes mērķis.” Akcija vizuāli sastāvēja no tukšiem gleznu virsrāmjiem, kas darbojās kā asociācija valdošajai politikai, kas redz rāmjus bez satura.

Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs (Lielā Skolas iela 6) no 26. septembra skatāma jauna sezonas izstāde „**Pavasaris Austrālijā**”. Izstādē apskatāmi 27 savās mākslinieciskajās izpausmēs atšķirīgu Austrālijas latviešu mākslinieku darbi. Sākot ar Imantu Tilleru, konceptuālajām Jāņa Rūdolfā Nedēļas skulpturālajām instalācijām un beidzot ar apjomīgajām sirreālajām Lidijas Dombrovskas-Larsenas vīzijām un Ojāra un Edgara Grestes videoinstalācijām. Bez minētajiem māksliniekiem izstādē vēl pārstāvēti Uldis Āboliņš, Anda Banikos, Juris Ceriņš, Pēteris Ciemītis, Igors Dimits, Mārtiņš Gauja, Inta Goddard, Dzidra Knoch, Lidija Mednis, Dzidra Mičela (Mitchell), Haralds Norītis, Irīna Ozoliņa, Gunta Pārups, Māris Raudziņš, Jānis Šēnbergs, Arvids Sodums, Vija Spoģe-Erdmane, Margarita Stīpnieks, Jānis Supe, un Dagnija Zariņa-Greste. Skat. Leldes Kalmītes rakstu 40. lpp.

Linda Treija

* * *

Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonds piešķir gadskārtēju balvu pārmaiņus literatūrā un mākslā, rakstniekiem un māksliniekiem, kas dzīvojot ārpus Latvijas ar saviem darbiem bagātina latviešu moderno mākslu un literatūru, šo mākslu plašākā nozīmē. Balvas lielums ASV \$20,000.

Šī gada mākslas balva tiek piešķirta **Kristai Svalbonas**, atzinībā par viņas arhitektūras/mākslas projektu „Displacement”. Šis projekts ir plaši aprakstīts tīmeklī un to var atrast zem viņas un projekta vārdiem.

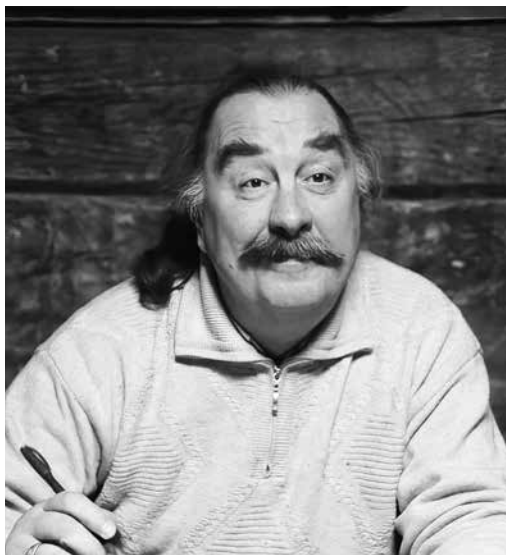
Anšlava Eglīša un Veronikas Janelsiņas fonds apsveic mākslinieci par šo vērtīgo un aizkustinošo darbu. Fonda dibinātājiem, rakstniekam A. Eglītim un gleznotājai V. Janelsiņai, bija jādzīvo apstākļos un mītnēs, kuras Krista Svalbonas ir iemūžinājusi savā projektā, un tur jāturpina savu radošu darbu.

Lelde Gilman

Kika Nīgale. *Plaisa / Fracture*. Akrils uz koka plāksnēm, 45,7×61 cm, 2020

Skat. Lindas Treijas rakstu 42. lpp.

Andrejs Grāpis (1960.24.X - 2020.27.VIII)

Vasaras nogalē mūžībā devies literatūrzinātnieks Andrejs Grāpis. *Jaunās Gaitas* lasītājiem eruditā literatūrzinātnieka vārds nav svešs – A. Grāpis publicēja recenzijas par jaunākajām izdotajām prozas un dzejas grāmatām, kā arī regulāri informēja par aktualitātēm Kārļa Dziļlejas fondā. Viņa recenzijas nekad nebija remdenas un tapušas pa roku galam, gluži pretēji – līdz niansei precīzi pamatots viedoklis, kolorīta valoda („mirdzoša neveiksme” u.c.), paša atvasināti vārdi („epastošana”, „išziņošana”), trāpīgi atainotas dažādas dzīvē novērotas parādības: „Dīvaini, bet kvalitatīvam darbam sadzīves runā vēl aizvien tiek pievienots *eiro*” (JG294, 66. lpp.). Recenzents savu domu formulēja bez liekas frāžainības, netaupīdams arī pa skarbakam vārdam, ja autors to pelnījis, piemēram: „Publicēt var jebko – galvenā ir nauda. Tā kā izdevējdarbība ir business, bet reklāma ir biznesa sastāvdaļa, grāmatu apskatos brīnumaini iederas ‘salkušie kritiķi’ (E. Veidenbaums), kas parāda, kā ar ‘savstarpēju aplaizīšanos klasiķi mums top’ (V. Plūdonis). Izrādās, ka neierasti dzīvotspējīgs ir Pētera Pēterona ‘Bastarda’ formulējums: ‘A slavē B, B virza C, C aizlūdz par A.’. Lūk, veiksmes formula, kurā jēdzienam *talants* vairs nav vietas” (JG301, 55. lpp.).

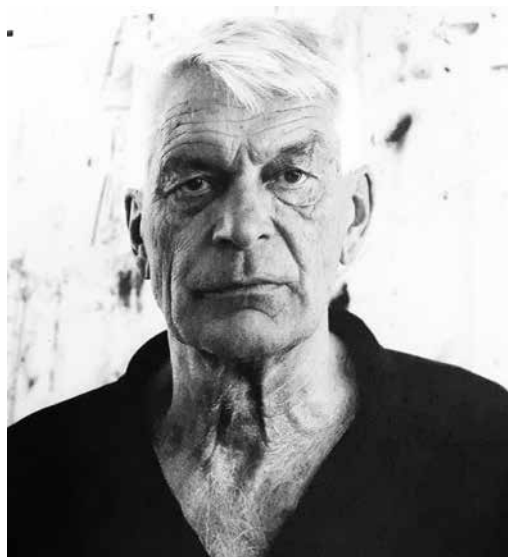
A. Grāpja ievērojamākais radošais veikums ir apjomīgā monogrāfija *Augusts Dombrovskis. Mūžs un veikums* (2006). Tas ir fundamentāls darbs, kura tapšanas laikā autors ir iepazinies ar milzumu plašu materiālu klāstu

saistībā ar vienu no latviešu pirmajiem uzņēmējiem un sabiedriskiem darbiniekiem Augustu Dombrovski (1845-1927). Monogrāfija uzskatāma par pieminekli ne tikai tās galvenajam varonim, bet arī viņa uzticamajai līdzgaitniecei Martai Rinkai un pat Mīlgrāvim, kas daudz cilvēku atmiņās, iespējams, saistās tieši ar atturības biedrību „Ziemeļblāzma” un tās grezno pili. No A. Grāpja monogrāfijas uzzināms, ka revolūcijas laikā 1906. gadā melnā sotņa to nodedzināja, taču jau 1913. gadā tika iesvētīts jauns, daudz plašāks biedrības nams. Monogrāfijas autors piemin arī A. Dombrovska uzcelto Burtnieku namu – laikam taču pirmo rakstnieku un mākslinieku rezidenci Latvijā. Tā ideja dzima 1907. gadā, bet jau 1908. gadā nams bija gatavs. Daudz cildinošu vārdu A. Dombrovskim ir veltījuši tādi slaveni latviešu mākslinieki kā Mariss Vētra, Jāzeps Vītols, Emīlis Melngailis, Jānis Jaunsudrabiņš, Kārlis Skalbe, Rainis un citi, taču A. Grāpja pateiktais „paldies” monogrāfijas veidā to daudzreiz pārspēj.

Lāsma Gaitniece un Silvija Ģibiete

Laris Strunke (1931.10.II - 2020.27.X)

Gleznotājs Laris Strunke dzimis 1931. gada 10. februārī Rīgā, pazīstamā Latvijas modernisma pārstāvja Niklāva Strunkes ģimenē. Jau kopš bērnības Larim apkārt bija mākslas pasaule. Karš un bēgļu gaitas viņu ar ģimeņi aizveda uz Zviedriju, kur 1959. gadā mākslinieks pabeidza studijas Zviedrijas mākslas akadēmijā. Strunkes glezniecība izceļas ar ziemeļniecisku skarbumu, monumentalitāti un vērienīgumu. Laika gaitā viņa darbos izveidojusies īpaša mākslinieka gleznieciskā

kaligrāfija. Par savu glezniecību mākslinieks ir teicis: „Mans mērķis – vienkāršiem līdzekļiem radīt kustību un telpu un, cik maz līdzekļiem vien iespējams, panākt telpas izjūtu.” Mākslas pazinēji un vērtētāji latviešu gleznotāju Lari Strunki godā par abstrakcionisma klasiķi. Savā dzīves laikā saņēmis daudz un dažādus apbalvojumus; prinča Eižena medaļu (2001), Egrona Lundgrēna medaļu (2002), Latvijas Mākslinieku savienības Zelta medaļu (2002), IV pakāpes Triju Zvaigžņu ordeni (2003). Laris Strunke bija Zviedrijas Karaliskās mākslas akadēmijas Goda loceklis kopš 1987. gada. Viņa izstāžu klāsts ir plašs un pārklāj vai visu pasauli. Tikai divus gadus atpakaļ mākslinieka personālizstāde „Aiza” bija skatāma Rīgā, Latvijas dzelzceļa vēstures muzejā. Viņu interesēja aizas šķēlums ainavā, gan kā fizisks objekts telpā, gan kā filozofiski daudznozīmīgs jēdziens. Jo šaurāks aizas šķēlums, jo lielāka interese, kas tajā slēpjas. Tagad mākslinieks ir devies mūžības aizā, lai atklātu paslēpto.

Linda Treija

Jānis Peniķis (1933.29.VII.-2020.24.IX.)

Liels latvietis – arī mūsu rakstu krājuma *Jaunās Gaitas* balstītājs un savā laikā redakcijas loceklis – 87 gadu vecumā, ģimenes apņemts savā mājā Amerikā uz mūžību acis aizvēris profesors Jānis Peniķis. Valsts prezidents Egils Levits viņu piemin kā „dziļu Latvijas patriotu”, pirmais *Jaunās Gaitas* redaktors Valters Nollendorfs ar vērtējumu – „Latviešu karalis mūs atstājis sērās...”

Profesors Nollendorfs savu draugu un līdzgaitnieku tā, šķiet, nosaucis *daudzdomīgi*. Jānis bija senās dižciltīgās kuršu ģoniņu dzimtas Peniķu atvase, bet – arī nebūdam kronēts karalis – viņš Latvijai bija ne tikai *īstens* dēls, bet sirdi arī *valstsvīrs*. Atjaunotajā brīvvalstī viņš aktīvi iesaistās valsts sabiedriskajos un politiskajos procesos – 1993. gadā, gan nesekmīgi, kandidē ievēlēšanai Saeimā, 2001. gadā iesaistās debatē par iespējamu Satversmes grozīšanu, atspēkojot citu ierosinātās maiņas.¹ Pēc profesijas politologs, ar doktora grādu no Viskonsinas Universitātes (1956), Peniķis savu akadēmisko karjeru veido kā profesors Indiānas Universitātē. Atjaunotajā Latvijas brīvvalstī viņš darbojas arī Latvijas Universitātē, Zinātņu akadēmijā un

¹ „Mēs jaunu Satversmi sev celsim. Kādēļ?”
<<http://providus.lv/en/article/mes-jaunu-satversmi-sev-celsim-kadel>>

Foto: Dainis Bušmanis

Latvijas Zinātnes padomē. 2006. gadā Jāni Peniķi apbalvo ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Dzimis Cēsis mežziņā un vēlākā trimdas sabiedriskā darbinieka Edgara un Lūcijas (dz. Kurts) Peniķu ģimenē. 11 gadu vecumā ar ģimeni dodas bēgļu gaitās uz Vāciju, pēc kara mācās Hanoveras latviešu ģimnāzijā. 1949. gadā ģimene izceļo uz ASV, apmetas Milvokos. Jauneklis aug patriotiski noskaņotā un sabiedriski aktīvā ģimenē un trimdas latviešu sabiedrībā, un pakāpeniski arvien robustāk izpaužas viņa pašiniciatīva domās un darbos. Paralēli studijām, darbam pie *Jaunās Gaitas* un visam citam, 1955. gadā Jānis atrod laiku arī apprecēties ar mīļu latviešu meiteni Gundegu Amolu. Pēc laika ģimenei piebiedrojas dēls Andrejs.

Visas Jāņa Peniķa kampaņas un sasniegumus šeit uzskaitīt nevaru, bet izceļas viņa vadošā iesaistīšanās Amerikas Latviešu jaunatnes apvienībā, *Jaunajā Gaitā*, apgādā Ceļinieks, Daugavas Vanagos, Latviešu Fondā, 2x2, mācīšana Gaŗezera vasaras vidusskolā. Kad 1960os gados dzelzs aizkara abās pusēs arvien spēcīgāk paist jaunās latviešu literāru paaudzes dziņas brīvi izteikties, sazināties un satikties, Peniķis *Jaunajā Gaitā* publicē rakstu „Domas par Latvijas valsti”² – it kā vēstule iedomātam senam pamatskolas klases biedram Latvijā – „Mīļais Pēter!”. Pieminot Jāni, izlasīju šo veco rakstu. Atklājas, ka jau tajā tālajā dienā pirms pus gadsimta viņu nodarbina jautājumi, par kuriem tas vēlāk cīnās 2001. gadā – tostarp Latvijas Satversme, ko pirms simts gadiem izkala mūsu vecvecāku paaudze un ko Jānis uzskata arī par nākotnes Latvijas stabilitātes stūrakmeni.

Lielais Jāni, par tevi sēro Latvija visā pasaulē.

Juris Šlesers

² JG56 (48. lpp., 1967)
<https://jaunagaita.net/jg65/JG65_Penikis.htm>

Zim. Agnese Matisone

*Vendīgs auga ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500)

Anna un Sandors Abeni
Voldemārs un Irēne Aveni
Nikolajs Balabkins
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Oļģerts Cakars
Rita Drone
Šelliņa Ekmane
Andrievs Ezergailis
Līga Gaide
Rita Gāle
Vītauts Kalniņš
Andrejs un Ilona Ķīse
Ruta Kupce
Didzis Liepiņš
Guntis Liepiņš
Guna Mundheim
Arturs Neparts
Valters Nollendorfs
Juris un Silvia Orle
Andrejs Ozoliņš
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Saliņa
Mārtiņš Saulespurēns
Knuts Skujenieks
Ilgvars Šteins
Juris Ubāns
Lauma Upelnieks Katis
Kārlis Vasarājs
Lilīta Zalkalne
Lilija un Manfreds Ziverts
Amerikas Latviešu apvienība
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Latviešu Rakstnieku apvienība
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Biruta Abuls
Pēteris Alunāns
Andrejs Baidiņš
Igoris-Ivars Balodis
Ilgonis Bērsons
Evarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis

Uldis Bluķis
Valda Bolis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregzis
Jānis Brežinskis
Leons Briedis
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Ligita Galdiņa
Esmarelda Gaiķe
Lelde Gilman
Uldis Grava
Richards Grigors
Lolīta Gulbis
Voldemārs Gulēns
Valda Gustavs
Sibilla Hershey
Maija Hinkle
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Dzintra Janavs
Laima Kalniņa
Tija Kārkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egīls Kronlins
Kazimirs Laurs
Ilze Lāce-Verhaeghe
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Jānis Lindbergs
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Vija Moore
Lalīta Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Martha Munters
George Neimanis
Ausma Matcate-Nonācs
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Pļavkalns

Guntis un Māra Plēsumi
Vīlis M. Plinte
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Ausma Rabe
Astrīda Ramrath
Velta Reimanis
Jānis M. Riekstiņš
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Juta Savage
Alfreds R. Semeiks
Aina Siksa
Maija un Juris Šleseri
Ojārs un Zinta Sovers
Ilona un Raimonds Stāprāni
Irīna un Dailons Štaubers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Eleonora Šturma
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Māra Viksniņa
Aivars Vilemsons
Maija Vītola
Rasma Vītola
Vīlis Vītols
Maruta Voitkus-Lūkins
Zigfrīds Zadvinskis
Irma Zālīte
Māra Zandberga
Modris un Gita Zandbergi
Ģirts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
Kārlis Žubeckis
Amerikas Latviešu palīdzības
fonds (LRFA)
Amerikas Latviešu Tautiskā
savienība (ALTS)
SIA Drukātava
ANONĪMI – 2

B R O N Z A S (līdz \$99)
Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vīlnis Baumanis
Māra Beldava
Aija Bjornson
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovska Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Dzintra Janavs
Silvija Jones
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Tija un Maigonis Krūmiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnietis
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Laima Martinska
Rūta Mežavilka
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Baiba Ozola
Andris un Māra Padegi
Lilija Pencis
Rita Podnieks
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Silvija Rūtenberga
Gunta Semba
Ilze Šimane
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Ieva Vidners
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
<juris.zagarins@gmail.com>
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija <lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktors:

Vladis Spāre <vladis.spare@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Voldemārs Avens, Vita
Gaiķe, Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Uldis Matīss, Maija Meirāne, Juris Šlesers,
Lienīte Medne-Spāre, Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
2804 NE 172nd St.
Ridgefield, WA 98642, USA
tijalaura@comcast.net

JG mājas lapa:
<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iničiāliem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Latvijā *Jauno Gaitu* meklējiet Jāņa Rozes un Zvaigznes ABC veikalos un Latvijas Okupācijas muzejā. Bibliotēkās lasiet par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

1 gadam: USD 39 = CAD 51 = EUR 33
2 gadiem: USD 76 = CAD 99 = EUR 64

Atsevišķa *JG* numura cena ar piegādi:

USD 10 = CAD 13 = EUR 8

Visās valstīs vienādi, atbilstoši pastāvošajam valūtas kursam

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<jaunagaita.net> nospiežot pogu:**

**JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT STĀJOTIES
SAKAROS AR MŪSU PĀRSTĀVJIEM:**

EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

LITERATURE

Five poets offer selections of recent work: Bārbala Simšone, *Emergency Situation*; Andris Ogrīņš, *How would it be without you, Epicurus?*; Sandra Ratniece, *Pandemic musings*; Kristaps Vecgrāvis, (Untitled); and Inga Gaile, *Black Sun*. Prose compositions are offered by Dagnija Dreika, *Sampling and Spinning*; Inguna Bauere, *Family Celebration*; Kristiāna Kuzmina, *Black Bird* and Inga Pizāne, *Eyelids*.

VISUAL ART

Lelde Kalmīte, curator of the Global Center for Latvian Art in Cēsis, Latvia, describes an ongoing exhibit titled "Spring in Australia". Linda Treija, president of the American Latvian Artists Association, describes a virtual exhibit of the work of 19 émigré artists titled "In Spite of It All". Samples from both exhibits are displayed throughout this issue. The cover of this issue, titled "Stranded", is by Guntis Lauzums, whose medium is digital photography.

MUSIC

Composer and teacher Dace Aperāne, chairperson of TILTS (Bridge), an organization that fosters connections within the global Latvian community, reviews a CD released by Albany Records titled *5 Latvian Cantatas*. On the CD, Andrejs Jansons conducts compositions by Imants Mežaraups, Pēteris Aldiņš, Longīns Apkalns, Imants Kalniņš and Haralds Berino.

HISTORY

Photographer / historian Pēteris Korsaks, author of *Latviešu fotogrāfi – kara liecinieki (Latvian Photographers – Witnesses to War, 2020)* shares a chapter on the adventurous life of Jānis Doreds (John Dored), who documented war with photographs and newsreels in many far-flung places in the world.

Ojārs Spārītis, president of the Latvian Academy of Sciences, was instrumental in organizing the recent publication of a diary kept by a young Baltic German schoolgirl in Rīga, Dagmar Kopfstahl, who was an astute witness to the turmoil of the years 1917 to 1924. Spārītis shares excerpts from his preface to that book.

BOOK REVIEWS

Viesturs Vecgrāvis: volume 2 of *Māris Čaklais. Raksti*, the collected works of poet Māris Čaklais (1940-2003), who inspired the nation at the time of the reemergence of the Latvian

state from the Soviet Union, and who remains an enduring voice.

Līva Alksne: Inga Ābele's *Balta kleita (White Dress)*, a collection of short stories. Līva Alksne also contributes a thoughtful essay titled "Is it Easy to Read Latvian Authors and to Write about Them?"

Kristiāna Kuzmina: Ilze Lāce. *Baloži uz Žozetes jumta (Pigeons on Josette's roof)*, short stories. Some of these have been featured in past issues of JG under the author's official name Ilze Lāce-Verhaeghe.

Lāsma Gaitniece: Jūlija Jakovļeva. *Sarkanā zirga savaldīšana (Taming the Red Horse)*, a criminal detective novel translated from Russian.

Lāsma Gaitniece: Vilis Seleckis. *Disidents. Inta Cālīša dzīvesstāsts (Disident. The Life Story of Inta Cālītis)*. Cālītis, a freedom fighter, spent many years in the Soviet Gulag, surviving to participate in the rebirth of the Latvian state.

Silvija Ģibiete: Ričards Pļavnieks. *Apsūdzības pret Viktoru Arāju un latviešu drošības palīgpoliciju*, a translation from the English (*The Cases against Viktors Arājs and the Latvian Auxiliary Security Police*). Viktors Arājs led a commando of 1200 men involved in atrocities committed under Nazi occupation, 1941-1944.

BRIEFLY NOTED

Members of our editorial staff and other contributors report news of recent cultural events, including art exhibits and new books published.

IN MEMORIAM

We mark the passing of Andrejs Grāpis (1960-2020), an influential critic and historian of literature; Laris Strunke (1931-2020), an artist who lived his creative life in Sweden and exhibited all over the world; and Jānis Peniķis (1933-2020), a political scientist at the University of Indiana who was actively involved in the rebirth and development of post-Soviet free Latvia.